

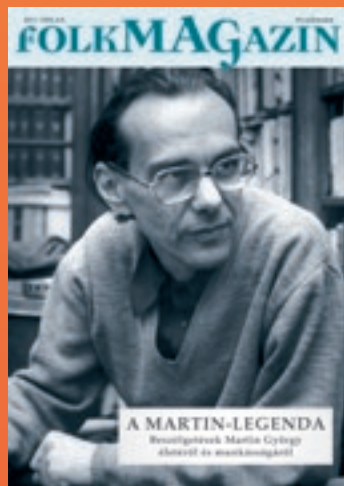
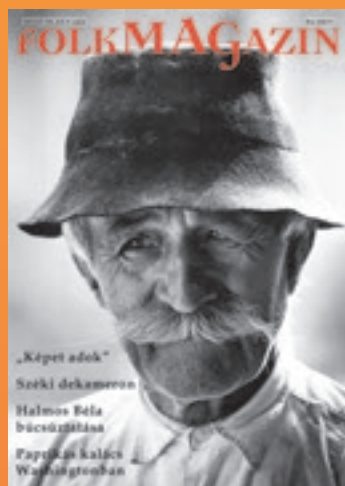
2024/1 • XXXI. évf. 1. szám

Ára: 800 Ft

FOLK MAGAZIN

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY 1994

A TARTALOMBÓL:

5. Bukovinai történet
Szávai József
6. Maá heru
(Kovács András Ferenc emlékére)
Sebő Ferenc
8. Kelemen László – Erdélyből a világ
Jávorszky Béla Szilárd
9. Változások Visa tánckultúrájában
Varga Sándor
12. A mohai tikverőzés
Nagy Veronika; fotó: Dénes Zoltán
16. MAGTÁR
Beszélgetés Simó Mártonnal – I. rész
Böloni Domokos
SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
21. Egy néptáncpedagógus története
Göbölös Gábor
22. Görbeország túlnőtt Nógrádon
Grozdits Károly
23. FOTÓGALÉRIA
Mohos Zsófia képei
30. Viski táncok
Módos Máté
32. MOLDAVI CSÁNGÓ NÉPMESÉK
Forgószél
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
35. Sinkó Veronika grafikája
36. Sófalvi Kiss Csaba fotói
37. Kerényi Róbert köszöntése
Sándor Ildikó
38. TALLÓZÓ – A nagyabonyi cigányok
Írta: Kincs István – I. rész
P. VAS JÁNOS ROVATA
41. Szokolszky Ágnes: Így muzsikáltunk
Hajnóczky Tamás könyvismertetője
42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Hamuban sült pogácsa
Juhász Katalin
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Varga Veronika: 30 éves a folkMAGazin

2023-ban zárta 30. évfolyamát az 1994 óta működő, Prima díjas folkMAGazin, népzene-sz-éptáncos generációk elsődleges ismeretterjesztő és tudományos orgánuma, amely nemcsak amiatt számít kuriózumnak, mert ennyi idő távlatában még mindig fenn tudja tartani az érdeklődést egy olyan közegben, ahol a hagyományos kultúra csak a szubkultúra szintjén van jelen, hanem azért is, mert a mai napig elsősorban nyomtatásban jelennek meg, illetve terjednek számai. A magazin életútjáról és belátható jövőjéről a tervező-szerkesztővel, Berán Istvánnal beszélgettünk. (Az interjú eredetileg a ritmuseshang.blog.hu-n jelent meg, 2023. december 27-én.)

– Szinte biztosra veszem, hogy folkMAGazint mindenki tartott már a kezében, aki nek a népművészet ma valamilyen formában az élete része. Olyan újság ez, ami egybeforrt a táncmozgalom történetével. Utóbbiról már sok részletet tudtunk, a folkMAGazin ös-történetéről viszont annál kevesebbet. Mesélj az indulásról!

– A folkMAGazin egyik fontos előzménye a *Síppal-dobbal* elnevezésű időszakos újság volt még az 1970-es évekből, amelynek megjelenése a Kassák Klubhoz, azaz a Sebő együttes táncházaihoz köthető. 1973 és 1976 között a Vitányi Iván vezette Népművelődési Intézet *Táncház híradó* címmel adott ki sokszorosított tájékoztatót Vadasi Tibor szerkesztésében, amely tizenöt számot ért meg. A hetvenes évek végén ugyancsak az Intézet égisze alatt, Lelkes Lajos és Foltin Jolán kezdeményezésére jelent meg a *Táncszók* című, rövid életű lap. Ezeket követte – egészen a rendszerváltás utáni időkig átnyúlóan – a Téka együttes lapja, amit egyszerűen csak *Téka-újságnak* nevezünk, ami, ha jól emlékszem, tizenhárom lapszámot ért meg. Ezt tekinthetjük a folkMAGazin közvetlen előzményének.

– Kikből állt fel a szerkesztőség, illetve kik alkották az ötletgazda-csapatot?

– Először 1992-ben, a nyíregyházi főiskolán nyílt lehetőség arra, hogy az ember népzene-tanári diplomát szerezzen. Nagyon sok, hozzám hasonló korú zenész járt akkor oda levelező szakon. Fontos volt ez, hiszen a többségünk akkor már vagy valamilyen teljesen más diplomával, vagy egész egyszerűen diploma nélkül oktatott népzene-t. Havonta egy hétvégét tehát ez a társaság együtt töltött Nyíregyházán, és az utazások alkalmával, lényegében az Intercity büfékocsijában merült fel, hogy új, saját újságot indítsunk. Adódott egy pályázati lehetőség az akkoriban egyetlen ilyen típusú pályázati kibocsátónál, a Művészeti és Szabadművelődési Alapítványnál. A Táncház Egyesü-

let jogelődje, a Tánc házi Kamara égisze alatt nyújtottunk be egy pályázatot az újság elindítására, amin 111 000 forintot nyertünk, erre pontosan emlékszem.

Az indulásba kisebb-nagyobb összegekkel besegített a többi országos szervezet is, a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség, a Martin György Néptáncszövetség, az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület és még a NESZ, a Népművészeti Egyesületek Szövetsége is. Ettől függetlenül elég partizán módon indultunk el. Aztán szép lassan az évi három lapszám négy, majd hat lapszámmra nőtt, most pedig – immár húsz éve – hat „normál” újság és egy tematikus különszám az évi termés.

– Miért volt olyan fontos nektek, hogy újságot indítsatok?

– Ez egy amatőr, alulról szerveződő dolog volt, párhuzamosan haladva a táncmozgalommal, amiben sokat segített az akkori Népművelési Intézet. Az újság maga tulajdonképpen része volt a szakmává válásnak, ahogyan a táncháztalálkozók és az oktatás elindítása is. Abban reménykedtünk, hogy a folkMAGazin kritikai fórumként is működhet. Volt ambíciónk, volt közölnivalónk, és szeretnénk volna ezen a módon is megmutatni magunkat a világnak.

Nem melleleg voltak köztünk hozzáértők is. Bankó Andrást említeném elsőként, aki akkor már több helyen dolgozott újságíróként és ő volt az, aki a kezdetekkor formát adott a magazinnak. Sajnos ő nagyon hamar eltávozott közülünk. Fontos szerepe volt még Kása Béla fotográfusnak, valamint Nagy Zoltánnak is, aki jelenleg alapítványi gondnoki szerepben segíti a szerkesztőséget, Sándor Ildikó és P. Vas János kuratóriumi tagokkal együtt.

A folkMAGazin hosszú ideig K. Tóth László szerkesztésében készült, 2011 óta pedig Grozdits Károly a felelős szerkesztőnk. Ahogy haladtunk előre, egyre több anyag lett, ami visszaigazolta a magazin fontos-

Címlap: Tikverőzés Mohán – fotó: Dénes Zoltán

ságát, bizonyítást nyert, hogy van rá igény. Nyilvánvalóan akkoriban a nyomtatott sajtónak jóval nagyobb volt a szerepe, mint manapság, így elég hamar felfutott ezer fölé az előfizetők száma. Ettől függetlenül azért a kereskedelmi színtéren soha nem élt volna meg önmagában a lap, mindig is szükségünk volt a pályázati támogatásokra. Az első megjelenések után nem sokkal elindult a Nemzeti Kulturális Alap, az NKA is, amely az egyes kollégiumai által kiírt pályázatok útján támogatja a lap működését.

Fontos hozzátennem, hogy a pályázatok és az előfizetők kört a kezdetektől Gősi Anett kezeli, s a rovatvezetőink – Juhász Katalin (*Ételek–hagyományok*), Széki Soós János (*MAGTÁR*, azaz irodalom), P. Vas János (*Tallózó*) – munkája is nélkülözhetetlen.

– *Ezek szerint kezdetben nem volt konkurencia.*

– Igazából azóta sincs. A kicsit is népművészettel vagy néprajzzal foglalkozó orgánmok fogyóban vannak, így a *folkMAGazin* egyre inkább nélkülözhetetlenné vált. Például a felsőfokú oktatási intézmények is többnyire elfogadják akár tudományos publikációk terepeként is, mindamellett, hogy nem ez az újság fő profilja.

– *Változott az olvasóközönség az elmúlt évtizedekben?*

– Bizonyára igen. Az utóbbi években egy kicsit szűkült az olvasók köre, de a stabil előfizetők száma még mindig ötszáz felett van jelenleg. Pályázati kötelezettségként indult, de végül a mai napig megtartottuk azt, hogy visszamenőleg az egész folyam elérhető – olvasható, lapozható – legyen a lap weboldalan. Ez, talán meglepő, de nem csökkentette az előfizetők számát. Hivatalos felmérés nem készült arról, hogy pontosan kik olvassák az újságot. Sem pénzünk, sem időnk nem volt még erre, az viszont biztos, hogy nagyon sok könyvtárba eljut a lap, ahol nyilván még többen hozzáférnek. Vannak iskolák is, főleg művészeti iskolák, amelyek szintén fontosnak tartanak egy-egy példányra előfizetni. Befogadó lapként látjuk, hogy a fiatalabb generációk tagjai is aktívan használják a magazint, ráadásul szívesen küldenek saját írásokat is.

Tudni kell erről az újságról, hogy amellett, hogy a szerkesztőségnek a Táncház Egyesület ad infrastrukturális háttérrel, gyakorlatilag társadalmi munkában készül. Ez azt jelenti, hogy azok a szerzők, akik beküldik az írásaikat, nem kapnak honoráriumot, sem a fotográfusok, sem a képzőművészek, akiknek alkotásaival a lapot illusztráljuk. Ez az egyik kulcsa annak, hogy hosszabb távon fenn tudjuk tartani magunkat. A költségek ugyanis egyre magasabbak, miközben a pályázati támogatásokra nem az jellemző,

hogy növekednének. Szerencsénkre az a di-csőség ért bennünket, hogy a lap, működésének 25. évfordulóján Prima díjas lett, ami ötmillió forintos pénzjutalommal jár. Ez képezi most a tartalékainkat.

– *Befolyásol bármit tartalmi szempontból ez a non-profit jelleg?*

– Úgy szoktam fogalmazni, hogy a mi alkotóink úgymond megengedhetik maguknak, hogy díj nélkül adják át nekünk a munkáikat, ami nem azt jelenti, hogy automatikusan bármit leközlünk. Örülünk az anyagoknak, de a háttérben nagyon komoly, mélyreható szerkesztési munka folyik mind szakmai, mind tartalmi értelemben. A néprajzi és történeti hitelességtől kezdve a nyelvhelyességig alaposan átnézzük az írásokat. Megfigyelhető, hogy épp a neves és gyakorlott szerzők azok, akik nagyon örülnek annak, ha szerkesztjük a szövegeiket. Jó néhány könyv született már úgy, hogy egyes részek sorozatban jelentek meg nálunk, ilyenek például legtermékenyebb munkatársunk, Kóka Rozália egyes művei. A szerkesztésnél egyébként a sokféleség az egyik fő szempont, amit figyelembe veszünk. Igyekszünk a népművészet ágazatainak teljes spektrumát átölelni, bevonva akár a nemzetiségek témakörét is.

– *Szükséges klasszikus értelemben reklámozni a magazint?*

– A népszerűsítést alapvetően a honlapon keresztül gondoljuk, illetve a közösségi média felületein. Utóbbiak teljesen önálló életet élnek Bede Judit kolléganőm szerkesztésében, láthatóan nagy közönségsikerrel. Azonban a *folkMAGazin* mind a mai napig alapvetően egy nyomtatott lap, tehát a virtuális megjelenése nem helyettesíti magát az újságot. Az internetes felület azért is hasznos, mert jól felmérhető általa az érdeklődés. Némelyik korábbi lapszámba itt már háromezernél is többen beleolvastak.

– *Voltak kritikus pillanatok a működésben, amikor esetleg úgy tűnt, befejeződik a magazin pályafutása?*

– Volt ilyen helyzet 2012 tájékán, ami lelkileg nagyon meggyötörte az egész stábot. Megéltünk egy olyan, féléves átmeneti időszakot, amikor egyszerűen nem volt pénzünk, egyik lapról a másikra éltünk. Tényleg rezgett a lé, hogy esetleg nem tudjuk folytatni. Ugyanis az NKA-ban a folyóirat kollégiumot éppen megszüntetni készültek, a tagokat újraválasztották, pályázati támogatással nem számolhattunk úgy, mint azelőtt. De ez nem csak ránk vonatkozott, minden olyan folyóiratot érintett, ami a piacon nem tudott saját erőből megélni.

Most viszont egy sokkal megnyugtatóbb időszakot élünk, mert a Népművészet Kollégiuma három évre előre hirdetett pályáza-

tot. Ugyan időrel időre el kell számolnunk az adott évről, és csak azt követően folyósítják a következő évi támogatást, de így legalább tudunk előre tervezni.

– *Ha belenézünk egy varázsgömbbe, milyen jövőt mutatna a folkMAGazin számára?*

– Megkerülhetetlen ez a kérdés. Épp pár hete tartottunk egy spontán szerkesztőségi vitadélután többek között a tartalmi részekkel, a lehetséges fejlesztésekkel kapcsolatban. Utóbbi azért is merült fel, mert tervező-szerkesztőként nekem a szívügyem a fotó, illetve az illusztráció. A lap jelenleg csak kis részben készül úgynevezett műnyomó papírra, amin jól néznek ki a színes fotók, nagyobb részben viszont ofset papírra nyomtatjuk, amin csak a nagyon jól exponált, fekete-fehér fotók élnek meg – erre a papírra színes fotókkal nem is próbálkozunk. Habár jó volna a magasabb minőségű kinézet felé törekedni, az nyilvánvalóan sokkal többbe kerül. A tartalmat illetően azon gondolkodtunk, hogy miként tudnánk az újabb generációk érdeklődését felkelteni, és hogyan lehetne esetleg növelni az előfizetők számát. Azt tudomásul vesszük, hogy nagy tömeget sosem fog lázba hozni a *folkMAGazin*, még akkor sem, ha népzenevel, néptáncal, kézművességgel százezrek foglalkoznak. Mindenesetre szeretnénk elérni a határontúli és a diaszpórában élő magyarságot is, mint ahogyan nagyrészüket már sikerült is. Ide kapcsolható, hogy szinte a legelső számtól kezdve készülnek angol nyelvű tartalmi összefoglalók is, amiket amerikai születésű fordítónknak, Sue Foynak köszönhetünk. Őt a hagyományos népzene és a néptánc iránti érdeklődés hozta Magyarországra, és kiváló fordításokat készít, hiszen kívülről-belülről ismeri ezt a világot. Azoknak a külföldieknek ez nagyon értékes, akik mélyebben tájékozódnának a magyar táncmozgalomról.

Egyébként egy újabb, a Magyar Kultúra Alapítványnál, illetve a Petőfi Kulturális Ügynökségnél tett pályázatunk eredményeként a lap repertóriumán dolgozunk már egy ideje, aminek az a lényege, hogy adatbázisszerűen, keresési, szűrési lehetőségekkel, téma szerint csoportosítva lehessen majd az immár több mint nyolcezer oldalnyi anyagban elmerülni. Ennek a készültségi foka már most elég magas mind szoftveres igényét, mind tartalmát illetően.

Összességében remélem, hogy még hosszú ideig tudunk dolgozni a magazinon. Addig, amíg nyomtatott folyóiratok számára is fennáll a pályázati támogatások elnyerésének lehetősége, változatlanul fogunk működni, és azt is biztosítottak látom, hogy igényes tartalommal, minőségi dizájnnal jelenjünk meg továbbra is. ■

Szávai József: Bukovinai történet

Úgy negyven éve egy vasárnap otthon voltunk feleségem szüleinél, Dombóváron. Nálam volt a kazettás magnó, és ebéd után kiültünk a tornácra feleségem nagymamájával, ezzel a kemény öregasszonnyal. Bukovina nem a gyengék földje volt. Elkezdett mesélni...

Pál Boldizsár és családja. Felesége, Orbán Anna, gyermekei az alsó sorban Erzsébet és Mihály, a felső sorban Apollónia, Mária, Regina és Teréz. Már csak az utóbbi három él. A fénykép Kismányokon készült.

Tizenháromban születtem. Bukovina, Hadikfalva. Tizennégyben kitört a háború, tizenhatban elmenekültünk, akkor hároméves voltam. Úgy, ahogy mentünk, egyszer be Andrásfalvára, a szomszéd községbe, de otthagyni mindent... csak kocsira a család, s menni... Édesapám katona vót, háborúba', Bernát bácsi háborúba', Mihály bácsival Oroszországba'.

Mű születünk tizenketten, megmaradtunk heten. Apám pályamester volt a vasútnál, Bécsbe került. Mihály bácsi elesett a háborúba', Bernát bácsi megjárta Kínát, Japánt, aztán ő is Bécsbe került, szanitéc volt. Ők ott maradtak addig, míg a háborúnak vége lett.

Minden Magyarok Tánca

Országos Táncháztalálkozó

2024. április 7., vasárnap, 13.30, küzdőtér

A Táncháztalálkozó Egyesület és az Élő Forrás Hagyományörző Egyesület – Hunyor Népfőiskola 2024 tavaszán is megszervezi a *Minden Magyarok Tánca* című bemutatót, a Táncháztalálkozó keretében. Célunk, hogy az anyaország határain kívül élő magyar néptáncosok és népzeneészek az év legnagyobb népművészeti találkozásán mutathassák meg áldozatos értékőrző munkájuk eredményét. A jelentkezés határideje:

2024. március 31.

További információ a tanchaztalalkozo.hu weboldalon.

Akkor minket Andrásfalváról felvittek egy román községbe. Akkor apánk küldött egy levelet, hogy amivel tudtok, menjete Csernovicba, hátha én ott tudok veletek találkozni. Na, akkor mi felmentünk, ott találkoztunk, és tizennyolc tavaszán visszajöttünk.

A szép épület, amit otthagytunk, szétszedve, a padló fölszedve, bútor, minden, ami másnak kellett, elvitték. Azt a házat nem kaptuk, hanem mű csináltuk, amikor letelepítettek valamikor, Mária Terézia idejében. Öt magyar község volt Bukovinában. Andrásfalva, Hadikfalva, Istensegits, Józseffalva és Jakobest (Fogadjisten). Utóbbi két községbe' már össze voltak keverve románok, benősültek, de azért baj nem volt.

A tizennégyi háború előtt az osztrákhöz tartoztunk. Osztrák monarchia. Korona volt a pénzünk, olyan lila. Na, akkor hazajöttünk, mihez fogjon az ember, vetni kéne, mag nincs. Az csak annak vót, aki elásta és nem találták meg, és nem lett kár benne. Hajdinát ettünk, megőröltük, kenyeret csináltunk belőle. Pár zsákkal föltettünk egy kocsira, elvittük a malomba. Vízimalmok voltak, nem ilyen gőzmalmok.

Tizenkilencbe', akkor már Bernát bácsi meg volt nősülve, felesége hol velünk volt, hol az anyjéknál. Nálunk olyan épületek voltak, itt a közön a konyha, ez a kicsi ház, úgy mondtuk, ez meg hátul a nagyszoba. Ha vendég jött búcsúkor vagy keresztelőkor, ide jöttek. Ha meg túl nagy volt a család, a háztól nem mentek el, három férfi, megnősülve, szűken voltunk. Mi éppen a kamarában, úgy mondtuk. Volt egy ablak, ajtó, rakott kályha, hát ott olyan meleg volt, mint a fürdőben. Apám meghótt huszonhatba, nénéim mentek férjhez, öcsém hatéves volt. Tüdőgyulladásba' halt meg apám, hiába járt Csernovicba az orvosokhoz, nem kapták meg az okát, egy évig elhúzta, járt dolgozni. Az utolsó percre meg tudott beretválkozni, aztán reggel, mikor iskolába mentem Radócba, mondja, olyan rosszul vagyok, a szívem olyan. Két csikó az istállóba', el kell adni, növéremnek az ura fuvaros volt Andrásfalván, na, annak eladták a lovakot, csikókat. Na, kihozta anyám az orvost, s megnézte, a tizenegyessel kijött, a vonaton, megnézte, azt mondja, Orbán, semmi baj, adott egy injekciót, még kétszázötven lejre írt egy ekkora gyógyszert. Aztán eltelt az idő, beszélgettek ide-oda, dél, a déli vonattal menyen vissza az orvos, de most a gyógyszert elhozni apámnak, a nagybátyám, Bernát bácsi ment az orvossal. Mire az egyessel visszajött, már nem volt kinek adni a gyógyszert.

A vasúttól kaptunk egy olyan füves-bokros részt, kapálni se lehetett, jó hosszú volt, anyám mondta: oda menjen Ferike a libákat legeltetni, Annácska (ez én voltam) a tehenekhez. Lettem tizenöt, mondták, férjhez kéne mennem, elmentünk a táncba, de nem kellettem, ez még taknyos leányka, mondták. A tánc itt volt az egyik házban, az udvarban. Voltak zenészek, trombita, hegedű, kürt, dob... (Pál Boldizsárné sz. Orbán Anna)

*

Az egyik unoka friss közlése: „... '941-ben kellett eljönniük Hadikfalváról. Bácskában éltek három évig. '44-ben Szőregre vitték őket, majd Zala megyében, Vindornyaszőlősen voltak néhány hónapig. Itt született meg áprilisban a legfiatalabb leány, Regina. Talán májusban vitték őket Tolna megyébe, nagymamákat Kismányokra, az ottani kitelepített svábok elhagyott házaiba. Ennyit tudtam meg Regitől, ma beszéltem vele.”

Sebő Ferenc: Maá heru

Az emberi érzelmek bármely korban keletkezett artikulációi, művészi megformálása az írásbeliség jóvoltából időtlenséghez jutnak. A régen keletkezett dalok, versek képei, felfokozott rezgéshullámai még dallam nélkül is megmozgatják mai érzelmeinket. Nagy segítség ez a készen kapott élménytár, hála az írásbeliségnek, hála a szójhagyománynak. Meghosszabbítja rövidre szabott életünket. Nem csoda hát, ha a költők szívesen kalandoznak a múlt leírt szövegei közt éppúgy, mint a szóbeli hagyományok erdejében, erőt merítenek belőle, és játékos felidézésükkel új ötletekhez, új energiákhoz jutnak. A régiek jelenbe átsugárzó letisztult hangja megtalálja az utat lelkeinkhez. Mint az a bizonyos „igaz hang”, amelynek hieroglif-jelével az óegyiptomiak felszerelték halottaik nevét, mikor a túlvilági utazásra küldték őket. (Életük sötétebb oldala ekkor már lefoszlott róluk, csak a legértékesebb örökségüket tartották említésre és tovább éltetésre méltónak.) Ez volt a *maá heru*, az „igaz hang”. Nekünk, olvasó lelkeknek, szerencsére minden korban akadnak olyan költőink, akik felerősítik magukban (és írásaikban) ezt az időtlenségből átsugárzó hangot, és vezetőnkül ajánlkozva segítenek, hogy ne csak meghalljuk, hanem magunk is „igaz hang”-gá váljunk, és annak tovább sugárzó legyünk.

Ilyen volt a most elhunyt Kovács András Ferenc. „Urbánus” költő hírében állt (és meglehet, hogy egyebek mellett annak is tartotta magát), éneklésre kiválasztott dalai viszont ékesen bizonyítják, hogy milyen mély gyökerekkel kapcsolódott mind az írásos, mind a szójhagyományos tradíciókhoz, még akkor is, ha erről (bizonyára) nem sokat gondolkodott mindeddig. Nekem mindenestre valamennyi énekelhetőnek ítélt verséről egy-egy karakteres népdaltípus, vagy táji tánczene jutott eszembe, és az összepárosítás sohasem bizonyult erőszakoltnak.

Nagy halálával tartozom Zoltán Gábornak, aki rádiós szerkesztőként (még 2008-ban) alkalmat adott arra, hogy ezt a kitűnő költőt megismerhessem, és zenei világát kibogozhassam. A később CD mellékletes könyv formában megjelent dalok felvételei (*Árdeli szép tánc*, Csíkszereda, 2018) már Kovács András Ferenc személyes részvételével és közreműködésével készültek 2017 nyarán. A stúdióban zajló kitűnő hangulatú együttműködés további folytatást ígért, amiből aztán e tragikus fordulat miatt sajnos nem lett semmi.

Emlékének ébren tartásáért idézzünk fel néhány versét erről a CD-ről!

Kovács András Ferenc
(fotó: Czímber Gyula / MTI)

1. UGRATÓS

Erdélyi, Nagyküküllő menti helynevekből szőtt borongós, de ugyanakkor életvidám ének, amelynek nagyon sok szójhagyományos előzménye van a falucsúfolókban és a tánckialtások tömör fogalmazásában. A cím talán az ősi ugrós tánc lendületére céloz, de az erdélyiek mindennapi szokására – az egy másik „ugratására”, megtérülésére is. Ahogy a költő mondja: „*Létöröm, ez az ugratás*”. A vers végén megidézett bögyözi templom gyönyörű XIII. századi freskójának a trombitása egyszermind arra is figyelmeztet, hogy az „*Utolsó Ítélet se nem siet, se nem késik*”.

*Décsfalván be vígan laktam
Dombocskán a papnál...
Büszkébb portát a környéken
Tán sehol se kapnál!
Többé el se vágynál onnét
Élve avagy halva –
Vendégelne bár kőházzal
Kis Nagygalambfalva...*

*Kányádi úr pálinkáját
Ezúton is köszönöm –
Megoldotta bús nyelvemet
Meg urbánus közönyöm...
Kurta versem pántlikáját
Bármi czifrán göbözöm –
Úgyis értem trombitálnak
A templomban Bögyözön...*

12B. SÁRPATAKI TUTAJOSDAL

A szöveg így leírva egy futam, egy variáció – legalábbis a költő szerint. „*Most, hogy dalamat kapott, lett meg a vers* – mondta ő –, *most vált igazán dallá*.” Ezzel szép elisme-

rést söpörtem be a „szövegíróm” részéről. A vers a marossárpataki idős Kovács Ferencnek, az apai nagyapának állít emléket, aki kemény, olykor mulatórozós parasztember volt. Kissé hamiskás, paraszti donjuanizmus révén is híres legénynek számított a faluban. (Nagyon sok katonanótát tudott. Sárosi Bálint egyszer meglátogatta, s három napon át meg is énekelte.) Ő mesélt unokájának arról, hogy ifjúkorában faúsztatóként hogyan tutajoztak a Maroson. Felmentek Szászrégenig, onnan hosszan le, Déva felé, s azután egészen Zámig kellett a farönköket leúsztatni. A strófák dallama az Erdély-szerte is közkedvelt „*Meghótt, meghótt a cigányok vajdája*” kezdetű, ún. sirató-stílusú dallam szabadon kezelt variánsa.

*Fát úsztatok Szászrégenből
le a folyón Zámra:
legalább nem emlékezem
tavalyi rózsámra...*

*Visz a Maros, sodor a víz,
visz a folyó Zámig:
elhordja a bánatomat
tavalyi rózsámig...*

*Mindhiába visz közelebb,
visz a folyó Zámhoz:
vissza többé sose vihet
tavalyi rózsámhoz...*

20B. ÁRDELI SZÉP TÁNC

HÓDOLAT WEÖRES SÁNDORNAK

Erdélynek a románok által használt „Ardeal” megnevezése valójában a régi magyar ejtés visszhangja, mint annyi sok más tulajdon- és köznévi esetben is. Az alcím nemcsak a csöngői Mester iránti főhajtásra utal, hanem az „*Ugrótáncot jókedvemből*” kezdetű versére is, melyet már Weöres is egy régebbi ének hatására írt. Ahogy ezt ő maga mesélte el nekünk: a „*Szépen kellő, híves szellő fű téged, Kolozsvár*” kezdetű XVIII. századi panorámavers volt az ihletője. De hiába az azonos, hajdútáncos, kuruckori forma – az *Árdeli szép tánc* mégsem olyan elemelten játékos és jókedvű, mint a weöresi *Ugrótánc*. Játék ez is, de jóval fanyarabb játék, mert életbevágóan személyes, szomorkás és vad is egyben. A három megnevezett folyó: a Szamos, a Maros és a Küküllő meghatározóan fontos szerepet játszottak KAF hajdani életében. És van itt egy komolyabban gondolt nagy idézőjel is: az „*Így volt rég, úgy volt rég*”. Ez a táncbeli, szép panoráma, amely teljes világok szétesésének képeit mutatja, bizony már nem csak Erdélyről szól.

Végső búcsút vettek Kovács András Ferentől (MTI – 2024. január 4.)

Végső búcsút vettek csütörtökön Kovács András Ferentől pályatársai, barátai és tisztelői, a Kossuth-díjas erdélyi magyar költő a marosvásárhelyi református temetőben kísérték utolsó útjára.

Kovács András Ferenc költő, esszéíró, műfordító, dramaturg, a „Látó” szépirodalmi folyóirat volt főszerkesztője 64 éves korában hunyt el szombaton. Népés gyászoló közösség kísérte utolsó útjára, ahol Ötös József nyugalmazott református lelképásztor és pályatársa, Markó Béla költő, a „Látó” alapító főszerkesztője búcsúztatta. Markó Béla búcsúbeszédében „a tündéri költőnek” nevezte az elhunytat, és megismerkedésük időszakát idézte fel, amikor Kovács Ferencből KAF lett. Dsida Jenőhöz, Áprily Lajoshoz, Kányádi Sándorhoz vagy Szilágyi Domokoshoz hasonlóan akkor is felismerhetők lennének a versei, ha nem lennének aláírva. „A legjobb úgy írják a verset, hogy szövegeiknek is mindenki mással összetéveszthetetlen DNS-ük van. Kovács András Ferenc ilyen költő volt. Ilyen eredeti, ilyen hiteles, ilyen fontos” – mutatott rá. Mint kifejtette, a legelső műveknek ugyanaz a DNS-ük, és ugyanolyan hibátlanok, mint a legutolsók. „Ezért is meggyőződés, hogy KAF a versei által tényleg itt marad közöttünk, csak bele kell olvasnunk, és máris látni, érezni fogjuk, ki volt ő.” Kovács András Ferenc olyan világot kívánt magának, ahol a formaművészet nem menedék, elzárkózás, rejtőzés, és nincsen ellentétben a közeleti szerepvállalással. „Bebizonyította, hogy minden versbe való, ami fáj. Költészetében a görög vagy római klasszikusok együtt vannak a magyar glóbusz legjobbjaival, költő és költő, ember és ember között nincs idő- vagy térbeli határ” – idézte fel Markó, aki szerint egyre megosztottabb világunkban kell ez az empátia a másik alkotó, ember iránt.

Temetése napján és az azt megelőző napokban a közösségi médiában búcsúztatta Kovács András Ferencet több pályatársa: Tompa Gábor, Visky András, Dragomán György, Szabó T. Anna, Lackfi János, Tompa Andrea, László Noémi, Kelemen Hunor, az erdélyi magyar írószervezetek és irodalmi lapok is. A költőtől a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata – amelynek rövid ideig művészeti igazgatója volt –, a Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház és a Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház is a Facebookon vett búcsút, utóbbival több produkciót készített.

Kovács András Ferencet (1959. július 17. – 2023. december 30.) a negyedik Forrás-nemzedék vezéralakjaként, a kortárs magyar költészet kiemelkedő alakjaként tartják számon. Verseket 1977-től, gyermekverseket 1981-től közölt, félszáznyi kötet szerzője. Életművéért számos díjjal, a többi között József Attila-díjjal, a Magyar Köztársaság Babérkoszorú-díjával és Kossuth-díjjal is kitüntették.

Szamos partján, Szatmár mellett,
Kurta kocsmá állott –
Vályogfala világgá ment,
Vagy iszappá mállott.
Így volt rég, úgy volt rég,
Citera, nyenyere, brácsa,
Szamos hátán elvándorolt
A kármentő rácsa.

Maros partján, Sárpatakon
Volt nagyapám gátör –
Azóta már földet morzsol,
Zuhog az ár, s áttör.
Így volt rég, úgy volt rég,
Viola, fidula, hárfa,
Maros hátán száraz faág
Úszik át a nyárba.

Küüllőben fürödtek a
Keresztúri lányok –
A vén füzeset künn a parton
Perzselték a lángok.
Így volt rég, úgy volt rég,
Citera, viola, garden,
Egyik húzza, a másik vonja,
Én a bőgőt tartom!

Monostori úti táncházban, vagy a korabeli táncház-lemezeken hallhatott, hanem közeli élményekből, rokon közegből is gyűjtögetett, még fiatalon, Marossárpatakon. A duhaj táncolás közben kiáltozott ritmikus és rímelő verssorok – melyekkel kulturáltan, de lényegre tapintóan be lehetett szólni egymásnak – ősrégi hagyományból erednek. A táncolás egykor olyan lehetett nálunk is, mint amit a bihari románoknál látunk a legutolsó időkig: ütempáros, aprózó zenére nagy lábdobogással, nem éneklő, hanem hangosan kiáltozó párok járták. „Supra agnő! Szőkj fel kabla! / Hazajött férjed, tombj Kató!” – rikoltja a *Körmöcbányai táncszó* 1505 körül, megörökítve egyúttal tánc régi magyar nevét, megfelelőjét, közös nevezőjét: a „tombolást” is. Szövegünkben (egyebek mellett) ismét a Maros menti községek nevei röppennek fel. A zene a monarchiabeli térzenék meghitt hangulatához igazodik.

Sáromberke, Sárpatak:
három este vártalak!
Hej, Szentivány, Gernyeszeg:
nélküled már megleszek!
Ujjujujujuju!

Uhaj, Ernye, csuhaj, Ikland:
talpam egyre táncra csikland!

Húzza Póka, Toldalag,
hol a róka oldalag!

Hí, ha, hateha!

Maros partján Sárpatak:
be hiába vártalak!
Találkozunk Bethlenben,
vagy Keresden kétkedden!
Ujjujujujuju!

Végezetül idézzük fel egy ugyancsak ide illő versét, melynek címe **UBI SUNT?**, azaz „Hol vannak?”.

A cím Villon középkori kérdését idézi, mely mulandóság és öröklét viszonyát feszegeti. A formája is üzenetértékű: a kultúra működésének kivételes csodája az az összefonódás, ahogy a korszak keresztény himnuszai az antik (azaz: a pogány) költészet és a goliárd daloskönyvek énekformáit is felhasználva forrják ki magukat világi lírává. A strófákat egy háromezer éves időmértékes görög metrum, az anakreoni görgeti, mely a magyar nyelvű költészetben Csokonaitól kezdve a kortárs költőkig ma is élő, gyakran használt versforma.

Hol van szegény Catullus,
Homér, Tibull, Horác,
Anacreon s a többi
Bordalba fúlt borász?

Propertius mivé lőn,
Mivé Prudentius –
Bár zengte mindörökkön,
Hogy fény a fenti juss!

S hol vannak földi latrok:
A vágáns Góliás –
Deáki víg hadával,
Ki vágtyól glóriás?

Hol nő Provence virága,
Sok pajzán trubadúr?
Közök nyomán ha pendül,
Örülni tud a húr...

Hol Cavalcanti Gujdo,
Hol Villon François –
Ki tudja, merre bújt, ó,
Hová suhant, hová?

Hová tűnt Dante, Sappho,
Szent Abélard vele,
Hová régvolt poéták
Poros sereglete?

Hol vannak? Fölsorolni
Botor nyelvem se bírja...
És hol van, az ki róluk
Épp most e verset írja?

21. SÁRPATAKI CSUJOGATÓK

Költőnk különféle csujogatókat (magyarán: táncszókat) nemcsak Kolozsvárott, a

Jávorszky Béla Szilárd: Kelemen László – Erdélyből a világ

Hagyományok Háza – Kossuth Kiadó, Budapest, 2023

Jávorszky Béla Szilárd folktémájú kötetei – A magyar folk története (2013), Muzsikás 40 (2013), Halmos Béla emlékezete (2016), Sebő 70 (2017), Sebestyén Márta (2018), A Vujicsics-örökség (2019), Kása Béla fotográfus (2021), 80 Szomjas év (2021), Táncházz 50 (2022) – sorában a legújabb monográfia „Kelemen László – Erdélyből a világ” címmel jelent meg 2023-ban, a Hagyományok Háza és a Kossuth Kiadó gondozásában. Különösen érdekessé, izgalmassá és újszerűvé az teszi ezt a kötetet, hogy alanya a Ceaușescu-diktatúrában, falusi környezetből kinőve kapcsolódott be az erdélyi táncházmozgalomba, majd az anyaországba áttelepülve, erdélyi mivoltát felvállalva vált a magyarországi táncházmozgalom egyik meghatározó figurájává. Kelemen László szemléletmódja, attitűdje, prioritásai eltérnek a korábbi kötetek szereplőitől, ezáltal Jávorszky Béla Szilárd sorozata eddig nem, vagy csak érintőlegesen tárgyalt színekkel és mozzanatokkal gazdagodott. (Berán István)

FELÜTÉS

Kelemen László pályája sok szempontból ideális áttekintést ad a hetvenes években szárba szökkenő és az új évezredben az intézményesülés útjára lépő népzenei revival mozgalom történetéről.

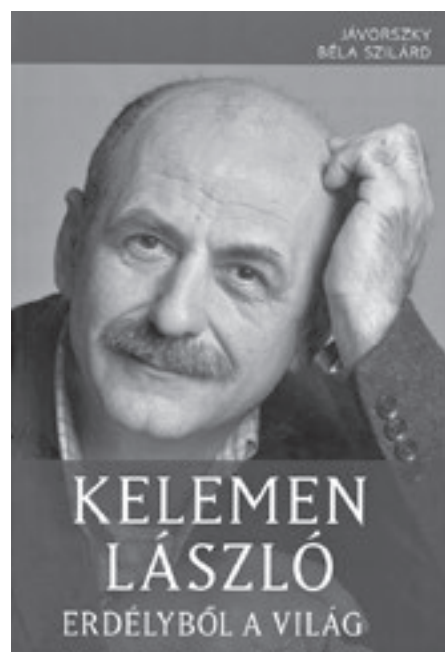
Ditróban, egy gyergyói színmagyar faluban született és nevelkedett, egészen tízéves koráig, amikor a marosvásárhelyi líceum tanárai felfedezték a székely parasztgyerekekben rejlő zenei tehetséget. 1979-ben érettségizett, urbánus környezetben, a klasszikus zene bővületében, miközben tizenhét évesen a *Kaláka* című honismereti és népművészeti televíziós sorozat, illetve két cigány osztálytársa hatására csodálkozott rá a népi kultúrára, és arra, hogy ez voltaképpen a vérében lüktet.

Első népzenei gyűjtéseit a falusi családtagok között végezte, majd miközben – kilenc hónap kötelező katonai szolgálat után – 1980 és 1984 között a kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémián folytatta klasszikus zenei tanulmányait (zeneszerző szakon), az erdélyi táncházmozgalom emblemikus ze-

nekarában, a Bodzafában brácsázott, és aktívan részt vett a kolozsvári táncházi életben. A Zeneakadémia elvégzése után a Romániában akkoriban kötelező kihelyezési rendszerben két évre Nagyenyedre került, ahonnan a legsötétebb Ceaușescu-időkből, 1986 októberében áttelepült Magyarországra.

Miközben zenei szerkesztőként a Zene-műkiadóban dolgozott (egészen 1992-ig), 1987-től az Ökrös együttes brácsásaként népszerűsítette a magyar népzeneit itthon és külföldön egyaránt. A formáció számos újítást hozott be a táncházmozgalomba (két prímás, négyhúros brácsa), több mint fél tucat önálló nagylemezt jegyzett, melyeket javarészt Kelemen László szerkesztett (a kilencvenes évek második felétől saját maga is adta ki őket).

De ennél nagyságrendekkel fontosabb, hogy 1997 és 2001 között ő volt a kezdeményezője, mentora, gyűjtője és legfőbb szervezője a Fonó Budai Zeneházban tartott *Utolsó Óra* elnevezésű hangszere népzenei gyűjtésnek, amelynek során összesen 46 erdélyi, 25 felvidéki és 41, a magyar nyelvet-

rület központi részéről érkezett falusi zenekart – tehát összesen 112 együttest – hoztak fel Budapestre, és készítettek velük összesen 1250 órányi anyagot.

2001 januárjában az élő és újraélhető népművészet teljes egészét átfogó új állami csúcscsintézmény, a Hagyományok Háza alapító főigazgatója lett, és dolgozott annak élén bő húsz éven át, azóta pedig nagy erővel építi annak határon túli – mindekelőtt erdélyi – hálózatát.

E monográfia hőse ugyan Kelemen László, de ebben a történetben nem annyira az ő személye az érdekes, hanem az, hogy mennyire tipikusak benne a folyamatok. Ahogy ő fogalmazta: „Amikor a marosvásárhelyi líceumban a társaimmal valami csínytet követtünk el, az osztályfőnököm, Bordi Géza elénk állt és az mondta: »Na, most azt hiszitek, hogy faszaflúkákat voltatok?«. Az élettörténetemben nem az a lényeg, hogy mekkora »faszaflúka« voltam, hanem hogy abban milyen tipikus események estek meg, amelyek azt a kort jellemzik, amelyben éltem és dolgoztam.” ■

Sándor Ildikó és barátai:

Húsvétváró, tavaszköszöntő

Magyar Zene Háza, 2024. március 30., 10.30

Ünnepváró, közös dalolásban gazdag játékos koncertre hívunk kicsiket és nagyokat a népzene és a népszokások jegyében. Legendamesék, dalok és gyermekjátékok segítségével követjük végig a hamvazószerdától húsvét hétfőig tartó időszak jelesnapi szokásait. Énekszóval varázsolunk jó meleg napsütést, együtt köszöntjük a hazatérő költözőmadarakat, a gólyákat és a fecskéket, a tavaszt, a bimbózó, virágzó, a kizöldülő természetet!

A műsort Sándor Ildikó, néprajzkutató, mesemondó, számtalan népi gyerekkoncert kitalálója vezeti, miközben zenésztársai moldvai és gyimesi hangszerekkel – furulyán, kavalon, tilinkón, kobozon – kísérik, és gazdagítják a műsort.

Közreműködnek: Sándor Ildikó – ének; Kerényi Róbert – furulya, tilinkó, kaval, ének, gardon; Nyíri László – hegedű, ének; Molnár Ilus – koboz, ének

Varga Sándor: Változások egy mezősségi falu tradicionális tánc kultúrájában

(Hagyományok Háza – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2023)

BEVEZETÉS

Könyvemben egy erdélyi mezősségi¹ falu – Visa (Vișea) – tánc kultúrájának XX. századi változásait kísérem végig.

A téma tulajdonképpen a kutatások és a terepmunka alatt született meg, mintegy „önmagát adta”. Már az 1990-es évek elején, az addig mások által gyűjtött anyag rendszerezésére és a terepen való ellenőrzésére tett első kísérletek során kiderült, hogy a kérdéseimre adott válaszok nem felelnek meg annak a statikus, történelmietlen gondolati rendszernek, amilyenek én – a néprajz iránt érdeklődő táncosként – eleinte elképzeltem a „mezősségi népi kultúrát”. A klasszikus földrajz-történeti értelmezési keretet (*Keszeg 2011: 16–17*) szétfeszítették az adatok, melyek sokszor már első pillantásra is egymásnak ellentmondónak tündek. A helyi tánc kultúra egyes jelenségeit elkezdtem történeti korszakokhoz, társadalmi csoportokhoz kötni, egyszóval az állandónak tűnő, szigorú tipológiai kategóriák mellett a változások is érdekelni kezdtek.

Az első jelenség, melyre ezzel kapcsolatban felfigyeltem, a táncok formai változása volt. A XX. század elején szinte kiveszett, azután pedig mesterségesen életben tartott mezősségi lassútáncnál látszott leginkább a különbség a különböző korosztályok motívumkincse, zenéhez való alkalmazkodása és előadási stílusa között. Ez a megfigyelés villantotta fel számomra először a tényt, hogy a tánc kultúra soha nem volt változatlan. Ennek értelmében egy idő után igyekeztem a helyi táncos eseményeket mindennapos folyamatokként kezelni, és már nem csak a kuriózumokat vagy az archaizmusokat kerestem.

Egyetemi tanulmányaim alatt Andrásfalvy Bertalan az elkülönözésről és arányosításról szóló stúdiumai során mutatott rá arra, hogy a történeti, társadalmi, gazdasági folyamatok óhatatlanul nyomot hagynak az emberi kultúrában (*Andrásfalvy 2004, [2010a]*). Az ember és a természet közötti érzelmi kapcsolatról, a biofiliáról szólva több helyen is leírta, hogy egy-egy országos hatókörű gazdaságpolitikai döntés hatása lokális szinteken a korábbtól jelentősen eltérő gazdasági, ökológiai helyzetet teremthet, ami akár hosszú évtizedekre is kényszerpályára lökhet közösségeket, megváltoztatva ezzel a helyi társadalmi, kulturális viszonyokat, a mindennapi életvilágot, az emberi életminőséget (*Andrásfalvy [2010a]: 19–20, 2010b: 30–31*). A mezősségi tánc kultúra átalakulását hasonló módon, a politikai, gazdasági, ökológiai és társadalmi változások tükrében igyekszem szemlélni. Munkám másik inspirációjaként Belényesy Márta a bukovinai székelek tánc kultúrájáról szóló változásvizsgálata szolgált (*Belényesy 1958*). Vizsgálatom során az egyik legizgalmasabb kérdés számomra az volt, hogy egy évszázadok óta egy helyben élő csoportnál lehet-e a változások során olyan erőteljes határköveket kijelölni, mint amit a bukovinai kultúra számára a vándorlás különböző állomásai jelentettek. Előfeltevéseim szerint a XIX. század végi arányosítás és tagosítás, illetve a XX. század nagy fordulópontjai (a két világháború, a téjeszésítés és iparosítás, valamint a rendszerváltás) lehetnek azok a határvonalak, amelyekkel kapcsolatban jelentős változások mérhetők le olyan kulturális jelenségeknél is, mint a tánc.

Chesăuan Indrei egy táncfilmmezésen figurázik, feleségére Chesăuan (Török) Zsuzsannára támaszkodva. Készítette Kiss Nikolett, 2007. július 21-én.

Kutatásom kiindulási alapjaként a tágabb régió, a Mezőség történeti, gazdasági és társadalmi változásait igyekeztem nagy vonalakban feltárni. Úgy vélem, hogy már a XVII. századi pusztulások, és az utánuk kezdődő új társadalmi berendezkedés alapvetően meghatározza a jelen táj ökológiai-gazdasági, és ezek által társadalmi, kulturális helyzetét is. Visa tánc kultúráját folyamatosan változó rendszernek látom, ami egy nagyobb politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális egység részeként létezik, melyben az egyes jelenségek funkcióval, jelentéssel bírnak. Ezek a funkciók és jelentések éppen a változás során ismerhetők meg és írhatók le igazán (*Fél 1952: 408*). A tánc kultúra-rendszer változásának irányai és dinamikája szoros összefüggést mutatnak a természeti és társadalmi környezet alakulásával (*Szőnyi 2019: 42*).

A tánc kultúra változásait két fontos aspektusból veszem szemügyre. A különböző táncok megjelenését, illetve eltűnését, valamint az egyes tánc típusok formai-szerkezeti sajátosságainak, motívumkincének, előadásmódjának, térhasználatának alakulását igyekszem korszakolni, így bemutatva a változás folyamatait. Könyvebb feladatnak tűnik a tánc szervezés társadalmi-gazdasági vonatkozásait kitapintani és felvázolni. A tánc rendezői, a zenészek, il-

letve a falusi fiatalság közötti kapcsolatok anyagi vonzatai sok mindent elárulnak az adott kor gazdasági állapotáról. A táncszervezésben érintett szereplők feladatainak megváltozása, az általuk szervezett, illetve látogatott táncalkalmak bizonyos típusainak eltűnése, vagy felbukkanása, a táncalkalmak időbeosztásának átstrukturálódása fontos adatokkal járulhat hozzá vizsgálatomhoz. A táncon való részvétel szabályainak átalakulása ugyancsak sok információt hordozhat a különböző társadalmi szerepek megváltozásáról.

Munkámban igyekszem a tánckészletben és a táncszervezésben, az 1900-as évek elejétől a 2000-es évekig terjedő időszakban bekövetkezett változásokat holisztikus módon szemlélni. A vizsgálat egyrészt tehát táncfolklorisztikai, hiszen a táncanyag és a táncszervezés, valamint táncalkalmak leírására fókuszál (*Giurchescu–Torp 1991: 4*), másrészt azonban a táncoló emberre, illetve közösségre is koncentrálok – ez utóbbi témákkal általában a táncantropológia foglalkozik.² Csatlakozva Anca Giurchescu és Lisbet Torp véleményéhez úgy vélem, hogy a kétfajta megközelítés összekapcsolható és az etnokoreológia eszköztárával vizsgálható (*Giurchescu–Torp 1991: 7*). Könyvemben igyekszem a kutatott jelenségek a lokális (mikro)környezetükben betöltött szerepére, jelentésére figyelni. A modernizáció, majd a globalizáció hatására a visai tánc kultúra egyes elemei természetesen megjelentek a lokális színtereken kívül is, új funkció(k)ban, új jelentéstartalmakkal felruházva azt (*Feischmidt 2007: 225*). A globális formák összekapcsolódnak a helyi tánc kultúrával, hatnak rá és az azt működtető közösségre (*Feischmidt 2007: 225*). A lokális változásokat, hatásmechanizmusokat is vizsgálom, úgy, hogy a mezo- és makroszintű szociokulturális rendszerekből érkező hatásokat is figyelembe veszem (*Varga S. 2020c: 87–88*). Bemutatom azt, hogy a tradicionális paraszti kultúrában az egyes jelenségek hogyan szerveződtek renddé, és hogy a modernitás, illetve a globalizáció hozta változásokhoz alkalmazkodva hogyan kerültek formai

Papp József Buba elporgeti maga előtt táncos párját Takács (Papp) Máriát. Készítette Szőnyi Vivien, 2013. július 24-én, Visában.

átalakulást is magukkal hozó, gyorsan változó szerepkörökbe. Számos jelenségcsoportot nem áll módomban jelen írás keretein belül vizsgálni, melyek jövőbeli kutatási irányokat jelölnek ki. A táncviaselet, a táncos szokások és a táncillem, a tánc tanulás, a térhasználat, valamint a táncszók használatának változásairól részben már írtam, ugyanígy érintettem a tánc házas turizmus kérdéskörét is.

A 2012-ben megvédett PhD-dolgozatomra kapott bírálatok és reflexiók jelentős részét beépítettem e kötet szövegébe. A doktori bizottság tagjai, illetve a vita során hozzászólók véleménye mellett néhány kollégától később is kaptam visszajelzéseket a vizsgálataimmal illetően. Köszönettel véve ezeket, igyekeztem belőlük tanulni, a releváns útmutatásokat megfogadni. A dolgozatot megmutattam néhány visai barátomnak. Fodor Selyem Jánostól, Kiss Gézától és Nagy Dánieltől hasznos visszajelzéseket kaptam a falu történetére, gazdasági, társadalmi életének bemutatására, illetve egyes táncok átadás-átvételére vonatkozóan. Különösen az egykori mezőgazdasági szakember, Nagy Dániel vette komolyan lektori szerepét, oldalszámokra is ügyelve készített egy hibajegyzéket a dolgozatomról. A visszajelzésekkel kapcsolatban több beszélgetést is rögzítettem 2012–2013-ban. Ettől az időszaktól kezdve egy Visából Kolozsvárra költözött barátommal egészen különleges együttműködést alakítottunk ki: telefonos és élő beszélgetések során igyekszem elé tárni a terepmunkámmal, írásaimmal kapcsolatos etikai aggályaimat. Ő minden esetben hasznos tanácsokkal látott el, a falu társadalmára jól rálátó, a közvélemény dinamikáját befolyásolni tudó személyként többször elsimított már a munkámmal kapcsolatos kisebb félreértéseket. Ő beszélt le például arról, hogy a visaiak táncról szóló narratíváit közlétegyem, mert túl sok érzékeny adatot tartalmaz, ami konfliktust okozhatott volna a közösségben.³ Ezen kívül sok esetben segít a visaiaknak is az írásaim értelmezésében. Jelen munkámon az ő segítsége is érezhető.

A szövegben legtöbb helyen az adatközlő kifejezést használom, annak ellenére, hogy a fogalom „hierarchizál, tárgyiasít, haszonel-

Bonfidean Juon Nukuj a kar alatt forgatja László (Lovász) Zsuzsanna Kulit egy szüreti bálon. Készítette Kéri-Nagy Krisztina, 2009. október 11-én, Visában.

vű, a beszélgetőtársat valójában adatforrásnak tekinti” (Nagy Z. 2017: 129). A munkámban kénytelen vagyok ugyanis egy olyan ernyőfogalmat használni, ami alá az összes kutatót személy besorolható. Természetesen a terepmunkám alatt több adatközlő is a barátom lett. A velük való kapcsolatnak a munkám jellege azonban egy különös dinamikát kölcsönöz, hiszen a viszonyunk alapvetően „szimmetrikussá vált” (Nagy Z. 2017: 130), de ez a szimmetria a kutatás aktusai alatt általában megváltozott.

Dialektológiai kutatásokból tudjuk, hogy a széleskörű megbélyegzettségük miatt a nyelvjárások csak korlátozottan jutnak szerephez nyilvános fórumokon, a használóik nem szívesen alkalmazták saját nyelvjárásukat idegenek előtt (Kiss J. 2001: 47). Ide kapcsolódik, hogy írásaimat olvasva néhány visai barátom jelezte, hogy az adatközlői idézetek tájnyelvi sajátosságokat rögzítő lejegyzése zavarja. A szociolingvisztika megállapításaival egyetértve úgy vélem, hogy a tájnyelvnek fontos kommunikációs és kognitív szerepe van, szimbolizálja a társadalmi hovatartozást (ami egyáltalán nem szégyellnivaló), lokális kulturális sajátosságokat hordoz és a helyi kultúra újratereztésének eszköze lehet (Kiss J. 2001: 49–51). A tájszó-lás dokumentálása nem csak a kulturális sokszínűség felvillantása, esetleg megőrzése szempontjából fontos, de a tudományos szöveg hitelességét, a behelyezkedő olvasást is nagyban erősíti (Voigt 1974: 11). Emiatt az adatközlőktől származó idézeteket igyekeztem a tájnyelvi sajátosságokra ügyelve visszaadni, a köznyelvitől eltérő kiejtési formákat jelölni. A szöveges gyűjtések hatalmas terjedelme és az olvasás megkönnyítése miatt nyelvészeti pontosságra nem törekedtem a lejegyzés során.

A lokális megnevezéseket, tájszókat (például táncos terminusokat, ragadványneveket) és az adatközlői idézeteket dőlt betűvel jelöltem. Abban az esetben is így jártam el, ha a helyi terminus és az irodalmi szóhasználat formája megegyező, de értelmük eltérő. Így például kurziváltam a tánc kifejezést, ha az a tradicionális hétfői táncalkalom megjelölésére szolgált.⁴ Román kifejezéseket (például táncneveket) magyar kiejtés szerint jegyeztem le, lábjegyzetbe téve a román helyesírás szerinti alakot, illetve magyarázva az adott szó jelentését. A szövegben megjelenő településnevek román megfelelőjét első előfordulásukkor zárójelben adtam meg.

A könyv négy nagyobb tartalmi egységre osztható. Az első három fejezetben (*Bevezetés; A változó visai tánc kultúra nyomában: témák és módszertan; Az értelmezési keret: változás és kontextus*) a vizsgálatot alapvetően meghatározó tudományos megközelítést mutatom be. A következő két fejezetben (*Mezőség és Visa a történelmi változások tükrében; Gazdasági és tájékológiai változások*) a Mezőség, ezen belül pedig Visa és közvetlen környéke történetének fontosabb fordulópontjait ismertetem. Ezzel összefüggésben igyekszem felvázolni, hogy a történelmi események nyomán milyen gazdasági, és tájékológiai változások indultak el és hogy ezek milyen hatással voltak a helyi társadalomra. További két fejezet (*A Mezőség és társadalmi viszonyainak általános bemutatása; Visáról*) a Mezőség és a vizsgált falu, Visa néprajzi ismertetését, a helyi társadalom általános bemutatását tartalmazza.

Négy fejezetben (*Tánc kutatás a Mezőségen: táncokra és táncolásra vonatkozó adatok; A tradicionális mezőégi tánc kultúra térbeli tagolódása; Változások a visai táncszervezésben; Változások a visai tánc készletben*) a mezőégi tánc kutatás eredményeit ismertetem, próbálom meghatározni a vizsgált terület határai és mikrorégióit, elhelyezve ebben Visát. Szintén ebben a részben mutatom be a visai táncszervezésben és tánc készletben bekövetkezett változásokat. Az utolsó tartalmi egységben (*Változó kontextusok – változó tánc kultúra*) az előző részek adatait összefésülve, a folyamatosan változó kontextus tükrében teszek kísérletet a visai tánc kultúra XX. századi átalakulásának elemzésére.

JEGYZET

1 A továbbiakban: Mezőség. A tájegység román megnevezése Cămpia Transilvaniei.

2 Adrienne L. Kaepler szerint a táncantropológiai megközelítés feladata, hogy az emberi mozgásrendszerek (így például a tánc) megismerésén keresztül társadalmi aspektusokat vizsgáljon. A végső cél az egész társadalom megértése (Kaepler 1991: 12).

3 Győri Klára önéletrajzában széki recepciójának elemzése nyomán tudjuk, hogy a szóban elhangzó pletyka csak „három napig tart” és hamar feledésbe merül (Keszeg 2001: 146). Az írott szöveg státusza ugyanakkor, annak maradandó jellege miatt felértékelődik: „az írott szöveg környezetekbe juttatja el a vádat, ahol a megvádolt személy a maga ellenérveit nem fejtheti ki” (Keszeg 2001: 146).

4 A magyar táncfolklorisztika által sokszor következtetlenül használt tudományos táncelnevezések és az adatközlők által ismert énikus terminusok között komoly átfedések vannak, ami nehezíti a táncok beazonosítását, osztályozását, történeti és társadalmi tekintetben egyaránt. Ez talán a mezőégi kutatások esetében érzékelhető a legerősebben (Varga S. 2020c: 92). Írásomban a jobb megértés érdekében a terminológiai zűrzavart úgy kívánom enyhíteni, hogy a táncokra, illetve a táncéletre tudományos elnevezéseket a legutóbbi összefoglalóknak megfelelően használom (Martin 1998a, Pesovár F. 1990).

IRODALOM

Andrásfalvy Bertalan: *Hagyomány és környezet.* In: Andrásfalvy Bertalan – Domokos Mária – Nagy Ilona (szerk.): *Az idő rostjában. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára.* III. L'Harmattan, Budapest, 117–138. 2004

Andrásfalvy Bertalan: *Népművészet és természeti környezet.* In: Felföldi László – Müller Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptánc-kutatásban.* Pesovár Ernő emlékezete. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 13–21. 2010a

Andrásfalvy Bertalan: *Víz és társadalom a magyar történelemben.* In: Bartha Elek – Keményfi Róbert – Lajos Veronika (szerk.): *A víz kultúrája.* (Studia Folcloristica et Ethnographica, 55.) KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen, 13–38. 2010b

Belényesi Márta: *Kultúra és tánc a bukovinai székelyeknél.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 1958

Feischmidt Margit: *Az antropológiai terepmunka módszerei.* In: Kovács Éva (szerk.): *Közösség-tanulmány. Módszertani jegyzet.* Néprajzi Múzeum – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 223–233. 2007

Fél Edit: *Újabb szempontok a viselet kutatásához.* Ethnographia 63. (3–4) 408–415. 1952

Giurchescu, Anca – Torp, Lisbet: *Theory and Methods in Dance Research: A European Approach to the Holistic Study of Dance.* Yearbook for Traditional Music 23. 1–10. 1991

Kaepler, Adrienne L.: *American Approaches to the Study of Dance.* Yearbook for Traditional Music 23. 11–21. 1991

Keszeg Vilmos: *Az írás és a beszéd konfliktusa: egy írástudó asszony „pere”.* Néprajzi Látóhatár 10. (1–4) 135–148. 2001

Keszeg Vilmos: *A történetmondás antropológiája.* Egyetemi jegyzet. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 7.) Kriza János Néprajzi Társaság – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár. 2011

Kiss Jenő: *A nyelvjárások szerepköre.* In: Uő (szerk.): *Magyar dialektológia,* Osiris Kiadó, Budapest, 47–56. 2001

Martin György: *A magyar tánc történeti rétegei.* In: Voigt Vilmos (szerk.): *A magyar folklór.* Osiris Kiadó, Budapest, 547–590. 1998

Nagy Zoltán: *Konfliktus és terepmunka.* In: Balogh Balázs (főszerk.): *Ethno-Lore: A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve* 34. Akadémiai Kiadó, Budapest, 129–145. 2017

Pesovár Ferenc: *Táncélet és táncos szokások.* In: Dömötör Tekla (főszerk.): *Magyar Néprajz VI. Népzene, néptánc, népi játék.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 195–250. 1990 (Első megjelenés: [1978] *A magyar néptáncélete: Tánc tanulás, táncalkalmak, táncrendezés.* (Néptáncpedagógusok Kiskönyvtára.) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest.)

Szőnyi Vivien: *A funkcionális szemléletű tánc kutatás elméleti és módszertani alapjai.* Tánc tudományi Közlemények 11. (1) 38–47. 2019

Varga Sándor: *Scientific Legacy of György Martin.* In: Fügedi János – Quigley, Colin – Szőnyi, Vivien – Varga, Sándor (ed.): *Foundations of Hungarian Ethnochoreology. Selected Papers of György Martin.* Research Centre for the Humanities, Institute for Musicology – Hungarian Heritage House, Budapest, 86–97. 2020

Voigt Vilmos: *A népköltési (folklór) alkotások kritikai kiadásának szabályzata.* Balogh Lajos közreműködésével. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974

Nagy Veronika: A mohai tikverőzés

– Dénes Zoltán képeihez –

A tikverőzés a lakodalmi és farsangi tyúkverő szokáskörének egyik utolsó emléke, amely a Fejér megyei Moha községben egyedülálló módon napjainkig fennmaradt. A lakodalmi tyúkverő a XX. század elejéig a Kárpát-medence nagy részén általánosan ismert szokás volt. A násznép tagjai – főként a fiatalok – a lakodalom hajnalán felkeresték a már hazatért hivatalos vendégek házait, majd a lakodalmas házhoz visszatérve tovább folytatták a mulatságot. Útközben leütrötkék a tyúkokat, vagy a vendégek házából élelmet, apróbb tárgyakat csentek el. Farsangi szokásgyakorlás alkalmával – általában húshagyó kedden – a falu bejárása, a falubeliek vagy a lányos házak meglátogatása volt a szokás célja, szintén adománygyűjtő szándékkal. Mohán a tyúkverő lakodalmi és farsangi változatát egyaránt gyakorolták, de a XX. századra a lakodalmi változat kihalt, és a szokás tikverő néven csak a farsangi hagyománykörben maradt fenn, télbúcsúztató, termékenységvarázsló álarcos mulatságként.

A maszknak, az álruhának döntő jelentősége van a farsangi szokásokban, mert ezeknek a szokásoknak a legfontosabb célja a termékenység elérése volt. Minden társadalomban, ahol a megélhetés alapja a mezőgazdaság, az ember ki volt téve a természeti erők és az időjárás viszontagságainak. Létkérdés volt a termékenység, mert a mezőgazdasági munka szakszerű elvégzése nem volt elegendő ahhoz, hogy a jég ne verje el a termést, vagy az állatok ne pusztuljanak el valamilyen betegségben. Az ember ezeket a történeteket a természetfeletti, alapvetően gonosz hatalmaknak tulajdonította, és a saját egzisztenciája érdekében kulcsfontosságú volt, hogy ezeket a természetfeletti hatalmakat mágikus úton befolyásolhassa, a jóindulatukat megnyerje magának. A különböző maszkok révén az egyének egy más lényre próbáltak átváltozni, és a termékenység érdekében igyekeztek elűzni, elijeszteni a gonosz, kártevő hatalmakat. Ezért némelyik maszk riasztó, szörnyűsége volt, hogy a rontás, a baj, a gond, a gonosz szellemek, démonok visszariadjanak tőle. De az álarcnak társadalmi funkciója is volt. A paraszti társadalomban egyetemes értékrend és normarendszer működött, amelynek többé-kevésbé mindenki igyekezett megfelelni. Íratlan szabályok írták elő, hogy kinek, mikor, hol, hogyan kell cselekednie és viselkednie. Ha egy faluközösségben valaki nem felelt meg ezeknek a kimondatlan társadalmi elvárásoknak, akkor kiközösítették, vagy akár nyilvánosan megszégyenítették. A közösségi elvárásoknak való megfelelés kötöttséget jelentett, de cserébe az egyén a közösség teljes jogú tagja lehetett, otthonosan mozgott és mindig kiismerte magát saját környezetében. Az év egy bizonyos időszakában, farsangkor azonban az egyénnek lehetősége volt kitörni a normális viselkedés határai közül, és az álarc mögött kiélhette a mindennapi életben elfojtott vágyait, viselkedhetett úgy, ahogyan különben nem lett volna mersze. Féktelen tobzódás, mulatság, a tabuk feloldása jellemezte a farsangi időszak utolsó napjait azért, hogy utána az emberek könnyedén meg tudjanak felelni a faluközösség szigorú, íratlan szabályainak, és az életük könnyen visszatérhessen a megszokott kerékvágásba.

A mohai tikverőzés bohócruhái és maszkjai ijesztőek, mert a gonosz hatalmak távoltartását szolgálják. A bohóc alakoskodók öl-

tözködése eredetileg titokban zajlott, és a szereplők nem szólalhattak meg, amíg maskarában voltak. Zajcsapás és ijesztgetés céljából is csak „hú-hú” kiáltásokat engedhettek meg maguknak, de azt is elvátoztatott, magas hangon, vigyázva, nehogy felfedjék kilétüket. A titkolózás, álarc mögé rejtőzés is a gonosz távoltartását szolgálta. A bohócok a tikverőzés napján ma sem a társadalmi elvárásoknak megfelelően viselkednek. Mindenkit igyekeznek bekormozni, és csínytevéseikkel, durvaságukkal átlépik a normális viselkedés határait, vagyis a farsangi időszak szabadságát, szabadosságát reprezentálják. Minden évben két leányalakoskodó szerepel a szokásban, akiknek a tojások összegyűjtése a feladatuk. Ezt a szerepet a fiatalok egyfajta beavatásnak tekintik, amelyen ha átestek, öltözhetnek bohócnak. A leány alakoskodók még nem kormozhatnak, kötött helyen vonulnak, nem szaladgálhatnak. A részvételnek ez a fokozatossága beavatási emlékekre utalhat. Régen fehér kesztyűt viseltek, amelyen egyből meglátszott volna, ha koromhoz nyúlunk.

A kéményseprő a koromnak a gazdája, a hétköznapi életben is ő van a legközelebbi kapcsolatban a korommal. És maga a korom is szimbolikus jelentőségű. A tisztító tűz égéstermékéként fontos termékenységszimbólum, ezért kormozzák be vele (eredetileg csak) a lányokat, asszonyokat, de ma már mindenkit, aki Mohán asznap megfordul. A kormozás biztosítja a következő év bőségét, az emberek és állatok egészségét, szaporaságát. A tojás, amit a bekormozott lányok cserébe adnak, szintén ősi termékenységszimbólum. Egy fiatal lány számára fontos volt, hogy bekormozzák a legények, ugyanúgy, ahogy húsvétkor a locsolkodás, húshagyókedden a kormozás biztosította a következő évben az egészséget, bőséget, a dolgok szerencsés kimenetelét. De a termékenység előidézése mellett a tikverőzés fontos alkalma volt a legények és lányok közötti párkapcsolatok kialakulásának is. A szokás legviccesebb figurája, az ún. szalmatörök. Ruháját több bála szalmával tömik ki, amitől csak nagyon nehezen tud mozogni. Komikus alakként jelenik meg a csoportban, aki régebben még ijesztgette, ölelgette a lányokat, ma azonban csak együtt halad a menettel. Alakja nyilván csak a török idők után jelent meg farsangi szokásokban, viszont lehet szimbolikus jelentősége, ugyanis szalmával kitömött ember vagy bábu na-

gyon sok népszokásban előfordul. A szalmának mint agrárszimbólumnak ugyanis elhasználódott, elhalt jelentése van, így lehet a tél, és a betegségek megtestesítője.

A XX. század közepéig a mohai tikverőzés belülről szerveződve, zárt közösségben, a paraszti kultúra integráns részeként került megrendezésre, és egyfajta intimitás jellemezte. Első lejegyzése Pesovár Ferenc [*felső színes képiünkön*] néprajzkutató nevéhez fűződik. Az 1960-as évek elején ő publikálta először, így a néprajztudomány és a nyilvánosság számára ettől kezdve vált ismertté, és egyáltalán létezővé a szokás. Pesovár Ferenc több mint húsz éven keresztül kísérte figyelemmel. Fotóival dokumentálta, és a barátait is kivitte minden húshagyókedden Mohára azért, hogy a szokás iránti érdeklődés eszközével életben tartsa azt. A tikverőzést ugyanis nem kellett újratánni vagy újjáéleszteni, mert azt a fiatalok még gyakorolták, de az 1950-es és 1960-as évek politikai rendszerében a kihalás és a betiltás veszélye fenyegette. Pesovár Ferenc a pusztá jelenlétével, és azaz, hogy városi emberként nem szégyellni való dolognak tartotta a tikverőzést, arra ösztönözte a fiatalokat, hogy továbbra is rendezzék meg ezt a hagyományos farsangi mulatságot. Ez a mozzanat óriási változást indított el a szokás addigi életében, hiszen Pesovár Ferenc és barátai hatással voltak a fiatalokra, akikben lassan kialakult és természetes módon megszilárdult a reprezentáció iránti igény.

Pesovár Ferenc 1983-ban meghalt. A fiatalok elvesztették városi támogatójukat, viszont addigra már észrevétlenül felértékelődött számukra a tikverőzés, és a hagyomány tudatos örököivé váltak. Valamint, a Pesovár Ferenc hatására Mohára utazó érdeklődők továbbra is kíváncsiak voltak a szokásra, sőt évről évre egyre többen lettek. Erre az időszakra a fiatalok reprezentációs igénye, identitásformáló funkcióval és a szórakozás igényével kiegészülve a tikverőzés megrendezésének meghatározó motivációjává vált. A szokás látogatottsága nagyjából az 1990-es évektől tömeges lett, a látogatók között pedig túlsúlyba kerültek az oktatási intézmények diákjai. A XX. század második felére a termékenységi rítus háttérbe szorult a szórakozás, a játékoság javára, majd a játékoság mellett fokozatosan előtérbe került a helyi identitás kifejezése és a kuriozitás.

2011-ben a mohai tikverőzés felkerült a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére, többek között a mohácsi busójárás,

a matyó népművészet és folklór, a halasi csipke, vagy a mendei pünkösdi templomdíszítés hagyományai mellé. A Nemzeti Jegyzék célja, hogy azok a kulturális megnyilvánulások, amelyeket a közösségek sajátjukként tartanak számon és gyakorolnak, széles körben hozzáférhetővé váljanak. Ennek érdekében a közösségek fesztiválokon, folklórbemutatókon vesznek részt. Mohán ezt a szerepet elsősorban a szokásból már kiöregedett, korábbi generáció tagjai vállalták. A Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága által szervezett rendezvényeken a tikverőzést eljátszva, gyermekfoglalkozásokat tartva és broszúrákat osztogatva népszerűsítik a szokást. A tikverőzés ezzel a gesztussal még inkább kirakatba került, de ezzel együtt megmaradt a saját idejében és terében is, azaz Mohán, húshagyókedden is megrendezik a fiatalok. Mert a szokás valódi fennmaradásának záloga nem a széleskörű nyilvánosság, hanem a helyben történő események közös megélése. A mohai tikverőzés addig tekinthető élő népszokásnak, amíg tud a mohai közösségnek szólni, és amíg a közösség tagjainak van tere és lehetősége az egymás közötti interakcióra. Az eredeti tér és idő megtartása mellett fontos a továbbörökítés évszázadok alatt kialakult mechanizmusának megtartása is. Ez azt jelenti, hogy a szereplők fokozatos bekerülésével és kikerülésével lassan változik a szokásban résztvevők köre, és mindig van a csoportban olyan rangidős vezető személyiség, akinek tekintélye van, és hallgatnak rá a többiek.

A szokás hátterében ez idáig nem állt olyan szakértői csoport vagy kulturális intézmény, amely közvetlenül irányítaná az eseményeket. Erre továbbra sincs szükség, mert a külső irányítás mindig gyengíti a belülről szerveződő jelenségeket. A szokás szervezésében, lebonyolításában ma már részt vesznek az idősebb generáció tagjai, de ez nem jelent hivatalos, kívülről érkező, intézményesített kereket. Az idősebbek jelenléte azért szükséges, mert ma már a falvakban élő fiatalok számtalan különböző közösség tagjai, és a lakóhelyükön nem felétlenül alkotnak egységes, összetartó közösséget. Sokan közülük nem is Mohán születtek. Az idősebbek tudatos hagyományápolása azonban lehet számukra minta, és a mai piacorientált, bizonytalanságokkal teli világban utat mutathat számukra ahhoz, hogy mohai lakosként a mohai tikverőzést magukénak érezzék, a mozzanatait évről évre átéljék, és idővel át is örökössék. ■

OTTHON- ÉS HELYKERESÉS AZ IRODALOM ÁLTAL

Kitartás során fogalmazódik meg az érvényes üzenet

Beszélgetés Simó Mártonnal - I. rész

Simó Márton 2023-ban töltötte be a 60. életévét. Ebből az alkalomból a Marosvásárhelyen élő *Böloni Domokos* író, publicista faggatta életútjáról. Tavaly jelent meg az *A boldogabb ember* című regénye, amelyből részleteket közölt a *folkMAGazin* is. Immár a mű befejezését követően, új feladatok előtt/közben beszélt élete folyásáról az író.

– „A szélnek akadály kell, hogy erejét mutassa, a szenvedélynek metrum, hogy legyen mit feszítenie” – írja Németh László. Ugyancsak ő vallja, hogy „író az, aki kimondja azt, amit a végzet beleprésett”. Te ezt hogyan látod?

– Hogyha beszélgetni kezdünk a pályámról, akkor indítsunk az életrajzi adatokkal: a Nyugati-Zsil mentén, a Retyezát tövében elhelyezkedő legfelső, sorban a legutolsó bányavárosban, Hobi-caurikányban születtem 1963. április 25-én. Manapság inkább csak Urikánynak mondják magyarul. Ez a monarchiabeli név onnan ered, hogy a kis bányaváros két településrészből keletkezett, bár az 1947 után létrejött új város – Oraşul Nou Uricani – tulajdonképpen egy félkomfortos blokklakásokból összeálló tömbháznegyed volt akkor, ahol a monoindusztriális környezetben dolgozó bányászok éltek. Városi rangot 1965-ben kapott. Mintegy háromezer lakosa lehetett, igen heterogén társaság: érkeztek ide a szénbányába Olténiából, Moldvából, a Bánságból, de szép számban a Szilágyságból, Biharból, így a Székelyföldről is. Mivel abban az időben zajlott a „mezőgazdaság szocialista átalakítása”, sokan menekültek ide a kollektivizálás elől.

A háború és az azt követő inség miatt a szüleim nemzedéke kevésbé volt képzett, általában a legalacsonyabb szakmai tudásszintet megkövetelő munkákat vállalták és végezték szerte az országban, hiszen megvolt hozzá a fizikai állóképességük; ipari és polgári építkezéseken, a kohászatban, valamint a bányászatban és az azt kiszolgáló iparágakban helyezkedtek el a férfiak. Édesapám azért került ebbe a bányavárosba, mert akkor itt élt a nővére, aki egy szovétai illetőségű bányamesterhez ment férjhez. Édesanyámat Temesvárról vitte oda 1959-ben, aki a szolgálást hagyta abba, amely típusú munkavállalás még majdhogynem általános volt a Székelyföldön, így a Sóvidéken is. Így születtem „területen kívüli” atyhaiként másutt, viszont a kötődés mindvégig erős volt.

Tízéves koromtól, mivel apámat a bányában szerzett betegségei miatt korán nyugdíjazták, végleg haza is költöztünk Atyhába. Ezt követően a Zsil-völgye már csak távolódó emlék maradt számomra.

Ezek az alapélmények, majd a falusi a tapasztalati rétegek határozták meg az életemet. Mindehhez aztán hozzájön majd a székely anyaváros világa, a későbbiekben még egy-két erdélyi és regáti falu, illetve város, 1990 után magyarországi helyszínek, s Budapest, ahol másfél évtizedet éltem...

Fotó: Jakab Emil

– Honnan és hogyan sikerült magadba szívnod azt a sok tapasztalati tudást, amely könyveidben nagyon pontosan, ugyanakkor érzékeltesen jelenítődik meg?

– Sokáig egyke voltam. Emiatt részben magányos is. Sokat olvastam kisgyermekként. Nem véletlen, hogy románul is megtanultam, hiszen olyan volt a környezet, s magától értetődő, hogy a nyelvet is párhuzamosan tanulhattam, természetes volt a kétnyelvűség. Amikor visszakerültünk a színmagyar falusi környezetbe, mindjárt helyzeti előnyt jelentett, hiszen közismert, hogy milyen kínlódással járt akkor is az államnyelv elsajátítása a székelyföldi gyermekek többsége számára... A hátrányom pedig az volt,

hogy bizonyos foglalatosságok és a falusi jellegű ismeretek terén lemaradásban voltam. Itt a különböző mezőgazdasági munkákra érdemes gondolni, főleg a kaszálásra, az erdőlésre és a lovakkal való bánásmódra. Egyik-másik hiányosságot gyorsan bepótoltam. Néhány fontos dolog azonban örökre kimaradt. Például a faragófejsze és a láncfűrész kezelése. Viszont volt bennem néhány olyan készség, amelyek vitathatatlanul hozzám tartoztak, és meg is maradtak. Azt mondták az idősebbek – enyhe kárörömmel –, hogy a románt el fogom felejteni, mert nem használjuk faluhelyen annyit. Ez nem így történt. Még akkor is gyarapítottam a tudásomat, sokkal később, amikor Budapesten éltem, folyton kerestem a tolmácsolási alkalmakat, olykor pedig szépírodalmat és filozófiai esszéket, tanulmányokat fordítottam. A nyelvi gettósodás inkább az utóbbi években kezdett fenyegetni, amióta ismét Székelyudvarhelyen élek... Bizonyos szempontból azonban soha nem váltam igazi atyhaivá.

Úgy gondolom, hogy a tökéletes paraszti tudást csak akkor szívhatja magába az ember, ha a szülei életvitelszerűen gazdálkodnak. Akkor már a nagyszüleim is mindnyájan jóval hatvan fölött jártak, s a gazdálkodás csak mellékes volt, amolyan kiegészítő-háztáji jellegű, ahogyan a harmincárnyi, egyéni használatra visszaosztott parcellákon hagyta a rendszer, azonban több idős rokon élt a környezetünkben, a szomszédságban, a közeli utcákban mindenfelé voltak olyan emberek, akiknek emlékezete a régi magyar időben gyökerezett. Ők ifjúkori és katonaeleményeket hoztak magukkal, illetve közülük többen emlékeztek a „rég román világra”, aztán a „kicsi magyar időre”, arra az ötven hónapra, amely bőven szolgáltatott pesti, katonakori és fogságbeli élményeket. Fontos megemlíteni, hogy az akkori öregek még szívesen meséltek. Sokat és igen érzékeltesen beszéltek

az ezelőtti vagy a még ezelőtti dolgokról. Szavakat, szófordulatokat, stílust tanulhattam tőlük. Főleg a férfiak rögtönzött kiselőadásait volt érdemes meghallgatni a vasárnapi kártyaasztalok mellett. Sok érték szivárgott így át a XIX. századból, olyan tartalmak – mondókák, énekek, ráolvasások, mesék, balladák –, amelyek ma már csak a néprajzi gyűjtők munkáiban, elektronikus adathordozókon és gyűjteményes kötetekben lelhetők fel. Mi a huszonötödik órában még elraktunk valamit a működő „organikus” faluból...

– *S egyszer csak tollat ragadtál...*

– Verseléssel kezdtem az írást, úgy tizenkét-tizenhárom évesen. Ez az irány megmaradt, olyannyira, hogy a következő tizenöt esztendőben általában lírai jellegű alkotásokat írtam és publikáltam. Valamikor a katonai szolgálatom utáni évben – körülbelül 1984-ben – jutottam el arra a szintre, hogy az akkori komoly helyeken, az *Ifjúmunkásban* és az *Igaz Szóban* elkezdtem viszonylag rendszeresen közölni. Szívesen emlékszem a nagyszerű költővel és pedáns szerkesztővel, Székely Jánossal folytatott levelezésemre, amelynek olykor az lett az eredménye, hogy „becsületes megítélésünk szerint két/három/négy versét közlésre javasoljuk”, vagy „munkái nem elég érettek a közlésre, küldjön még”, kialakult egyfajta folytonosság ettől kezdődően, évente két-három alkalommal jelentkeztem ebben a folyóiratban, ami kétségkívül rangot jelentett és lendületet az „igazi” induláshoz. Érdekes módon az *Utunk* akkortájt kimaradt, csak később közöltem néhányszor ott, de akkor már *Helikon* volt a neve. Az első novellám – szintén az *Igaz Szóban* – 1989 novemberében látott nyomdafestéket... Amikor megbukott a diktatúra, azt éreztem, hogy felértékelődött az újságírás mestersége, szükség van a jó tollú közírókra, akik irányt és egyéni ízt kölcsönöznek a mívesnapok mulandóságának. Ez azonban akkor csak rövid intermezzo volt Udvarhelyen, mert felsőfokú tanulmányokba kezdtem Szegeden.

Magától értetődő volt, hogy a magyar nyelv és irodalom mellé a médiatudományt és a kulturális menedzsmentet választom. Hallgattam én „bejáró diákként” néprajzot, jogot, történelmet, szociológiát, egy időben aztán elkalandoztam bolondul a televíziózás és a dokumentumfilmek irányába is. Szívesen emlékszem Temesi Ferenc, ma már Kossuth-díjas író óráira, „speckol” volt, amelynek hivatalos neve: „A szépírás mestersége”. Tartalmas időszak volt az a tanév, amikor ezekre az előadásokra járhattam és elvégezhettem a kiadott feladatokat. De a közös kocsmázás még jobbnak bizonyult – alaposan meghosszabbítottuk a tanórákat... Eközben – csak úgy mellesleg – a József Attila Tudományegyetem diáklapja, a *Szegedi Egyetem* néven futó periodika kulturális mellékletét is szerkeszthettem 1993 és 1995 között. Létezett Budapesten egy videókommunikáció szak az ELTE TTK-n, mentorem, Péterffy András filmrendező jóvoltából.

Itt-ott fel-felbukkantam irodalmi folyóiratokban, olyannyira, hogy 1999-re összeállt az első prózakötetem, *Az utolsó tanító*. Végül nem a fővárosban, hanem Csíkszeredában kerestem és találtam hozzá kiadót, hiszen szegről-végről valamelyest az 1997-ben alapított *Székelyföld* folyóirat holdudvarához tartoztam-tartozom. Az első könyvem egyébként nem szépirodalmi munka volt, hanem egy „falumonográfia-vázlat”, abból az alkalomból írtam meg, hogy éppen két-száz éves lett az atyhai templom.

– *Honnan és hogyan tudsz írni, és miből gondolsz, hogy az jó? Mi ösztönöz, miért írsz? Miféle kielégíthetetlen belső késztetésnek engedelmesskedve írod újabb és újabb könyveidet?*

– Lehettem úgy harmincéves, amikor rájöttem arra, hogy van ugyan a folyton gyarapodó műveltség, ami szükséges és fontos, de az íráshoz legalább annyira nélkülözhetetlen a megfigyelőképesség és az érzékenység. Gyakran megyünk el az élet fontos eseményei mellett, csak úgy, és nem tulajdonítunk nekik semmi jelentőséget. Emiatt valósággal ke-
restem egy időben az „olyan” helyzeteket. Alkatomnál fogva alkalmas vagyok arra, hogy bármilyen közösségbe, társaságba ideig-óráig beilleszkedjem. A *Bozgor* című trilógia alapötlete viszonylag régi volt, legalább tíz évig érleltem. Egy több cselekményszálon futó eseménysorra, négy generáció Kárpát-medencei száz évét átfogó regényre gondoltam anno, amelyhez majd „nulladikként” a velem és a körülöttem megtörténtekeket is hozzárendelem. Ekkor jöttem rá, ott, a saját műhelyemben, hogy a regény – ha engedem – elkezd írni önmagát, a kitalált hősök pedig élnek, még a saját rokonságukat és a baráti körüket, a „társáleteket” is odavonzák, s mivel a rájuk ruházott sors újabb és újabb szituációkba helyezi őket, hagyni kell, hogy hadd sodródjanak. Kialakítottam magamnak az akkori lakásunk alagsorában egy „munkapontot”, ahová bármikor félrevonulhattam. Tizenkét évig szolgált ez hely. Rájöttem hamarosan, hogy a hajnali, a kora reggeli órákat lesz érdemes kihasználnom a szépírás céljaira. Ha négykor hozzáláttam, akkor hétig „elő tudtam állítani” legalább ötezer leütésnyi jó minőségű szöveget, de néha, amikor erősen benne voltam a svungban, akár tizenötezer írásjelig is eljuthattam egy-egy alkalommal. Két évtized múltán azonban úgy látom most, hogy ez a nagyregény nem férközt be kellőképpen a köz-tudatba – bár többnyire jó kritikákat kapott –, mindenképp megérdemelne egy második kiadást, de úgy, hogy immár egyvalakinek „menjen át a fején”, egyszerre a három kötet.

A *Tranzit* című novellafüzér a Kortárs Kiadónál jelent meg, Pesten, de ez egyáltalán nem jelentette azt, hogy beilleszkedtem a magyarországi irodalmi életbe. A jövet-menet rítusa, illetve az otthon, pontosabban az itthon maradók sorsa érdekelt, az utazások, a hazalátogatások szolgáltatták az élményanyagot. Ugyancsak a Kortárs adta ki egy műfordítás-kötetemet, amelyet a Román Kulturális Intézet (ICR) ajánlására, az általuk biztosított ösztöndíj segítségével végezhettem el; Daniel Barbu történész-filozófus *Firea românilor*, azaz *A románok természete* című könyvéről van szó. Miután a korábbi könyveimből – egyéni marketinggel (!) – bőven értékesíteni tudtam ezer-ezer darabot, furcsállottam, hogy a Kortárs Kiadó ráállt a háromszáz-négyszáz példányos kiadványokra, mert ennyire volt elég az az összeg, amit a kiadástámogatási rendszer számukra nyújt.

– *Miként alakult, miként folytatódott az életed, amikor hosszú idő után úgymond „visszidáltál”, azaz hazatértél a Székelyföldre?*

– Eljött az a pillanat – 2011 tavaszán –, amikor azt mondtam, azt mondtuk, hogy jöjjünk haza – mert ez családi döntés is volt –, és elhatároztam, hogy kipróbálom magam főállású újságíróként. Művelődési rovatot vállaltam az akkor még papíron is létező *Udvarhelyi Híradónál*. Ez a munka valamivel több mint négy évig tartott. Ezt követően jött a 2015-ös év, amikor csak külső munkatársként írogattam a *Hargita Népebe*, aztán ott megvolt, 2016-tól meglett a státuszom 2023 nyaráig. Közben elhatároztam, hogy létrehozok magamnak saját orgánumokat a világhálón. Honlapokat, portálokat képzeltem el, amelyeket én adminisztrálok, a saját és a barátaim írásait „tesszük fel”, esetleg néha másutt élő, de velünk „egyívású” szerzőktől is közlünk ezt-azt.

Így jött létre a *KulturHon* – amely most már csak archívumként él – és az Élő Székelyföld Egyesület égisze alatt az *eloszekelyfold.ro* weblap, amelyen visszakereshető minden korábbi írás ebből a hét-nyolc-kilenc esztendőből. Ezt a típusú tevékenységemet az egyesület logójával szoktam megjelelni, ezt ábrázolom a transzparenseken és kiadványokon is.

Az első világháború végének századik évfordulóján, 2018-ban útjára indítottam a *Mi, székelyek és román barátaink* című sorozatot, amelyben beszámoltam a magyar–román közeledést erősítő könyvekről és jelenségekről, illetve interjúkat készítettem jeles személyiségekkel, akik román létükre, a román kultúra berkeiből szolgálják a magyar–román, ezen belül is a székely–román közeledést. Az írások többsége megjelent a *Hargita Népe* és a *Háromszék* napilapokban is.

Kötet formájában Szent András napján látott napvilágot, és akkor „a nagy egyesülés” előestéjén be is mutattuk Székelyudvarhelyen. Hamarosan Marosvásárhelyre és Sepsiszentgyörgyre is eljutottam véle... Mivel figyeltem arra, hogy az interjúk mindig románul készüljenek – még akkor is, ha egyes megszólalók szívesen és kiválóan beszélnek magyarul –, a (Hargita Megyei Hagyományörzési) Forrásközpont, Hargita Megye Tanácsának alintézménye felvállalta a kiadását. Ily módon Kolozsvárra és Budapestre már mind a két könyvet elvihettem. A következő állomás Nagyszeben és Bukarest lett volna, ha nem üt be a járvány, a „kovid”.

– *Hogyan „barátkozik” a közéleti munka, jelesen az újságírás az íróssággal? Esetekben van-e szakadék a publicisztika és a szépírás között? Ha igen, miként hidalod át?*

– Említettem korábban is, hogy valósággal vágytam rá, hogy publicisztikákat írjak. Majd arra, hogy próbálkozzam a magam menedzselésével, hiszen ezt nem teszi meg senki helyettem, nem vagyok tagja a „cégnek”, nem tartozom egyik szekértáborhoz vagy munkaközösséghez sem, akár az irodalmi, akár a kulturális, vagy éppenséggel a közéletet nézzük Erdélyben, politikai beágyazottsággal, jelentős vagyonnal sem rendelkezem...

Ehhez az egészhez még hozzárendelhető a civil munkám, amely szorosan összefügg az újságírással és a szépirodalmi tevékenységgel. Az Élő Székelyföld Egyesület – 2016 decemberében jegyezték be a bíróságon – az utóbbi hét-nyolc évben több konferenciát szervezett a székelyföldi népi épített örökség témájában, a falukép védelme érdekében, létrehozta a SICVLICVM-márkát, amely ellentétben a Hungaricum- és az értéktár-konceptióval, önjáró, nem fentről és kintről jövő kezdeményezés, hanem alulról szerveződő, önfenntartó mozgalom, nem kér és nem vár el állami támogatásokat. Nem a valahonnan való – hazai, anyaországi vagy európai – adófizetők, hanem maguk a tulajdonosok tartanák fenn a programot. Működne, ha a bevont szereplők öntudatosak lennének, ha befizetnék a tagdíjat és olyan további partnereket ajánlanának, akik hasonlóképpen lelkesek és receptívek ahhoz, hogy továbbadják, népszerűsítsék és fejlesszék. Az egyesület tud pályázni, képes felajánlásokat fogadni, és ilyenformán van egyfajta kisugárzása a közeli és távolabbi környezetre egyaránt.

Amikor leégett az atyhai templom, az Élő Székelyföld portál közölte elsőként a hírt – tőlünk vette át az MTI –, és azonnal el is indítottam egy komoly sajtókampányt, amellyel segítettem az adománygyűjtést és az építkezést, illetve médiában tevékenykedő barátaimmal dokumentáltuk az elpusztult templomot és követtük a megújulási folyamatot. Ebből két kis kötet született, illetve ide kapcsolódó tanulmányt kö-

zöltem *Templomépítés, harangöntés, jövőkép* címmel a Nap Kiadó által megjelentetett szöveggyűjteményben.

A közösségi jellegű munka jelen pillanatban a *Bánja-e a székely?* című riportsorozattal folytatódik... Azonban térjünk vissza, ne feledkezzünk meg a publicisztikáról, amelyet úgy fogok fel, mint lelkész a vasárnapi prédikációt. Legalább egy jegyzetet minden héten írok mostanában is. Anynyiban különbözöm a papoktól, hogy nem egy kiválasztott textus alapján „szólalok meg”, hanem egy jelenség vagy egy véletlenszerű élmény készíttet írásra. Ezek az alapötletek szépirodalmi vonatkozásban is hasznosíthatók, hiszen amellet, hogy élénk és kitartó odafigyelésre készítetnek, olykor nagyobb témákat hordoznak magukban, amiből könnyen lehet novella, elbeszélés. Az utóbbi tíz évben több tucatnyi ilyen lokális ihletélményem volt, egyik-másik már a regényeim falában található. Kedvenc tárcám – *Nagyregény két percben* – alapanyagát azonban még nem hasznosítottam „komoly prózában”. Ezt csak úgy megemlítem. Ha visszaforgatom az újságoldalakat, vagy végigbogarászom a lementett fájlokat, mindjárt látom az értékeket. És tovább tudom bontani a szálakat, mert a hősök, az életképek megmozdulnak... Egyébként összeállítottam néhány barátom közreműködésével saját magamnak egy publicisztika-kötetet 2014-ben, *Kijelölt hely* címmel, de azóta annál jóval több tárcám jelent meg, és – aminek örvendek – elég gyakran írogattam recenziókat-kritikákat friss kötetekről, néha egy-egy esszét, tanulmányt is elkövettem, interjúkat készítettem általam sokra tartott személyiségekkel, hogy „áthagyományozódjék” az üzenetük lényege...

– *Melyek a kedvenc „irodalmaid”? Kedvenc világirodalmi témák? Magyar irodalmi kedvencek? Kedves szerzőid a magyar és a világirodalomból?*

– Sajnos, nem jutottam el olyan szintre – a románon kívül – egyetlen idegen nyelven sem, hogy olvasni és élvezni tudjam a szépirodalmat eredetiben. Szakszövegeket kényszerűségből olvasok ugyan angolul, de ezzel aztán vége. Teljesen természetes, hogy nagy hatással volt rám a latin-amerikai „triász” – Marquez, Borges, Vargas Llosa, akik mellé negyedikként még Julio Cortazar is odakívánczik –, aztán az angolszászok, Jack London és Hemingway, a közelebbiek sorából John Updike. Élő nagy kedvenceim közé sorolom Stephen Kinget. Mondhat bárki bármit, az illető tud írni: filmforgatókönyv-, lektúr- és szépíróként egyaránt megállja a helyét.

A régi oroszok közül Tolsztoj és Dosztojevszkij, és – természetesen – Szolzsenyicin a huszadik század második felének nagyjai közül, illetve a kirgiz és orosz nyelven alkotó író, Csingiz Ajtmatov, akivel 2006 áprilisában volt szerencsém találkozni a Nemzetközi Könyvfesztiválon. (A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének elnöke, Bart István és a Frankfurti Könyvvásár igazgatója, Peter Weidhaas 1992-es megállapodása értelmében kezdődhetett el a magyar könyvpiar legnagyobb vására. Az első rendezvényt 1994-ben a Budapest Kongresszusi Központban tartották. Ajtmatov, aki élete utolsó szakaszában hazája, Kirgizisztán brüsszeli nagyköveteént is tevékenykedett, 2006-ban, a XIII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál vendégeként tartózkodott Magyarországon, ekkor vehette át Sólyom László akkori államfőtől a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje kitüntetését.) Aztán az idős Thomas Mann, a *József és testvérei* (1930–43) korszakától kezdve a *Kiválasztottig* (1951). Szívesen olvastam, olvasom a román na-

gyok közül Caragialét, két klasszikus erdélyi prózaíró, Ioan Slavici-ot és Liviu Rebreanu, aztán a múlt századi jelesek közül Marin Predát, Nichita Stănescu, a kortársaim sorából Dan Lungu és Mircea Cărtărescu szimpatikus, bár nem „fogyasztok” annyi szépirodalmat mostanában, amennyit szeretnék. Román viszonylatban az esszé, az eszmetörténet, a történelemértelmezés irányában köteleződtem el, Neagu Djuvara, Lucian Boia, Daniel Barbu, Cristian Sandache munkáit kedvelem, és ezek közül egyiket-másikat fordítottam is. Izgalmas a kortárs román kultúra. A könyvkiadásuk hasonló gondokkal küzd, mint a mienk, hiába vannak jóval többen – mintegy húsz-huszonegymillió lehet a ma élő románok összlélekszáma –, a tapasztalatok szerint párszáz példányban jelennek meg és fogynak az új könyvek náluk is, és mindössze tucatnyi a „profi” szerzők száma, akik megélik az írásból. Talán ők azért valamennyivel magabiztosabbak, mert újlatin nyelvként azt remélik, hogy könnyebben átültethetők a művek olaszra, franciára, spanyolra, portugálra... Lehetséges.

Vegyük a magyar irodalmat... Pázmány, Mikes. Aztán vagy másfélszáz évig erre haladva tulajdonképpen nincs kedvenc szerzőm. Arany Jánost olvasok szívesen. Teljesen mai költőnek vélem, hibátlan és üde a nyelve, mintha kortársunk lenne. Majd Ady publicisztikája következik. Költőként aztán József Attila a másik biztos csillag. A huszadik század legelejének prózájától erősen megfertőződöttén élek: Mikszáth, Móricz, Krúdy, Karinthy, Kosztolányi. Aztán következnek a népi írók, a szociográfia, majd az „embertan” – azaz a kulturális antropológia által megérintettek, akkor, akik már akkor is „így” írtak, amikor ennek a tudománynak még neve sem volt: Bartha Miklós, Szabó Dezső, Illyés Gyula. Állandó útítársak az erdélyi nagyok: Tamási, Makai, Dsida, Kós Károly, Bánffy Miklós. A második világháború utáni időszaktól 1989-ig: Tamási ismét, és mindvégig, és Asztalos István, Szabó Gyula, Szilágyi István, Mózes Attila. Itt megint következnek a falujárók: Bözdi György, Beke György, Cseke Péter, Ferencsics István, Lőrincz György. Felejthetetlen számomra Bálint Tibor életműve, novelláit, regényeit ma is szívesen előveszem. Magyarországi tartózkodásom idején fedeztem fel a délvidéki Gion Nándort, az Erdélyben korábban jószerével ismeretlen Sánta Ferencet, Cseres Tibort. Ha tehettem, mindig megvásároltam és elolvastam Kertész Imre, Závada Pál, Spiró György újonnan megjelent könyveit. Spiró regényeinek sora egyébként mindig itt van karnyújtásnyira az alsó könyvespolcon, hogy bármikor elővehessem, Bartis Attila, Grecsó Krisztián, Szakonyi Károly, Csíki László, Bereményi Géza, Hajnóczy Péter, Szentkuthy Miklós, Szőcs Géza, Száraz Miklós György, Temesi Ferenc, Bodor Ádám, Tóth Krisztina, Vida Gábor könyvei szomszédságában. Újabban kezdtem megszeretni a sokoldalú Páskándi Géza életművét. Itt megjegyezném azt, hogy mire felcseperedtem és képes voltam tudatosan megválogatni az olvasmányaimat, Páskándi elhagyta Erdélyt – ahol, ha nem is tiltották, de többnyire elhallgatták –, aztán mire kijutottam és szétnéztem a magyar ugaron, azaz ott éltem életvitelszerűen Magyarországon, akkorra már véget is ért a pályája. Újonnan szerettem meg Kötter Tamást, aki pár évvel fiatalabb nálam, de „megjárta” már a világháborúk lövészárkait. Mintha a nagyapák vezetnék írás közben!...

– Milyen, vajon milyen lehet a ma élő magyar író? Milyen eszmé-áramlatok egyesítik vagy osztják meg az írói társadalmat? A magad során milyen szerzőnek tartod magad?

– Fogalmam sincs. Nem tudom, hogy melyik lehet a leginkább célravezető út egy író számára. Mindenesetre én a közösségi szerepvállalást tartom fontosnak az esztétikai érték mellett. Szellemi-értelmiségi „egyedfejlődésem” során azt tapasztaltam, hogy itt, a Székelyföldön, Erdélyben, az összmagyar irodalomban, de a nagyvilág kultúrájában is elsősorban azok a szerzők – és most főként a prózaírókra gondolok – tudtak érdemben hozzájárulni a „dolgok” alakulásához, akik valamiképpen szimbiozisban éltek a saját maguk által látott/megtapasztalt valósággal. Nem akarok túl nagyon visszatérni az időben a példákért, közeledjünk csak innét, a huszadik század elejétől a magunk eléggé szűkre szabott földi életszakasza iránt. Kezdetnek kiváló „a jó palóc”, Mikszáth életműve, amely az említett időszakban, a XX. század elejére teljesedik ki. Regényben, novellában, tárcában egyaránt jelentőset alkotott. Szívesen olvasom, képes vagyok ma is tanulni tőle. Aztán a publicista Ady következik.

Merem állítani, hogy a párszáz példányban megjelenő – sokat ajnározott – *Nyugatnak*, meg a szintén igen szerény példányszámú versesköteteinek összességükben nem volt akkora hatásuk, mint a tárcáinak. Akkor. Mindennel, mindenkivel baja volt. Dohogásai egy komplex személyiséget vázolnak fel, akinek a magatartása – mondhatni – modernnek számít ma is. Olyan „celeb”, aki nem adja be a derekát, mindössze annyit tesz, hogy kvázi kihasználja az ismertségből, a nagy nyilvánosság előterében történő jelenlétből származó előnyeit. Influenzaker – mondhatnánk ma divatszóval. A versek mindössze apró le- és kicsapódások, színes üvegcserepek, amelyekből aztán a húszas-harmincas években teremtik meg utólag Ady költői arcát. Az „értők”. Vitathatatlan, hogy számomra aztán Szabó Dezső, Móricz, Németh László számít etalonnak a két világháború közötti húsz évben. Mindhárman több „fronton” működtek: szép- és elmélkedő prózában, publicisztikában, volt köztük, aki drámában, film által, illetve közösségépítésben is. Aztán közben kibontakozott a leválasztott Erdélyben a transzilvanizmus. Első volt a „helyi érték”, a történelmi gyökerek felmutatása és a szép kísérlet, amely vallotta és vállalta, hogy az erdélyiség a három egymás mellett létező – a magyar, a román és a szász – kultúra összefüggései, egybefonódásai által bontakozhat ki és hozhatja létre az igazán tartós felépítményt. Kelet-Közép- vagy Köztes-Európa továbbélése következhetett volna, oly módon, hogy nem loccsan át a Balkán a Kárpátokon. Nem pejoratív értelemben említem a Balkánt, hanem ezzel azt kívánom hangsúlyozni, hogy egy más földrajzi és kulturális nagyrégióról van szó, amelyet Trianon galád módon egybemosott... De térjünk vissza az erdélyi kaptafához! Bánffy, Kós és Tamási gazdag és sokrétű erdélyisége nyűgöz le, s mindaz, ami aztán a létezett szocializmus szűrőjén is szépen átjött, és hatott azokra, akik az újabb rendszerváltást követően kezdtünk el komolyabban haladni a pályán. Ez a három hagyományosan transzilvanista író erősen időtálló „alapanyagokat” használt a helyi forma, helyi szabvány, helyi érték kategóriáiban. Aztán az a néhány gerinces alkotó, aki nálunk tartással bírt a II. világháborút követően, vagy a „megfelelő” nyomvonalon indulva, viszonylag sérülésmentesen léphetett át az új rendszerbe, amely 1989 után jött – Sütő András, Szabó Gyula, Szilágyi István, Bálint Tibor, Király László, Mózes Attila... A '90-es években létrejövő vagy újrarendeződő szekértáborokhoz nem tudtam s nem is akartam csatlakozni. Nem élveztem a falkában való elvegyülés örömét az egyívásúakkal. (Folytatása következik)

DANKÓ RÁDIO DÍJAK

A magyar zene rádiója 2023-ban először adta át a Dankó Rádió díjakat hat kategóriában a rádió által képviselt zenei műfajok kiemelkedő képviselőinek.

A műfajoktól független **előadói díjat** első alkalommal **Pál István „Szalonna”** Liszt Ferenc-díjas népzeneész, érdemes művész, a Magyar Állami Népi Együttes és a Hagyományok Háza művészeti vezetője, a Pál István Szalonna és Bandája népzenei együttes alapítója vehette át kiemagasló előadói tevékenységéért.

A Dankó Rádió **népzenei díját** elsőként **Jánosi András**, a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével, a Népművészet Ifjú Mestere címmel, a Bartók Béla-emlékdíjjal és a Magyar Művészetért Díjjal kitüntetett népzeneész, népzenekeztető vehette át.

A Magyar Művészeti Akadémia tagja alapította a Hungaricus együttest, melynek célja, hogy régi kéziratok gyűjteményeink dallamanyagát életre keltsen a hangszeres népzene előadói tapasztalatainak segítségével.

A Dankó Rádió **cigányzenei díját** elsőként **ifj. Sárközy Lajos** hegedűművész-prímás-zeneszerző vehette át. A Junior Prima és Liszt Ferenc-díjas művész virtuozitását és sokoldalúságát a magyar cigányzene mellett klasszikus, dzsessz és kortárs komolyzenei koncerteken is rendszeresen bizonyítja.

A Dankó Rádió **felkérésére** 2023-ban tíz új magyarnótát is komponált Petőfi Sándor olyan verseire, amelyekhez korábban nem tartozott dallam.

A Dankó Rádió **magyarnóta díját** elsőként **Hatvani Kiss Gyöngyi** énekesnő vehette át. Országos népszerűsége akkor kezdődött, amikor 1984-ben a Magyar Rádió és a Magyar Televízió „Nyílik a róza” című, nagyszabású népdal- és magyarnóta-énekes versenyének női győztese lett.

Kitüntették a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével, a Duna Televízió különdíjával, valamint a Cselényi-díj aranygyűrűvel is.

A Dankó Rádió **életműdíját** a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével kitüntetett **Bokor János** nótáénekesnek adták át öt évtizedes kiemelkedő munkássága elismeréseként.

Csenki Zalán és zenésztársai: Kobozreneszánsz

Akusztikus, autentikus – Zeneakadémia – Solti terem, 2024. március 6.

A „Kobozreneszánsz” című sorozat 2017-ben indult „Egy hangszer újjászületése Magyarországon” alcímmel. Ezt egy újabb koncert követte 2019-ben, most pedig a Népzene Tan-zsék harmadik koboztanára is bemutatkozik a Zeneakadémia színpadán. Csenki Zalán sokoldalú zenész, aki a hagyományos kobozzene rekonstrukciós kísérletei mellett élen jár a hangszer modern megszólalásának kidolgozásában is. Játékát művészi megformálás és mély stílusismeret jellemzi. Utóbbi tudományos igényű párosul, amelyet a Zeneakadémia Doktori Iskolájában kamatoztat. Az egyetem kiváló terep az ilyen szerencsés együttállások kibontakozására; így a doktori műhelymunka eredményei a színpadon is megjelennek – nem lesz ez másként ezúttal sem. Ezen az estén – az első ránézésre egyszerűnek tűnő hangszeren – rendkívül változatos koncertműsor szólal meg. A nagyobb zenekari hangzásokat csendesebb szóló- és duószámok választják el egymástól. Igazi csemegeknek ígérkeznek a máramarosi és barcasági dallamok rekonstruált formái ugyanúgy, mint a 20. század közepén divatba jött román nagyzenekarok kobzos szólistáinak – Nicolae Pănicu, Marin Cotoană, Ion Strâmbeanu – virtuóz felvételein alapuló átdolgozások. Mindezt a moldvai magyarok régies zenei hagyománya foglalja keretbe. (<https://koncert.zeneakademia.hu/mindenprogram/2024-03-06-csenki-zalan-es-zenesztarsai-12134>)

Balogh Márton Katonadal Emlékverseny

Balogh Márton népdalénekes (1946-2010)
zenei örökségének megőrzésére és
a katonadalok, baka-, huszár nóták
népszerűsítésére

Meghirdető szervek: Magyar Huszár- és Katonai Hagyományörző Szövetség
és a Vitézi Ének Alapítvány

Fővédnök: Vargha Tamás, a Honvédelmi Minisztérium parlamenti
államtitkára, miniszterhelyettes.

Tájékoztató a részvételi feltételekről:
www.magyarhuszar.hu

Jelentkezési email cím:
katonadalverseny@magyarhuszar.hu

Jelentkezési határidő: 2024. március 28-ig

Támogatja:
HONVÉDELMI MINISZTERIUM

FOLKMAGAZIN

EGY NÉPTÁNCPEDAGÓGUS TÖRTÉNETEI

Gőbölös Gábor ízig-vérig néptáncos. Hosszú ideje kötődik az Alba Regia Táncegyütteshez és az Ikarus Seniorokhoz, hivatásos néptáncpedagógusként a Sárvíz AMI-ban dolgozik. Oktatási kiadványokat alkot, különböző felületeken kollégákkal készült interjúkat közöl, vagy éppen hosszabb-rövidebb anekdotákat ad közre a közösségi médiában. Ez utóbbiakból, mintegy a néptáncpedagógusi munkája hordalékaiból válogatunk induló sorozatunkban.

IGAZOLÁS

Nem szeretem a kifogásokat, főleg, ha azok a bemutató előtti próbaidőszakban jönnek. Azt mondtam nekik (gimnazistáknak), hogy csak a halál és a fogszabályzás (mert ugye az 2019-ben már szent dolog) elfogadható érő a hiányzásra. Erre jön ez a levél! Hát ezért szeretem a gimnázistákat!

„Cím: 2019.01.16-os táncórára átadni (igen, jól gondolhatjátok, ez egy kifogás; bocs)

Kedves Göbi és Bea!

Tudom, úgy tűnhet, hogy gyártom a kifogásokat, de jelenleg még mindig nincs fogszabályzóm és halott sem vagyok, bár úgy érzem magam. A hétfőig ugyanis megfáztam és ugyan azt mondtam a hétfői tánc elején, hogy meggyógyulok szerdára, de a szervezetem pont az ellenkezőjét csinálta és kibontakoztatta a náthámat. Emiatt már köhögök, hurutosan (próbáljátok meg elképzelni, ahogyan én mondom ezt a szót) és nagyban fertőzők! Emiatt, mivel ez már egy hete tart nálam, nem kockáztatnám, hogy megfertőzlek titeket és a táncsoportot, akik majd megfertőzik a szamosújváriakat, akik elviszik Erdélybe a betegséget, ezzel megfertőzve az országukat és így tovább, egészen a globális szintig! Valamint azt sem szeretném, hogy ezt visszakövetve eljussanak hozzám és karanténba zárjanak, vagy elszámolják rajtam a fertőzés költségeit. Emiatt – elsősorban a Ti érdeketekben – nem mennék a szerdai táncpróbára. Ismét csak nagyon sajnálom, de a híradó is mondja az influenzaszesszont és azt, hogy hány kórházat zártak be emiatt. Valamint »mi férfiak megéljük a betegséget« – (az előbbi kijelentés Kovács András Péter humorista KAPtár előadásában hangzott el). Szóval, sajnálom, nem akartam, bocsi, puszi, helló, jó táncot – BALI

U.i.: Ezzel a levéllel elküldöm a veszprémi bakonyi oktatás költségeit – ha nem kapod meg, a levélhordozóval számolj el!”

PROBLÉMÁD VAN?

Ma délután viseletbe öltözve indultam táncórámat tartani. Minden a szokásos. Táncos barátokkal mentünk, vittünk zenét, eszközöket, jó kedvet... Már nagyon vártak minket, jobban a szokásosnál. Ujjongva, tapsal fogadtak, széles mosollyal az arcukon, a nevemet kiabálva... Ez nem szokványos. Nem mindennapi a közönség. Ki-ki más-más teherrel éli az életet. Kinek kerekesszékre jutott, kinek a gondolkodása lassabb, van, aki a beszéddel küzd, van, aki a látás számunkra oly természetes gyönyörök hiányával... Mégis együtt táncolunk, fogjuk egymás kezét, vidáman, élvezettel! A forgatagban rálepek a mellettem álló lány lábára, mire felkiált: – Hé, ráléptél a szandálomra! – Ne haragudj nem láttalak! Mire ő: – Nyugi, én sem látlak! ...!

Zavarba ejtő volt a helyzetkomikum... Te látsz? Tudsz járni? Énekelni? Táncolni? Mégis problémád van...?

AUTOGRAM

Nyolcadik osztály:

– Tudja, kire hasonlít, Gábor bácsi?! Úgy néz ki, mint a „Bájaleksz”!

Kaphatok egy autogramot?!

– Vedd csak elő az ellenőrzőidet, már kaptál néhányat az elmúlt években...!

Gőbölös Gábor

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

NAGYTEREM

2024. MÁRCIUS 1. PÉNTEK 17.00
Kolozsvári piactéren – Magyar Állami Népi Együttes

MÁRCIUS 2. SZOMBAT 11.00; 15.00
Rumini – Inversedance – Fodor Zoltán Társulat

MÁRCIUS 3. VASÁRNAP 19.00
A Duna balladái – Duna Művészegegyüttes

MÁRCIUS 6. SZERDA 10.30; 15.00
Mátyás, a világ királya – Magyar Nemzeti Táncgegyüttes

MÁRCIUS 7. CSÜTÖRTÖK 19.00
Lear – Szegedi Kortárs Balett

MÁRCIUS 8. PÉNTEK 19.00
Régi tánc, új nemzedék – Magyar Nemzeti Táncgegyüttes

MÁRCIUS 9. SZOMBAT 19.00
FRIDA, az élet múzsája – Duda Éva Társulat

MÁRCIUS 10. VASÁRNAP 11.00
Csipkerózsika – Magyar Nemzeti Táncgegyüttes

MÁRCIUS 11. HÉTFŐ 19.00
Carmen – Pécsi Balett

MÁRCIUS 13., 14. SZERDA 19.00
A skarlát betű – Győri Balett

MÁRCIUS 15. PÉNTEK 19.00
Ezerarcú Délvidék – Magyar Állami Népi Együttes

MÁRCIUS 16. SZOMBAT 19.00
A Tenkes kapitánya – Magyar Nemzeti Táncgegyüttes

MÁRCIUS 17. VASÁRNAP 11.00
Csizmás kandúr – A 30 éves Bozsik Yvette Társulat

MÁRCIUS 20. SZERDA 19.00
Mis Recuerdos – Latidos Flamencos
FlamenCorazónArte Táncszínház

MÁRCIUS 22. PÉNTEK 19.00
Tavaszi áldozat – Lakodalom – Bozsik Yvette Társulat

MÁRCIUS 24. VASÁRNAP 11.00
80 nap alatt a Föld körül – Budapest Táncszínház

MÁRCIUS 26. KEDD 19.00
A jövő csillagai – Magyar Táncművészeti Egyetem

MÁRCIUS 27. SZERDA 19.00
A Falu – Szabad-e locsolni? – Fitos Dezső Társulat

MÁRCIUS 28. CSÜTÖRTÖK 19.00
Carmina Burana – Szegedi Kortárs Balett

ELŐTÉR

MÁRCIUS 3., 10., 17., 24. VASÁRNAP 10.00
Kőketánc – gyermektánc és kézműves foglalkozás

MÁRCIUS 9. SZOMBAT 11.00
Ringató foglalkozás – Gáll Viktória Emese

www.nemzetitanctaninhaz.hu

Nemzeti Táncszínház

Görbeország túlnőtt Nógrádon

– Beszélgetés Mohos Zsófia fotográfussal –

A közelmúltban jelent meg Mohos Zsófia fotográfus „Lélekjelenlét” című kötete, melynek főszereplői a hagyományokat (még) megélő palócok. A két falu, Rimóc és Kupuszina közelmúltját felvillantó fényképek és az azokat összekötő szövegek egészen pontos választ adnak arra, mi az, amit érdemes és lehetséges magunkkal vinni a múltból.

– Amikor először találkoztam a neveddel és a képeiddel, akkor azt gondoltam, hogy ez valami művésznév, és a „mohos” mint „régiről itt maradt”, a „Zsófia-sophia” pedig eredeti jelentésében a „bölcesség”. S tényleg, mintha a régiek bölcsességének nyomait keresnéd. Persze, aztán rájöttem, hogy ez a valódi neved... De, kezdjük el a történetedet az elején!

– Budapesten, a XVI. kerületben nőttem fel, de, mert a nagymamám a nyolcvanas években vásárolt egy parasztházat Nógrád megyében, Kiscseten – ami egy nagyjából százötven lakosú zsákfalu – így aztán a szabadidőmben – főleg a nyári szünetben – nagyon sok időt töltöttem ott.

– A nagymamád életvitelszerűen elköltözött a székesfővárosból egy nógrádi zsákfaluba?

– Nem, ő sem élt ott állandóan, Budapesten él ma is, de, mert Kecskemétről származott, hiányzott neki „a vidék”: a kert, a falu, a közösség, a föld. Amikor csak tehetett, ott töltötte az idejét, bibelődött a kerttel, és – talán ez volt a későbbiek kulcsa – segítséget kért a falusiaktól. Ott volt például Jani bácsi, aki rendszeresen jött kaszálni, tavasszal felásta a kertet, aztán voltak, akik szőlőt metszeni tanították a nagymamát. S ezzel belekapcsolódott a falu életébe, én meg belenőttem ebbe a helyzetbe. Főleg azért, mert a szomszédban egy olyan család lakik, akik még ma is tartanak bárányokat, de kiskoromban még teheneik is voltak. Mindenféle háziállat, különböző gépek, és a földművelés különböző ága-boga. Nekem ez nagyon tetszett, Zsuzsika nénit reggeltől estig kísértem, mentem vele mindenhová. Az volt igazán jó, hogy ő nem játszani akart velem, hanem ment és végezte a dolgát, én meg szaladgáltam körülötte... mondjuk, amíg szénát gyűjtött. Akkor, gyerekként leginkább a legeltetés időn kívülsége érintett meg. Kinn a legelőn mindig úgy éreztem, hogy ennek soha sem lesz vége. Aztán persze jött az ősz, az iskola, a nagyváros.

– Azért gyermekkori élmények önmagukban nem predesztinálnak a múlt értékeire való odafigyelésre!

– Édesanyám régész, és az őskorral foglalkozik, emellett komoly érdeklődése van a műemlékek, a néprajz és az értékmérés iránt, ami valahogy nálunk beépült az egész család gondolkodásába. Én is mehettem vele ásatásokra, kiállítások rendezésére. Ez is fontos része volt a gyerekkoromnak. A két történet pedig ott ér össze, hogy egyik nyáron, tizennégy éves koromban, Kiscseten a barátnőimmel kitaláltuk, hogy falumúzeumot alapítunk. Az volt a legizgalmasabb nyár: módszeresen végigjártunk minden házat, mindenhová bezörgöttünk, felmentünk a padlásokra, és próbáltunk tárgyakat kérni az eljövendő falumúzeum számára. Sajnos végül a múzeumlapításból nem lett semmi, mert nem akadt olyan felnőtt, aki mögém állt volna, de az volt az a nyár, amikor közelről megismertem a falu lakóit. És ők is engem. Ez a nyár döbbsített rá arra, hogy ha valamit nem csinállok, akkor a múltnak egy fontos szelete el fog tűnni.

Ekkoriban kezdtem el fotózni – még analóg géppel – a szomszéd Zsuzsika nénit, aztán a templomból hazamenő asszonyokat... Nem volt még tudatos és célirányos tevékenység, de szíven ütött, hogy évről-évre egyre kevesebb néni van, aki a mise után hazafelé ballag.

Azt gondoltam, ha múzeumlapítás nem sikerült, a fényképezés lehet az, amivel valamit meg tudok őrizni ebből az elmúló világból.

– De mindez maradhatott volna hobbi, „szabadidős tevékenység”...

– Persze, maradhatott volna, főleg mert érettségi után gyógytornász diplomát szereztem... De mellette elvégeztem a fotós képzést is, mert végig motoszkált bennem valami. Először kórházban dolgoztam, és az alkalmazott fotózással foglalkoztam: esküvőket, rendezvényeket fényképeztem. Aztán, amikor a gyerekeim megszülettek, akkor alakult ki, hogy ez a *Görbeország* egy nagyobb projekt lehet. Volt egy kiállításom Gödöllőn a Művészetek Házában, ami Kiscsetről és a környékéről szólt. Készítettem egy mai szemmel nézve elég amatőr könyvet *Görbeország* címmel.

– Mikor „kaptad föl” a *Görbeországot* mint projektnevet?

– Szerintem van annak már egy évtizede is, először csak képaláírásként használtam ezt a Mikszáthtól kölcsönzött kifejezést, mert Kiscset környékén olyan nagyon görbék a dombok. Aztán kitágult a fogalom, hiszen nem csak Nógrádban, de Vajdaságban is elkezdtem fotózni. Mostanra *Görbeország* számomra általában az eltűnő paraszti kultúrát jelenti, és túlnőtt Nógrádon és Mikszáth Kálmánon.

– Hogyan, merre indultál el Kiscsetről?

– Azt hallottam, hogy a Kiscsettel szomszédos Kétdobonyban van egy idős bognár. Elindultam, hogy megkeressem őt, de azt sem tudtam, hogy pontosan hol lakik. Átbicikliztem Kétdobonyba, útba igazítottak, megtaláltam a házat, de a bácsi éppen nem volt otthon. Leültem, megvártam, és összeismerkedtünk. Többször is eljöttem hozzá, aminek azért is örülök utólag, mert a bácsi még abban az évben meg is halt. Aztán később, amikor a faluban készült az értéktár, akkor már kimondottan fotósként hívtak, mert a faluban vannak még fonáshoz értő asszonyok, akik rokkákkal kiültek a művelődési ház kertjébe, és ott dolgoztak, míg én fotóztam őket. Aztán nem sokkal később állítottam össze az addig készült fotográfiákból az első könyvem.

Kiscset közvetlen környékét pedig akkor hagytam magam mögött, amikor 2020-ban megpályáztam a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíját. A pályázathoz kellett egy munkaterv, ezért nekiláttam a nagyon tudatos kutatómunkának. Beültem a másfél éves kislímat a kocsiba, és elmentünk egy csomó faluba. Bementem a polgármesteri hivatalokba, és kifaggattam az embereket a falujukról. Olyan falut kerestem, ahol vannak, akik viseletben járnak, és vannak olyan fiatalok, akik benne élnek a hagyományban. Így találtam rá Rimócra.

– És Kupuszina hogyan „került képbe”?

– Hat-hét éve az egyik Palóc Világtalálkozóra vittem az akkori kiállítási anyagomat, és az ott szokásos lakodalmi menetben feltűnt, hogy van egy különösen jókedvű és hangos, szívvel-lélekkel táncoló társaság, akik saját rezesbandát is hoztak. Már akkor is izgalmasnak éreztem ezt a Vajdaság – palócok összefüggést. Aztán, ahogy elmerültem a rimóci munkában, egyre inkább kidomborodtak a hasonlóságok, nem csak a hagyományok megélésének módjában, de például lakosságában is. Soha korábban nem jártam a Vajdaságban, csak elképzeléseim voltak arról, hogy milyen lehet.

– És a valóság visszaigazolta az elképzeléseidet?

3

5

– Sőt, meg is haladta. Először Toldi István mesemondóval vettem fel a kapcsolatot és rajta keresztül a többiekkel, hiszen a korábban említett pályázati munkaterv miatt négyhavi bontásban meg kellett adnom, hogy mit fogok csinálni. Persze, a papírra vetett tervet aztán jócskán a felborította a koronavírus-járvány! Voltak olyan rendezvények és összejövetelek, amik meg sem valósultak, s voltak olyan találkozások, amelyek ezért nem jöhettek létre. Kupuszina attól izgalmas, hogy nagyon eredeti...

– Mit értünk azon, hogy „eredeti”?

– Ott tényleg nincs olyan, aki turistaként érdeklődne irántuk, és ezzel befolyásolná őket. A kupuszinaiak igazán saját magukért élik meg a hagyományaikat. Ami azért fontos, mert így nem ferdült el „biznisz irányba”, amire azért láthatunk erre-arra egészen elborzasztó példákat.

– Ilyen szempontból mennyire érintetlen, mennyire „eredeti” Rimóc?

– Rimóc is elég eredeti, de azért oda sokkal több külső figyelem irányul. Meg, ha a viseletekre, az anyaghasználatra és a színekre gondolok, akkor van benne valami furcsa modernizálódás. Ami persze nem baj, hiszen ettől „élő”, de mégis érdekes.

Fotó: Mohos Zsófia

1. Téli reggel, Rimóc (2021)
2. Szüret, Rimóc (2021)
3. A mákos rétes készítéséhez nagy rutin szükséges, Kupuszina, Vajdaság (2021)
4. Vasalt szoknyák, Rimóc (2021)
5. A Rezesbanda zenés ébresztése május elsején, Rimóc (2023)
6. János bácsi 97 éves, Kupuszina, Vajdaság (2022)
7. Hordozható Mária szobor a Kisasszony-napi búcsúban, Rimóc (2022)
8. Lakodalom, Kupuszina, Vajdaság (2022)
9. Maris néni szekrénye, Kupuszina, Vajdaság (2022)

– És attól nem félsz, hogy a te odafigyelésed „rászabadít” más kívüllőkat is ezekre a közösségekre?

– Nem. Volt olyan, aki megírta nekem, hogy a fotóim miatt látogatott el Rimócra... de nem talált ott semmit! Mert ez nem úgy van, ahogy a városi emberek elképzelik! A fiatalok nem perdülnek táncra úton-útfélen, s a népviseletesek sem a ház előtt ácsorogva várják, hogy „jöjjön már egy turistát”. Ez egy zárt világ, ahová nem lehet ajtóستól berontani, úgy ismerhető meg, ha ők maguk meg akarják mutatni. Annak meg csak örülök, ha a Rozi néni által létrehozott Babamúzeumnak [Rimóc, Virág utca 12.] több látogatója van. Azt hiszem, nem kell attól félni, hogy tömegek vonulnak Rimócra.

– Amit és ahogyan fotózol, annak – én úgy gondolom – előfeltétele az emberi kapcsolat és a bizalom. Mennyire nehéz közel kerülni a fotográfiaikon feltűnő emberekhez?

– Nem nehéz. Rimócon először a Gondozási Központon keresztül indultam el. Ők azok, akik például ételt visznek az időseknek, s én nekik annyit mondtam, hogy olyan időseket keresek, akik hordják még a viseletet. Meg vittem az előző könyvemből, s ahogy lapozgatták, azt mondták, „ezen a képen lehetnék én is”. Nagy nyitottsággal és bizalommal találkoztam, amihez persze az is kellett, hogy nem riporterként érkeztem. Sokszor alakul úgy, hogy első alkalommal nem is fotózok, csak beszélgetek. Nyilván eseményeken és rendezvényeken az első pillanattól kezembem van a fényképezőgép, de ott is inkább résztvevő vagyok, és nem tekintenek kívüllőlőnak. Az elmúlt év összes rimóci eseményén úgy fotóztam, hogy én is viseletben voltam.

– És a Vajdaságban?

– Ott egy kicsit nehezebb volt az idősekhez közel kerülni, mert nekik az nagyon távoli, hogy Magyarországról, sőt Budapestről megérkezik egy fiatal lány. Felmerülnek a legfurcsább kérdések, hogy „mit akar itt?”, „mi a rendes munkája?”, „miért engedi meg a férje ezt az egészet?”... Szóval Kupuszinán kicsit nehezebben nyíltak meg

az ajtók, de amikor egy éven belül már ötször-hatszor látott ugyanaz az asszony, és a boltból is hazakísértem beszélgetve, akkor magától behívott az otthonába. Nem véletlenül lett *Lélekjelenlét* a most megjelent kötetem címe.

– *Ha viszont kialakult a jelenlét és a bizalom, akkor ez már felelőség a jövőre nézvést.*

– Persze, ez a kötet csak egy állomás, nem zárult le semmi. A rimóciak és kupuszinaiak életét még legalább ötvenöt évig szeretném követni, valahogy úgy, ahogy Korniss Péter követi a saját embereit. Az elmúlt években volt szerencsém megismerkedni Korniss Péterrel, s azt gondolom – abból, amit elmesélt nekem –, hogy nagyon hasonlóan éljük meg ezt a hivatást. Például, ahogy ő is egyre nyitottabb lett a más nemzetiségek iránt, az velem is megtörtént. Rácsodálkoztam, hogy a Kupuszina körüli falvakban szlovákok is élnek, meg sokácos is. Minden falu egy külön kis mikrovilág, s mindegyik hallatlanul izgalmas titkokat rejt.

Számomra az is meglepő volt, hogy a magyarországi emberekben mennyire torz kép él a Vajdaságról. Tőlem mostanában is megkérdezték, hogy hogyan merek én odamenni, amikor ott háború van. Vagy azt is meg szokták kérdezni, hogy az ott élő szerbek nem fognak-e engem bántani. Nagy türelemmel kell ilyenkor elmagyaráznom, hogy az emberek alapvetően békésen élnek egymás mellett, és nem csak szerbek és magyarok vannak, hanem egy csomó más nemzetiség is.

– *Korniss Pétert említetted...*

– Egy fotós magazin címlapján volt egy leányportrém, és ez eljutott valahogy hozzá. Én meg akartam keresni őt, mert rácsodálkoztam a munkásságára, azt éreztem, hogy vele meg kell ismerkednem. Aztán megszereztem a telefonszámát, s amikor nagyon félénken felhívtam, akkor derült ki, hogy már ő is meg akar keresni engem, mert látta a fotómat a magazin címlapján. Azóta, például a könyv szerkesztésében nagyon sokat segített nekem. Szigorúan kidobáltattam egy csomó képet, amit én benne hagytam volna. Február 8-án nyílt kiállításom a Kolta Galériában, aminek ő volt a kurátora. A megnyitón Haris László fotográfussal beszélgetünk a képekről, volt túrós lepény, és meghívtam a Rimóci Rezesbandát is zenélni. Számomra nagyon fontos, hogy Korniss Péter a mentorommá vált, hiszen úgy érzem nagyon hasonló gondolatok mentén dolgozunk. Őszintén megtisztelőnek érzem, hogy rám szánja az idejét, pedig nagyon-nagyon elfoglalt.

– *Mennyire képződsz – akár akaratlanul is – néprajzossá?*

– Nyilván sok minden rám ragad óhatatlanul is, de igyekszem megőrizni a kívülállásomat, hiszen nem „szakmai szempontból” vizsgálom őket. De éppen, mert a szokások – amikben ők még benne élnek – nagy hatással vannak rám is, sokat tanulok. Vannak, akik azt állítják, hogy Magyarországon már nincs élő paraszti kultúra, olvastam olyat is, hogy teljesen kikoptak a népviseletek az emberek életéből. S közben azt látom, hogy ez nem igaz! A valóság sokkal színesebb annál, mint amit a tudomány képes befogni. Ismerek olyan asszonyt, aki felveszi a bő szoknyát, és közben a lábán Adidas cipő van. És ez 2023-ban teljesen rendben van.

Azt hiszem a viseletek és a szellemi kultúra szempontjából meglehetősen kiművelődtem, hiszen amikor valami szembejön a valóságban, annak igyekszem utánaolvasni. De próbálok ragaszkodni ahhoz, hogy az én munkám nem tudományos munka. A *Lélekjelenlét* című kötetembe először beleraktam a népviseletek részletes és szabatos leírását, de aztán kiszedtem mégis, mert ez nem egy néprajzi tárgyú tudományos dolgozat Rimócról és Kupuszináról, hanem egy néprajzi érdeklődéssel író bíró nem-szakmai könyv.

– *A viseletek részletes leírása nem került a kötetbe, de mi az, ami szövegként belekerült? A beszélgetések lenyomata?*

– Amúgy is sok hangfelvétel készíttettem, de vannak olyan felvételeim, amiket direkt azért csináltam, mert eleve úgy terveztem a könyvet, hogy egy fotóhangsúlyos kötet sok szöveggel. Vannak benne visszaemlékezések, például arról, hogy egy asszony miként ismerkedett meg a férjével, vagy egy másik arról, hogy tizennégy évesen elárvult, s hogy fel tudja nevelni a testvéreit, lovakkal kereskedett. A Vajdaságban sok kemény történetet találtam, van például egy fiktív sztori egy bántalmazott asszonyról, aki nem tudott kilépni a kapcsolatból. Mert akkor nem is lehetett. Fontos számomra, hogy a kötet ne csak a cukormáz és a romantikát mutassa be, hanem azokat a dolgokat is, amiket jobb, hogy nem hoztunk magunkkal a XXI. századba.

– *Amit magunkkal hoztunk a múltból, az meddig maradhat meg? És mi az, ami veszélyt jelent rá?*

– Szerintem ezekben a falvakban – túl a megmaradt viseleteken és szokásokon – a legnagyobb érték a közösség. Mi itt a városban sokkal kevesebbet élünk-élhetünk meg ebből. A mi világunk olyan, hogy mindig új és újabb ingereket keresünk, el akarunk utazni „valahová”. Közben az idősekkel beszélgetve azt látom, hogy teljes életet éltek egy aprócska faluban. Vannak, akik Rimócról a szomszéd faluba sem mentek el még soha, mert nem volt ott dolguk. Az ilyesfajta tapasztalatok és tanulságok miatt, miközben megismerem ezeket az embereket, egyfajta önismereti utazásnak is részese lettem. A sok emberi sors által önmagamhoz is közelebb kerültem. Fontos tanulságai vannak annak is, hogy a XX. század traumáit miként lehetett túlélni. És ennek az egyik kulcsa a közösség! A másik pedig a világhoz való természetes hozzáállás. Mondjuk, a halállal kapcsolatban a mi világunk tele van tabukkal: nem beszélünk róla. S éppen ezért, ha valaki gyászol, akkor nem tudunk mit mondani, nem tudunk segíteni. Ők ott, Görbeországban együtt éltek meg a gyászt. A gyászt is. És ez segítség minden résztvevőnek. Rimócon például a temetés előtt még együtt imádkozták azokat a régi imádságokat, amiket a nagyszüleik is imádkoztak, amikor még a háznál volt a ravatal és a virrasztás.

– *Megjelent a „Lélekjelenlét” című kötet, aminek nem csak fotója, de szerkesztője, írója és kiadója is te voltál. Azt mondd, ez nem lezárása a munkának. De hogyan és merre tovább?*

– Egyrészt nyilván szeretném folytatni a két falu életének fotózását, de nagyon elkezdett érdekelni a Vajdaságban megfigyelt nemzetiségi sokszínűség. Jártam már négy-öt olyan faluban, ahol nem magyarok élnek, s kezdenek kialakulni a kapcsolatok...

Grodzits Károly

XIII. Országos Ifjúsági Szólótáncverseny

Eger, 2024. január 12–14.

A versenyre csaknem száz művészeti iskola és táncgyűttes kétszáznegyven táncosa jelentkezett. Az elődöntők két helyszínen, Abán és Nyíregyházán tartották. Innen a zsűri döntése alapján negyvenhárom páros és negyvenhárom fiúszóló jutott tovább az egeri országos döntőbe, ahol a legjobbak legjobbjai a Gyöngygalléros Táncos és az Ezüstpitykés Táncos címekért mérték össze tudásukat! A zsűri tagjai – Kocsis Enikő, Németh Ildikó, Majoros Róbert, Fundák Kristóf és Szűcs Gábor – szombat éjszaka és vasárnap délután kimerítő szakmai értékelésen adtak további útravalót a felkészítő oktatóknak és a versenyzőknek. A díjkiosztó gálaműsort ezúttal vasárnap délelőtt rendezték meg az EKM Bartakovics Béla Községi Házban. Méltóságteljes versenyzés, kiváló felkészültség, elmélyült szakmai tudás, fegyelmezettség és a műfaj iránti alázat jellemezte a versenyzőket, akiknek szereplését felkészült és segítőkész szervezőgárda segítette a helyiek részéről is. Köszönet érte Bécsi Gyulának és csapatának, valamint a közösségi ház minden dolgozójának! (Martin György Néptáncszövetség – Demarcsek György)

DÍJAZOTTAK

Gyöngygalléros Táncos: ALMÁSSY SZONJA LILLA, BAJUSZ PANNA, BALOGH ORSOLYA, BÓDI CSILLA, BUSAI BORI, ERHARDT JANKA SÁRA, GYEBNÁR ANNA, HAJDU-NÉMETH ILONA, HERCZ NELLI, HORVÁTH DORINA JÁZMIN, HORVÁTH LILI LÍDIA, KIRCH SÁRA, PATAKI KARINA, SÁPI-TÓTH SAROLTA, UGYAN DORKA

Ezüstpitykés Táncos: BAKA LEVENTE, BENCZ GERGELY, BERKI KEVIN FERENC, CSAPODI TÁDÉ, FARKAS REGŐ LÁSZLÓ, FOGAS DOMONKOS, FÖLDI ÁBEL, GERE ATTILA, GYURKÓ DÁNIEL, IFJ. MAHOVICS TAMÁS, KRISTÓF ÁRON, LOSONCZI ISTVÁN, LOVAS BENEDEK, MAKULA ZOLTÁN, MOLNÁR GERGELY, RIMÓCZI HUNOR, RUSVAI MÁTÉ, SÁNDOR BENJÁMIN SOLT, TALLÉR SZABOLCS, TEREMY SAMU, TERHES BALÁZS, VARGA LEVENTE PÉTER, WÁGNER SZILÁRD

Különdíjasok: MÁRTON ATTILA, DEBRECENI HAJDÚ TÁNCGYÜTTES, BACSA KRISTÓF TIBOR, BAKA LEVENTE, BALOGH ORSOLYA, BENCZ GERGELY, BERKI KEVIN FERENC, BLESZÁK LÉNA – TABA MÁTYÁS, BUSAI BORI – MAKULA ZOLTÁN, CSERMÁK KRISTÓF, CSERVE NI SZABOLCS, DEMETER PETRA, FARKAS REGŐ LÁSZLÓ, HALAJ VINCE, HORVÁTH DORINA JÁZMIN, HORVÁTH LILI LÍDIA, JARÓ ENIKŐ VIVIEN, MOLNÁR GERGELY, PATAKI KARINA – LOSONCZI ISTVÁN, RUBINT REBEKA, RUSVAI MÁTÉ, TALLÉR SZABOLCS, UGYAN DORKA

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

folkMAGazin

LELŐHELYEK

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.
Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MAGYAR ZENE HÁZA – SHOP
1146 Budapest, Olof Palme sétány 3.
Tel.: (30)-461-5115

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

KISTEREM

2024. március 3. vasárnap 11.00
március 5. kedd 10.30

Varázsvilág

Feledi János – Feledi Project

március 7., 8. csütörtök 10.00

Talpak alatt

A Duna Táncműhely,
a Káva Kulturális Műhely és a Nemzeti
Táncszínház közös előadása

március 9. szombat 19.30

Táncoló filmkockák

Lakatos János

március 10. vasárnap 17.00

Lábujjhegyen – Zenéről és táncról, párban
Megyeri Léna – Bösze Ádám

március 14. csütörtök 19.30

HERMÉSZ

Kovács Gerzson Péter – TranzDanz

március 16. szombat 19.30

Felnőtt mese

Pataky Klári Társulat

március 17. vasárnap 19.30

Ahogy tetszik újratöltve
GG Tánc Eger

március 21. csütörtök 19.30

Disco Boys

Fehér Ferenc

március 24. vasárnap 19.30

„A művészet esszenciája...”

Sivasakti Kalánanda Táncszínház

március 28. csütörtök 19.30

Az ötödik Sally

Pirók Zsófia

KAMARATEREM

március 1., 8., 22. péntek 10.00; 10.45

Ringató foglalkozás
Vedd ölbé, ringasd, énekelj!
Gáll Viktória Emese

További információ és
jegyvásárlás:

www.nemzetitanctaninhaz.hu

**Nemzeti
Táncszínház**

Viski táncok a jegyzőkönyvek és interjúk tükrében

Az elmúlt időszakban, bár nem gombamód megszorodva, de időnként fel-feltűntek a kárpátaljai magyarság tánc-hagyományait bemutató alkotások. Mivel e terület táncos és zenei hagyományai kevésbé feltártak más régiókéhoz képest, ezért pozitív jelenségként tekinthetünk minden olyan alkalomra, amikor Kárpátalja folklórjával találkozhatunk a hazai néptáncmozgalom színpadain. A magyar települések közül leginkább Nagydobrony és Visk táncai azok, amik előtérbe kerültek, köszönhetően a gyűjtések idejéig fennmaradt ép táncképeknek. Jelen írásban ez utóbbi, Visk táncaihoz szeretnék pár kiegészítést hozzátenni, segítséget nyújtva ezzel minden későbbi feldolgozáshoz, legyen az akár pedagógiai, akár koreográfiai munka.

A kárpátaljai magyarság tánc kultúrájának területi besorolásával a tiszai táncdialektusnál találkozhatunk. Martin György meghatározása szerint: „A kárpátaljai Ung, Bereg, Ugocsa megyei magyarság, valamint a régi Szilágy megye területe is néprajzilag és tánc kultúra tekintetében e területhez kapcsolódik.”¹ Ennek értelmében a történelmi Magyarország Máramaros megyéjében fekvő Visk tánc és táncélete szintén még a középső vagy tiszai táncdialektus felső-Tisza-vidéki alldialektusába sorolható, de fontos megjegyeznünk, hogy egy olyan peremterületen elhelyezkedő magyarság- és nyelvjárás-szigetről van szó, melyet a fent említ-

tett területektől földrajzilag az Avas-hegység elválaszt. Mindemellett olyan összetett etnikai diverzitással rendelkező térségben helyezkedik el, ahol a környező népek – ruszinok, románok, cigányok, zsidók, szászok – bármennyire is belső, zárt rendszerben éltek, megtartva saját hagyományait, az egymásra hatás törvényszerűségei ugyanúgy érvényesek voltak rájuk. Továbbá ezen a ponton kell megemlítenünk azt is, hogy a köztudatban élő hagyományok szerint a viskiek székelyek.² Mindezen összefüggések értelmében összetettebben szükséges vizsgálni e település táncait és táncéletét, a huszti járás részeként inkább egyfajta átmeneti vidékként kezelve azt, és nem pusztán a fent megnevezett dialektus és alldialektus területek nyomait keresni a táncok elemzése közben.

Ha a csárdásokat vizsgáljuk, akkor egy meglehetősen következetes belső szerkezeti struktúrát vehetünk észre, melyben a bevezető kétlépéses csárdás motívumát mindig zárt fogású figurázás követi (ritkábban tágabb fogásmódban illetve külön táncolva), majd a ritka lépésekkel való forgásbeindítás után az óramutató járásával megegyező irányú forgás következik. Ennek a vége a forgásbeindítóval rokon ritka lépéses váltás, majd az ellentétes irányba történő forgás végén visszatérés csárdásba, néha ismét figurázásba. Ez az alaprendszer, amely ritkán kiegészül még forgásokkal és forgásváltásokkal, valamint kisebb számban ugyan, de ta-

lálunk a friss csárdáson belül keringő lépéseket is. Minden olyan elem, amely ezen variációktól és belső felépítéstől eltér, további vizsgálatra szorul.

Ennek egyik legjelentősebb példája a zárt fogásmódban történő átvető használata. A ZTI_Ft.1340-es felvételen³ mindössze egy párt látunk, akik egyszeri alkalommal rövid ideig használják ezt a motívumot, a többi táncosnál ilyen formával nem találkozhatunk. Ezen túl a leírt általános páros tánc szerkezeti felépítésétől eltérnek, a jellegzetes ritka lépésekkel történő forgás beindítását és váltását nem használják. A film utólagos jegyzőkönyvezéséből azonban kiderül, hogy ők a szomszédos városból, Técsőről érkeztek a gyűjtésre (egy lakodalom másnapjáról van szó, és valakinek a rokonságához tartoztak). Ennek tükrében motívumaik használata egy ilyen ép belső táncképpel rendelkező település táncos hagyományainak reprezentálásakor kérdésessé válik.

Alapvetően a párok egymással szembeni zárt fogásmódban történő különböző motívumvariánsait tekinthetjük a viski táncok egyik „cégérének”, ez voltaképpen a csárdások szerkesztésének csúcspontja, melyben a legtöbb egyéni jelleg meg tud mutatkozni. Fontos, hogy a helyiekkel történt beszélgetések is azt támasztják alá, hogy az ebben a formában történő „dobogó”, „kopogó” variációk a páros táncok fő és egyben legfontosabb elemei, a korábban említett szerkeszté-

Gyűjtő: Karácsony Zoltán – Visk (Máramaros), 1989.08.13. Adatközlők: Igyártó Bálint, Heczel Juliska, Fésűs Mihály, Herczel Emma, Ötvös Sándor, Ötvös Sándorné Ida, Jörös Imre, Orosz Magdolna (MTA BTK ZTI Népzenei és Néptánc Archivuma – tf_45722)

si struktúra lényege. Érdekes, hogyha mind-
ezt összehasonlítjuk a környező ruszin ko-
lomejka vagy román invertita páros táncok
„troponyánka” (dobogó, taposó) motívu-
maival, akkor egy merőben hasonló jelen-
séggel találkozhatunk.⁴

Ezzel kapcsolatban a nő és férfi egymás-
hoz viszonyított irányai tekintetében három
eltérő változatot figyelhetünk meg: párhu-
zamosan, ellentétesen és vegyesen hasz-
nált. Legnagyobb számban az ellentétessel
találkozhatunk, egyszerűen azért, mert ez
számít a helyi értelemben vett „szabályos”
iránynak.⁵ A többi esetet így nem feltétlenül
szabad egy másik változatként absztrahálni,
mert az adott közösség táncos egyéniségei
sem tudatos variánsként használják (sőt!).
Pusztán egy újabb példa arra, hogy mint
mindenhol, Viskén is különböző táncos
kvalitással rendelkező személyek vettek részt
a filmfelvételek készítésekor. E tekintetben a
vegyes irányok különböző használata, eset-
leges változatainak egymás melletti megje-
lenítése szintén egy ártérkelendő kérdés.

A folklorizáció egyik klasszikus példájá-
val találkozhatunk Ötvös Sándor és Ötvös
Ida egyedi motívumait vizsgálva,⁶ melyek a
fent említett klasszikus szerkesztési formá-
tól szintén eltérnek. Olyan elemeket építet-
tek ugyanis be táncukba, melyeket a Viskén
nagy hagyománynak örvendő tánciskolá-
ban tanultak. Azonban míg az ő páros tán-
cuk szerkezeti felépítésének állandó részeit
képezik, a közösség többi tagjának táncában
nem talált termékeny talajra. A táncsoror-
tokban tanult mozdulatok, táncok, koreog-
ráfiák átvétele és folklorizálódása egy széles-
körben elterjedt és állandó jelenség, az át-
vétel mértéke pedig a lehető legszélesebb
spektrumon képes mozogni. Alkalmazásuk
véleményem szerint érvényes, de természe-
tesen nagyban függ a felhasználás módjától
és céljától. Ebben az esetben látjuk tehát a

Gyűjtő: Karácsony Zoltán – Visk (Máramaros), 1989.08.13.

Adatközlők: Orosz Magdolna, Pál Lajos (MTA BTK ZTI Népzenei és Néptánc Archivuma – tf_45732)

konkrét eredetet, az időbeliséget és az elter-
jedés mértékét, innentől kezdve pedig a pe-
dagógus, a koreográfus döntése, hogy hol és
milyen formában építi be azt módszertaná-
ba, alkotásába. (Ugyanígy hasonló a hely-
zet a „Ritka búza, ritka árpa...” dallamra járt
magyar szólóval is.)⁷

Végezetül egy metrumbeli kérdéssel kap-
csolatban szeretnék egy interjúrészletet
megosztani, amely szintén segítséget nyúj-
that a további feldolgozásokban:

– Igen, ezt a primás Csüri nem tudta,
hogy Viskén a lassú csárdás az nagyon élénk.
És a friss csárdás nálunk kicsit lassabb. (P. L.)

– És az, az miért van, hogy ilyen közeli a
tempó? (M. M.)

– Hát azért, azért mer’ a lassú csárdás
élénk, s a friss csárdást, azt kicsit visszább
fogtuk, hogy ki tudja a cifrákat rakni, hogy
minden kijöjjön. (P. L.) (Az interjúrészletek
2023. október 16-án készültek Püspökhat-
vanban Jancsó Katalinnal és Pál Lajossal.)

Összességében láthatjuk tehát, hogy nem
elégg pusztán a filmfelvételekre hagyatkozni
az adott táncok feldolgozása során, hiszen
természetüknél fogva nem képesek minden
adatot hordozni a település táncáról és tán-
cukultúrájáról.

Bízom benne, hogy az itt közölt informá-
ciók segítséget tudnak nyújtani mindazok-
nak, akik bármilyen formában szeretnének
foglalkozni a viski táncokkal.

Módos Máté

JEGYZET

1 Martin György: *A magyar nép tánc kultúrája*. In.: Felföldi László – Pesovár Ernő (szerk.): *A magyar nép és nemzetiségeinek tánc hagyományai*. 1997. 239. o.

2 Czébely Lajos: *Visk története*. 2009. 24. o.

3 <https://neptantudastar.abtk.hu/hu/films?Localities=%5B%22Visk%22%5D> 7:48.7:56

4 Ide kapcsolódik Szilágyi István egy 1876-os írása: „A viskiek tudnak még valami medve
táncot, kondás táncot és kalamajkát is. Szóval, e nép nagymestere, táncban, és oly szépen
csinálják kivált az erdélyi oláhot, hogy nincs az a tánczmester, aki utánozni, vagy betanítani,
avagy eltanulni bírná.” (https://adt.arcanum.com/hu/view/CsaladHely_MonografiaMegye_MaramarosEgyetemesLeirasa?pg=275&layout=s)

5 – Nem szabad ilyet is, hogy egyszerre egy irányba dülnek így az asszonnyal, hanem mindig így, így
dülnek, hogy az annak (ritmushang és bemutatás: „jatatata,jatatata,jatatata,jatatata”), de így, hogy ketten
ebbe az irányba... (P. L.)

– Tehát amikor mennek a kopogók, nem lehet soha ez a párhuzam, hanem mindig ellentétbe? (M. M.)

– Akkor persze, hát így van, így van, mindig (bemutató), de így, így nem szabályos. (P. L.)

6 Pl. ZTI_Ft.1340 18:17-18:27

7 – Na, de valahogy úgy kötelező volt ezt megtanulni. (J. K.)

– Ez egy ilyen... (P. L.)

– Polgári táncnak számított. (J. K.)

– ...polgári tánc. Ezt ne, ez nem volt magyar valójába’, csak ezt a viskiek nagyon nagyra nézték, mert
magyaros. Magyaros. (P. L.)

Hol volt, hol nem volt – moldvai csángó népmesék –

Kóka Rozália sorozata az „Aranytojás” című könyvéből (Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2019)

FORGÓSZÉL

Hol volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl, ahol a tetűt s a bolhát rézpatkóba verték, hogy a súlyba, s a fekete fenébe meg ne botorkázzék, volt egyszer egy király. Annak a királynak olyan szépséges szép felesége volt, hogy minden király belészeretett, belészeretett még a ForgósZél is.

A királyné örökké sétálgatott a virágoskertjében, egyszer csak felragadta ForgósZél, és elvitte. Úgy elvitte, hogy soha többé hírét sem hallották. Búsulták, siratták, keresték, de soha sehol fel nem találták.

Volt a királynak három fiacskája. Mikor a két nagyobb annyira felnőtt, hogy elbírták a kardot, az apjuk elé állottak:

– Édesapánk, mi elmegyünk, s megkeressük édesanyánkat.

Hiába könyörgött a király, hogy ne menjenek el, mert úgyse találják meg az édesanyjukat, nem hallgattak rá a legények. A király adott két szép lovat alájuk, fegyverrel, pénzzel jól ellátta őket, s a két fiú elindult az édesanyjuk után. A király otthon maradt a legkisebb fiával, s örökké a feleségét és a két fiát siratta.

Telt-múlt az idő, szálltak az esztendők, de sem a királyné, sem a fiaik nem kerültek haza. Egy nap megszólalt a legkisebb fiú:

– Édesapám! Tarisznyáljon fel engem, megyek, megkeresem édesanyámat és a testvéreimet!

A király szinte kétségbeesett, hogy most egészen egyedül marad, de hiába könyörgött a fiának, nem tudta otthon marasztalni. Adott a gyermekének egy jó kemény lovat, és odaadta neki a legeslegjobb kardját, megcsókolta kétfelől az orcáját és útnak indította.

Ment a királyfi, ment éjjel-nappal, ma is, holnap is. Addig ment, amíg a lova lábai térdig el nem koptak. Akkor leszállt a lováról, elhagyta az erdőben, és ment tovább gyalog. Addig ment, hogy egyszer csak rátalált a két bátyjára. Úgy elvadultak, megszakállasodtak, hogy a legkisebb testvérük alig ismert rájuk.

– Jó napot, testvéreim! Még csak eddig jutottatok?

A testvérek megbántódtak, azt mondta az egyik:

– Ez neked kevés? Azt mondd meg, hogy te hogy jöttél idáig?

– Lóháton, gyalog, ahogy tudtam, úgy jöttem, hogy megkeressem édesanyánkat.

A nagyobb testvérek csúfondárosan kérdezték:

– Talán bizony te találod meg édesanyánkat? Mi ennyi idő óta nem akadunk rá, majd éppen te leled meg, hogy hol van? Menj, menj, találj meg!

– Meg is próbálom! Adjatok három napot, hogy megpihenjek, mert erőst elfáradtam.

A testvérei enni adtak az öccsüknek, és lefektették. Miután elaludt, méltatlankodni kezdtek:

– Hová menjünk még ennél is messzebb? A Földnek a széléig elértünk. Most csak azon gondolkodjunk, hogy hogy tudnánk édesapánkhoz hazajutni!

Mikor a legényke jól kialudta magát, felkelt, s azt mondta a bátyjainak:

– Ti álljatok meg itt és várjatok meg, én felhágok erre a nagy hegyre.

– Ne is próbálkozz! Mi egy esztendeig kínlódtunk, hogy felmenjünk a hegy tetejére. Egyet léptünk előre, tízet estünk vissza.

Az öccsük nem hagyta annyiban, azt felelte:

– Én is meg fogom próbálni!

Elbúcsúzott a testvéreitől és nekiindult a hegynek. Ő is erőst sokat kínlódott. Ment felfelé, esett vissza, lépett egyet, esett vissza. Egy esztendő elmúltával, Isten segedelmével mégis felért a hegy tetejére. Onnan egy nagyot kurjantott a testvéreinek, hogy várjanak rá még egy esztendőt. Ha egy esztendő elteltével nem jön vissza, akkor tudják meg, hogy az ő életének vége. Megállt a hegy tetején, vigyázkodott erre, vigyázkodott arra, nézte, hogy merre is induljon. Mindenfelé csak mezőséget látott. Pihent három napot, s útnak indult. A messzeségben meglátott egy rézpalotát, odament a kapujához. A kapu mellett volt egy nagy kút, s ott volt kikötve két nagy kutya. Olyan szomjasak voltak szegények, hogy pusztultak el, de sehogy nem érték el a vizet.

Odament a királyfi, vizet merített a kútból, és megitta őket. Akkor a kutyák félrehúzódtak a kapu elől és beengedték. Bement a palotába, hát, csak elejibe állott egy szép királylány:

– Ki vagy, mi vagy, te földi halandó? Milyen szél vetett ide? Mióta én itt vagyok, soha földi embert nem láttam – mondta a leány.

– Keresem édesanyámat. A kertünkből ragadta el ForgósZél, többet soha hírét se hallottuk. Nem tudsz valamit róla? Nem láttad? Nem hallottál róla?

– Nem láttam, nem hallottam róla sohasem, de ne búsulj! Menj el a középső nővéremhez, lehet, hogy ő tud valamit.

A leány megetette, feltarisznyálta a királyfit, és útbaigazította:

– Addig menj napkelet felé, amíg egy ezüst palotát nem látsz. Ott is itasd meg a kutyákat, s amikor visszatérsz, engem se felejts el!

Megígérte a királyfi, aztán ment, mendegélt napkelet felé. Egyszer csak odaért az ezüstpalotához. Ott is két kutya morgolódott a kapuban. Meg is itatta őket, s azok is beeresztették. Az ezüstpalota úrnője is erőst szép leány volt, a királyfi anyjáról ő sem tudott semmit. Ő is feltarisznyálta, szépen útbaigazította a legnagyobb testvérükhöz a legényt.

– Hogyha aztán visszatérsz, rólam se feledkezz meg!
– szólt utána. A legény neki is megígérte, hogy gondol rá, amikor visszatér, s elindult napkeletre. Ment, ment, addig ment, hogy már megunta a menést. Egyszer csak odaért egy aranypalotához. Ott is megittatta a kutyákat, s azok beengedték a kapun. Az aranypalota úrnője sokkal szebb volt, mint a húgai. A királyfi abban a helyben belészeretett. A királylány tudta, hogy hol van a királyfi édesanyja, de nagyon szerette volna, hogy a legény ne menjen el, maradjon vele. Könnyögte neki, le akarta beszélni a hosszú útról. A legény semmiképp nem állt el a szándékától. Akkor így szólt a királylány:

– Nézd, adok egy aranygolyót! Amikor már addig mentél, hogy egészen meguntad a menést, lódd el ezt az aranygolyót, s amerre gurul, arra menj te is! Ez az aranygolyó odavezet édesanyádhoz. Kérlek, engem se felejt el, amikor visszatérsz!

A fiú neki is megígérte, hogy nem felejt el.

Ment a királyfi, ment, ment, addig ment, hogy erőst-erőst megunta a menést. Azt gondolta, hogy soha nem ér oda az édesanyjához. Akkor elővette az aranygolyót, ellódította, s amerre gurult, arra ment ő is. Addig ment a golyó után, hogy egyszer mégiscsak megérkezett Forgószél palotájához. A kertben meglátta az édesanyját. Most nem úgy sétált, mint régen a kertjében szokott, nem örömmel, énekelve, hanem sírva, szomorúan járt fel s alá. Siratta a férjét és a gyermekeit.

Itt bajosabb volt bejutni a palotába. A királyfi a kutyákat itt is megittatta, de azok nem mentek félre a kapuból. Félt szegény fiú, de azt gondolta, ha megesznek is, akkor is bemegegyek! Nem bántották a kutyák, végre megölelhette az édesanyját. A királyné zokogva borult a legkisebb fia nyakába. Megkérdezte tőle:

– Hogy tudtál idejönni, édes gyermekem? Sajnos, mindjárt hazaérkezik az uram, Forgószél, széttép, ha itt talál! Gyere, bújj el hamar ebbe a kamrába!

A kamrában állt két hatalmas vizeshordó. Azt mondta a királyné:

– Gyere, fiam, igyál ebből a hordóból, ami jobb oldalon van!

Ivott a fiú, egyszerre olyam hatalmas erőt érzett a testében, amilyent talán még soha.

– Mit érzel, fiam?

– Nagy erőt érzek, édesanyám!

– Igyál még, fiam!

A királyfi még ivott, s amikor harmadszor is ivott, olyan erősnek érezte magát, hogy azt gondolta, a palotát is fel bírná emelni.

– Na, édesanyám, most megküzdök Forgószéllal.

– Gyere, fiam, cseréljük meg a hordókat, mert az egyikben erő van, a másikban gyengeség! Ha összeverekedtek Forgószéllal, te mindig csak a bal felőli hordóból igyál, s megerősödsz. Ő a jobb felőli hordóból iszik, és elgyengül. Így le bírod győzni.

Megcserélték a hordókat, de már nem is volt idő semmi másra, hazaért Forgószél. Elbődült:

– Ki vagy, mi vagy, te földi ember? Mit keresel itt?

– Eljöttem édesanyámért, akit te elraboltál tőlünk! Eljöttem érte, hogy hazavigyem!

– Majd elviszlek én téged!

Felragadta Forgószél a királyfit, felemelte a magasba, hogy odacsapja a földhöz, s hogy összetörje a csontjait.

A legény erős volt, belekapaszkodott Forgószél övébe, így aztán az semmiképp nem bírta földhöz vágni.

Forgószél elfáradt, megszomjazott, bement a kamrába, hogy egyet igyék az erősítő vízből. Nem tudta, hogy a hordók meg vannak cserélve, így aztán a gyengítő vízből ivott. A királyfi meg jól behúzott az erősítő vízből. Forgószél elgyengült, a királyfi nem volt rest, kikapta a kardját, és levágta Forgószél fejét. Erre még a madárkák is csirikolni kezdtek örömben.

A királyné örömeiben sírva borult a fia nyakába, csak most tudta megkérdezni, hogy hogy van a férje, a király, és hogy van a másik két gyermeke.

– Megvannak, egészségesek – mondta a fiú. – De amióta Forgószél kendet elragadta, örökké sírnak.

– Én is örökké sírok azóta, fiam! Tizenöt esztendeje egy víg napom nem volt. Most erőst örvendek, hogy téged megláttalak, és megszabadultam Forgószéltől. Csak az fáj, hogy édesapádat s a bátyáidat soha többet nem láthatom.

– Dehogynem láthatja, édesanyám! Megyünk a hazánkba!

– Hogy lehetséges ez, fiam, hogy én még a régi hazámat megláthassam?

– Hazamegyünk, édesanyám, de most egy kicsit szeretnék pihenni, mert erőst fáradt vagyok!

Három nap, három éjjel aludt a királyfi, jól kipihente magát, s aztán így szólt az anyjához:

– Induljunk, édesanyám!

Mentek, mentek, amíg az aranypalotához nem értek. Ott várta őket a királyleány, a palotáját belegyújtotta egy aranytojásba, a tojást meg beletette a királyfi zsebébe, és elindultak hazafelé.

Útközben a királyfi elhívta az ezüstpalota úrnőjét is és a rézpalota úrnőjét is. Azt gondolta magában, hogy ő majd feleségül veszi az aranypalota úrnőjét, a bátyjai meg feleségül veszik a másik két királylányt. Végre odaértek a hegy tetejére, aminek az aljában a királyfi bátyjai tanyáztak. Nagyot kiáltott a fiú:

– Itt vagyunk, testvéreim, hozom édesanyánkat, mindjárt egy kötélen leeresztem!

A legény leeresztette először az édesanyját, aztán sorban a három királylányt. Amikor a legkisebb királyfira került volna sor a leereszkedésben, a testvérei elvették a kötelet, ő ottmaradt a hegyen, a többiek hazamentek. A két nagyobb testvér megparancsolta az édesanyjának és a leányoknak, mondják azt a királynak, hogy ők szabadították meg Forgószéltől őket, mert ha nem, vége lesz az életüknek.

Hazaért a királyné és a két nagyobb királyfi, örült nekik a király, de nagyon búsulta a legkisebb fiát. Egyre mondogatta a nagyobb királyfiaknak:

– Az öcsétek is elment utánatok. Nem láttátok valahol?

– Nem, nem, hírét sem hallottuk! – hazudták a királyfiak. A királyné és a leányok hallgattak, nem merték megmondani az igazságot.

A kicsi királyfi erre-arra bódorgott. Valahogy visszajutott Forgószél palotájába. Sírt, kesergett, attól félt, hogy a bátyjai közül valamelyik feleségül veszi az ő kedvesét. Bánatában össze-vissza ténfergett a palotában, talált egy rossz, fekete kürtöt. Befűjt, s erre elébe állt egy sánta szolga:

- Mit parancsolsz, gazdám?
- Ételet s italt parancsolok!

Erre mindjárt ott termett egy nagy, terített asztal, mindenféle jóval. A fiú evett, ivott s aztán újra megfújta a kürtöt. Újra előállt a sánta szolga:

- Mit parancsolsz, gazdám? Jól gondold meg, mit kérsz, mert csak három parancsodat tudom teljesíteni.
- Hozz egy ágyat, hogy aludjam ki magamat!

A sánta szolga hozta is a jó, puha ágyat, de nem jött álom a királyfi szemére, hánykolódott, gondolkodott. Újra megfújta a fekete kürtöt, hívta a szolgát:

- Azt parancsolom, hogy vigyél haza édesapám kapujához!

Még ki sem szólta, s már otthon is volt a király kapujában. Eszébe jutott az aranytojás, amit az aranypalota úrnője a zsebébe dugott. Elővette, nézegette, s nagy gondolata támadt. Elment, s bekopogtatott a csizmadiához, s azt mondta neki:

- Mester úr! Fogadjon be engem maga mellé legénynek! Én nagyon jól tudom ezt a mesterséget, amit kend folytat.

A csizmadiának sok dolga volt, alig győzte egyedül a munkát, fel is fogadta a királyfit. Megegyezték, hogy amíg a csizmadia dolgozik, addig a legény alszik, mikor a mester úr lefekszik, akkor a legény dolgozik.

A királyfi fel is kelt, verte a kalapáccsal a kaptafákat, jó hangosan kopácsol, amíg a mester el nem aludt. Mikor már aludt, a királyfi elővette az aranytojást a zsebéből, s azt mondta:

- Tojás, nyílj ki!

A tojás kinyílt s máris ott ragyogott az aranypalota. A királyfi bement, megkereste a királylány aranycipellőjét, s aztán bezárta az aranytojást. Az aranycipellőket az asztalra tette, s lefeküdt újra. Másnap reggel a csizmadia látja, hogy a legény még alszik, s egy pár aranycipellő ott csillog az asztalán. Felköltötte a legényt, s megkérdezte:

- Hát, ezeket mikor csináltad?
- Az éjjel - lódította a királyfi.
- Azt mondd meg nekem, hogy én ezt a cipellőt kinek tudom eladni? Ilyeneket csak a királynék viselnek.
- Éppen oda vidd, mert nagyon sok pénzt kapsz majd érte! Vidd el a király nagyobbik fiának, mondd neki, hogy vegye meg a menyasszonyának! Addig ne mutasd meg senkinek!

Amikor a legnagyobb királyfiú meglátta a gyönyörű aranycipellőket, azt gondolta magában: „Megveszem én ezt az aranykisasszonynak, hátha végre megszeret!”.

Mikor a leány meglátta a saját cipellőit, nagyon megörvendett. Tudta, hogy csak az ő kedvese vihette oda, s biztosan itt van ő is a közelben. Azt mondta a nagyobb királyfinak, hogy csak akkor megy hozzá feleségül, ha neki az esküvőre színaranyból varrat gúnyát.

- Meglesz! - ígérte a királyfi, s hívatta a csizmadiát.
- Mester! Ha reggelig nem csinálsz színaranyból gúnyát a menyasszonyomnak, akkor neked a fejedet veszem!

Sírva ment haza az öreg csizmadia. Mondta a fiúnak:

- Miért is kellett idefogadjam az úrfit! Most a királyfi a fejemet véteti, ha nem csinállok reggelig színaranyból köntöst a menyasszonyának!

- Egyet se búsuljon, kend, reggelre kész lesz! Kend aludjon nyugodtan! - mondta a legény. Éjszaka az aranytojásból kivette a leány aranygúnyáját.

Mikor a királyleány meglátta a színarany köntösét, a szíve nagyot dobbant örömeiben, tudta, hogy az ő kedvese itt van valahol a közelben. Örömeiben sírni kezdett.

- Miért sírsz? - kérdezte a nagyobbik királyfi.
- Azért sírok, mert nem szeretlek, és látom, hogy mégis feleségül kell mennem hozzád! Azt akarom, hogy holnap, amikor megyünk esküdni, a kapudtól a templomig aranyhíd legyen! Aki azt a hidat készíti, az aranszegeket akkor verje bele, amikor áthajtatunk rajta!

- Meglesz! - ígérte a királyfi. Újra hívatta a csizmadiát, megparancsolta neki, hogy reggelre készítsenek egy aranyhidat, s aki csinálja, az verje bele az aranszegeket, amikor ők áthajtanak rajta.

Most ijedt meg igazán szegény öreg. Mondta is a királyfinak:

- Mit hozott a fejemre, úrfi! Hallgassa meg, mit parancsolt a nagyobbik királyfi!
- Egyet se búsuljon, kend, minden meglesz!

Mire kezdett virradni, meg is volt a híd. A legkisebb királyfi veregette bele az aranszegeket.

Előálltak a hintók, felült rájuk a király, a királyné, az egész nép, mind, akik a palotánál voltak. Vagy hatvanhat hintó rakva volt velük! A királyleány azt kérte, hogy az ő hintójuk menjen legelől. A királyfi, ahogy veregette be a szegeket a híd korlátjába, mindig hátat fordított, hogy ne ismerjék meg. Amikor a menyasszony hintója odaért hozzá, a királylány elkiáltotta magát:

- Álljanak meg, álljanak meg! Királyapám! Ez az a fiú, aki megszabadította királyanyánkat, s bennünket!
- Királyi fenség! Nézze, itt van a legkisebb fiunk! Ő szabadított meg engem Forgószéltől - mondta a királyné.

- Hogy lehet az? Eddig mind azt mondtátok, hogy róla nem is hallottatok!

- Azt kellett mondanunk, mert a két nagyobb fiunk megfenyegetett, hogy vége lesz az életünknek, ha megmondjuk az igazat - panaszkodott a királyné.

A király megparancsolta a szolgáknak, hogy a két nagyobb fiát zárják tömlöcbe. A gonosztevők térdre este az öccsük előtt, s úgy kérték tőle a bocsánatot. A kisebbik fiú könyörgött az édesapjuknak, hogy bocsásson meg bátyjainak. A király nem kegyelmezett nekik.

A legkisebb királyfi feleségül vette a szíve szerelmét, az aranypalota úrnőjét. Nagy lakodalmat csaptak, hat nap s hat éjjel tartott a dombérozás. Azután az új pár kinyitotta az aranytojást, abból egy akkora aranypalota lett, hogy emberi szem nem látott még akkorát. A fiatalok beléköltöztek, a mai napig boldogan élnek, ha meg nem haltak.

*

TÁJSZAVAK JEGYZÉKE:

dombérozni - mulatni

erőst - nagyon

kend - maga, ön

vigyázkodik - nézelődik, tekinget

Grafika: Sinkó Veronika

Sándor Ildikó: Kerényi Róbert köszöntése

Guzsalyas táncház, Marczibányi téri Művelődési Központ, 2023. december 14.

Kedves Robi!

Épp tíz éve itt álltam Veled szemben és köszöntés gyanánt játszani hívtalak. Emlékszel? Az eltelt idő alatt megkomolyodtam, így most köszöntőbeszédet mondok, a szenioritás jogán. Eredeti mesterséged, a mérnöki szakma okán az objektivitás és a precizitás jegyében hadd kezdjem számadatokkal és tényekkel. 1985 – óbudai zeneiskola – Berán István és Bodza Klára javaslatára a tanszaki vizsgán közös darabot adtunk elő, így ismerkedtünk meg. Majd megalapítottuk a Tatros zenekart és itt a Marczibányi téren 1988 novemberében (35 éve) elkezdtük a Guzsalyast, meg a gyerektáncházat, ami később a keresztségben a Kőketánc nevet kapta.

Harmincöt év, az évadban körülbelül harminc gyerektáncház – ez ezerötven Ninivés játékot jelent, a gyerektáncház kezdő száma – ahogy Bolya Matyi mondta, a végtelen hosszúságú kezes – több mint ötezer perc. De vajon hány összepillantás, amivel az épp szóló dalom befejezését kérem? Táncházanként legalább tíz, ez már komoly számot ad ki, ha felszorozzuk: tízezer fölött. De ha épp háttal állok a körben, akkor is megoldjuk, mert a figyelmed, a jelenléted intenzitása olyan, hogy az összenézés hiányában egy kézgesztus is elegendő, hogy értsük egymást. Ehhez az összeszokottsághoz egyre jobban ragaszkodom, nyűgös leszek, ha olykor nélkülözöm kell. Rigolyás lennék? Szeretném hinni, hogy nem, csak azokhoz a bevált, megszokott, jól működő dolgokhoz ragaszkodom, amit együtt teremtetünk meg. Köszönöm Neked a beletett részt, nagyon hálás vagyok érte!

Sokszínű és gazdag zenei pályafutásodnak az alapköve a hagyományos népzene, zenészi szerepvállalásodban a táncmuzsikálás a meghatározó. Nem véletlen, hogy épp itt, ezen a helyen gyűltünk össze a köszöntésedre. Emellett jelentős a népzene gyűjtői tevékenységed is. Emlékszel, amikor 1990 nyár elején négyen megérkeztünk Klézsére kora hajnalban, vonattal? Illetlenség lett volna bárkit is fölverni az álmából, így a vasútállomás várótermében a hálósájkjainkba bújva aludni próbáltunk. Én még annyi legyet, mint akkor, ott, soha, sehol nem láttam. Ezért innentől fogva tekintsünk el a számoktól!

Sófalvi Kiss Csaba fotóin a hatvanéves Kerényi Róbertet köszönti moldvai mestere, Hodorog András, cikkünk szerzője, Sándor Ildikó, valamint a Marczibányi téri Guzsalyas táncház közönsége.

Dosztoevskij azt mondta az orosz irodalom nagy korszakának alkotóiról, önmagát is beleértve: mindannyian Gogol köpönyegéből léptünk elő. (És ezzel Gogol iskolateremtő, iránymutató hatására utalt.) Ha itt most körülnézek, akkor a moldvai népzenei játékos korosabb és ifjú nemzedék bátran elmondhatja magáról: mindannyian a Te köpönyegedből léptek elő. (Van Neked egyáltalán köpönyeged? Ha nincs, szerezz be egyet sürgősen, hogy találjon a mondas!) Hamarosan ők következnek. És nem csak a népzenei szövegeknek, hanem a színpadon, hanem más műfajból érkező zenésztársaid is. Te a saját zenédet játszod akkor is, ha színházi zenészként muzsikálsz, valamint az autentikus népzenei hangszerekből kitekintve más műfajokban szólaltatod meg a hangszere-

det. Az én olvasatomban ez az igazi autenticitás.

Egy korábban megjelent tanulmányomban így írtam erről: „A jakobsoni fogalommal írható le a Kerényi Róbert furulyás-prímás által kialakított egyéni játéktípus. A markáns, senki mással össze nem téveszthető zenei előadásmód a Guzsalyas – még pontosabban Kerényi Róbert mindenkori zenekari felállásainak védjegyévé vált. Hangszerjátéka a tehetség, a muzikalitás, a népzenei anyag megértésén és előadásának lényegét megragadó képességén alapuló alkotótevékenység kivételes példája.”

Hogy mi ez a jakobsoni fogalom? Annak kifejtését hadd tegyem el tíz évvel későbbre! Most az isten éltesse, kedves barátom!

[Kerényi Róberttel korábban készült interjúnk megtalálható lapunk 2022/5–6. számaiban.]■

A nagyabonyi cigányok

Írta: Kincs István

I. rész

MAGYAR KOLÓNIA KÜLFÖLDÖN

Az a magyar kolónia Csehországban volt, nevezetesen Pardubitz városában. Magyarországnak még nem volt akkora kivitele, idegen országba, mint akkoriban, mikor az a kolónia Pardubitzban székelte. A posta meg a vasút anynyi bugyrot, csomagot, ládát szállított arra a telepre, hogy a csehek szinte irigykedni kezdtek ránk. Azokban a bugyrokban pedig csupa sonka, kalács, szűzdohány meg számtalan hasonfajta huszárnak való szüleség vala fölhalmozva.

Mert hát tetszik tudni, az a pardubitz kolónia csupa fess huszárgyerekből állott. Olyan divat járta nálunk akkoriban, hogy amerre csak valami nyalka foghatós fiút kézre keríthettek, azt mind vörös nadrágba bujtatták, és vitték egyenesen Csehországba.

Nemzeti missziót teljesítettek ők odafönn. Terjesztették a magyar kultúrát és műveltséget, hogy a nyelvről ne is igen beszéljünk. Mert hát osztrák történetírók jegyezték föl hiteles írásokban, hogy a magyar nyelvnek akkora divatja volt a hatvanas évek elején Csehországban, hogy alig találkozott valamire való vászoncseléd, ki azt nem beszéltte, vagy legalább azon a nyelven valamelyest nem értett volna.

Úgy hallottam, hogy az osztrákok, úgyis attól való félelmükben, hogy a csehek mind megmagyarosodnak, rendelték haza onnan az összes huszárokat.

No, de akkoriban még ott voltak.

Mennyire szerettek ott lenni, arról jót nem állok, hanem a leveleikben, melyeket haza írtak, csak úgy duzzadt a jókedv. Elmondták, hogy ilyen meg olyan jó soruk van, a csehek tenyerükön hordozzák, minden ember csak őket szalutálja, meg sok effélét, miből az apjuk, anyjuk tisztára megértette, hogy a fiuk nem cserél meg semmiféle viczipánnal. S abban azután megvigasztalódtak.

De hát kérdés, azok a levelek nem voltak-e csak arra szánva, hogy az édes szülő könnyét fölszársítsák, vagy talán, hogy a tulajdon bánatukat elhallgattassák. Merthogy igenis, ők idegeneknek, mérhetetlen árváknak, elhagyottaknak érezték magukat azon a messze földön. Az emberek is mások, a nyelvüket sem értik, sehol egy kútágas, nincsen csorda, nem látni címeres ökröt... olyan különös még a nóta is...

Szegény huszár, ha még tovább folytatta, akkor elkecsereedett. Eszébe jutott egy-egy házikó, a házikón két apró ablak, az ablakon muskátli s a muskátli mögött...

Itt a szíve megdobbant... Szegény leány! – mennyi könnyet hullatott már utána... mert hát akárki mit beszél, nem is igazság az, hogy az emberfiát elvigyék messze, messze idegen országba, hová még a golya se néz el, hová még a sóhajtás is csak halva érkezik...

És mikor a katona elkezd gondolkodni, akkor megbomlik tisztára az eszében. A pardubitz huszárok pedig nemcsak hogy elkezdtek gondolkodni, azok annál is többet tettek, azok elkezdtek ábrándozni. Az ábránd meg éppen veszte már a katonának...

A kaszárnya falát nem rakták olyan magasra, hogy azt meg ne lehetne hágni, nem övezték annyi folyóval, hogy azt, aki szökni akar, meg ne tudná úszni.

Pardubitzon a szökések napirenden voltak.

Felét még útközben elfogták, a másik feléből meg ott-hon fogtak sokat hoppon, s vasra verve hozták vissza a kaszárnyába, hogy vasszigorral diktálják rájuk a kegyetlenebbnél-kegyetlenebb ítéleteket. De mit használt? Minél kegyetlenebbek voltak az ítéletek, annál többen adták fejüket a szökésre. A kolera mint ragadós nyavalya, csak sifli a szökés nyavalyájához képest.

Lassan már a hadügyminiszter is figyelmessé lett a pardubitz dolgokra. Bécsben rázták a fejüket, mint mikor a magyar a jussát kéri s meghagyták a tisztikarnak, tegyen kimerítő jelentést a dolgoknak miként való állásáról.

Kolowrat gróf, a pardubitz huszárok akkori ezredese, tanácskozássra szólította föl tisztikarát. Szerette volna tudni, mitevők legyenek. Mit jelentsenek a miniszternek? De hát ugyan mit jelentenének?

– Legegyszerűbb lesz – véleményezte az ezredes –, én legalább azt hiszem, legegyszerűbb lesz, ha azt konstatáljuk, hogy a népben van a hiba.

– Hogyan? – kérdezte Szokolci Dezső kapitány kíváncsian.

– Csak úgy, hogy a magyar nem válik be katonának. Rossz anyag az nagyon.

Orbán Farkas, a főhadnagy, elnevette magát.

– Nos, mit nevet, főhadnagy úr? – kérdezte az ezredes.

Kincs István (1867, Felsőőr – 1942, Kőszeg) szombathelyi egyházmegyes pap, író, vállalkozó, politikus, Kőszeg város választott plébánosa (1900–1938), 1908-tól vámosgyörki címzetes apát, 1933-tól pápai prelátus. Egyéb tevékenységei mellett borforgalmazó szövetkezetet, hitelintézetet, sétatobgyárat és könyvkiadót is alapított. Már kispap korában országos lapokban jelentek meg szépirodalmi művei, s egész további életében termékeny szerző volt, ifjúsági művek, diákszínművek és regények mellett főleg novellákat írt, melyeket regionális és országos lapok is szívesen közöltek, sőt, például az Alkotmányban megjelent tárcáit lopták is a vidéki lapok. Saját korában sokan a „magyar katolikus széppróza megeremtőjét” látták benne, ünnepelt és népszerű szerzőnek számított. Köteteit halála után, 1949-ben közkönyvtárakból leselejtezték, ami nagyban hozzájárult máig tartó elfeledettségéhez. 2002-ben Kőszeg város posztumusz díszpolgárává választották, közterületet neveztek el róla, s emléktáblát állítottak neki a belvárosban.

– Semmit, ezredes úr – volt a válasz –, csak attól tartok, hogy azt a jelentést a miniszter se találja elhinni. Vagy legalább nem veszi komolyan.

– Tessék hát olyant jelenteni, amit komolyan lehet venni – vetette oda haragosan az ezredes.

– Ha megengedi, ezredes úr, nekem volna valami jelenteni valóm.

– És az?

– Hogy Pardubitzban megszűnt a szökés...

– Mikor tegnap is hárman állottak odébb! – tört ki félig haraggal, félig gúnyosan az ezredes.

– Az meglehet – válaszolt a főhadnagy nyugodtan –, de ha tanácsomat megfogadja, máától kezdve megszűnik a szökés.

– Ne mondja!

– Mondom biz’ én. Csak bánni kell tudni az emberekkel.

– Az ölünkbe vegyük őket talán? – gúnyolódott a parancsnok.

– Az fölösleges, hanem el kell feledtetni velük, hogy idegen országban vannak...

– Menjen, feledtesse el velük! Hozzon föl egy magyarországi vármegyét Csehországba!

– Azt nem teszem, hanem hozatok egy banda cigányt.

– Egy ba... banda czi... gányt? – csodálkozott el a gróf.

– Igenis, egy banda cigányt – erősítette Orbán Farkas –, a mi huszárainknak az lesz az egyetlen orvossága. Ha a cigány egyszer rágyújt a nótájukra, nincs az a bánat, fájdalom, melyik ki ne szakadna a legények lelkéből. Ha szomorút húz, akkor rí egyet s attól vigasztalódik, ha meg a vígből válogat, akkor tánczra perdül, ha mindjárt aznap temette volna is a tulajdon édesapját.

– Tedd bolonddá az öregapádat, öcsém – pattant föl az ezredes.

Hanem azért azon a konferencián annak daczára határozatba ment, hogy a hadügyminiszternek azt jelentik, miszerint vége a szökésnek, Orbán Farkas pedig megbíztatik azzal, hogy egy bandát kerítsen Magyarországból, melyik az idegenben lakó magyar kolóniának a hegedűjével vigasztalást s megnyugvást hozzon, megerősítse a hitben s megtartsa, csalódva bár, a reményben.

*

A NAGYABONYI CZIGÁNYOK

A történelem tanúsága szerint még minden nép, amelyik megunta hazáját, fegyvert vett a markába s úgy ment magának új hazát keresni. A nagyabonyi cigányok másképp csinálták. Megunni ők is megunták a hazájukat – éppen torkig voltak Nagyabonnyal, hanem azért fegyvert mégse fogtak –, ők hegedűvel akarták meghódítani a világot.

Csillag Laczi volt a fővezérük.

Hatvan néhány éve keresztelték a Laczi névre, azért most már Lászlónak is bevállott volna. Hanem hát Csillag László !... Komiszul hangzik az a név nagyon, a tulajdon édes gyereke sem ismerne abban az édesapja nevére. Azért ő csak megmaradt Laczinak, a miként hogy megmaradt az abonyi cigányok vajdájának is.

Valamikor a prímet játszotta, most a bőgőre fanyalodott. Elég furcsa szokás a cigányoknál, hogy mindig a megroppanni készülő derékra rakják a legnehezebb terhet. Hanem azért, ha degradáltak is a bandában, azért a régi maradt ő mindig a tekintélyben. Most is ő vitte a szót, mikor az új honfoglalás eszméje hódítani kezdett az abonyi cigányok soraiban.

A szervezkedő gyűlésen beszélte nekik, hogy romlásnak indult a világ Nagyabonyban, mióta Kossuth Lajos elbujdosott idegen országba. A böcsületes embereket mind elvitte magával, s most csak amolyan gyütt-ment náczió parancsol a magyarnak, melyiknek még nótája sincs. Bizony nincs. Nem kell neki a palotás, nem kell a friss, hát ugyan mi kell neki, hogy az Úristen nyújtóztatná ki valamennyit a szent Mihály lovára.

Azután a pandúrokat is kicserélték, hoztak helyébe zsandárt. Az ám még csak a vérszopó vadállat. A régi világban, mikor valahol ludat loptak, nem is keresték más hol, csak a cigányoknál és rendesen meg is találták, de manapság senki fia sincsen biztonságban a komisz zsandár erőszakoskodásától. Mert tessék csak! Két esztendeje nem elkísérték az uraságukat is? Pedig hát az se nem loptott, se cigány nem volt, csak levelet írt Kossuth Lajos után Amerikába s a komisz posta tessék, hogy elárulta!

Szóval ma ebben az országban tövestül fölfordult minden, dehogy lehet itt tovább kivallani. Azért kinek ép keze-lába, az csak szedje össze magát, mert ők elmennek új hazát keresni.

A cigányok erősen helyeselték a vajda minden szavát. A sok közül éppen csak egy találta megkérdezni.

- Hát merre megyünk, dádé?

- Elmegyünk... elmegyünk - akadozott az öreg -, amerre utat találunk, arra megyünk, te bolond.

- Az utak hiszen mind Csehországba mennek - szólt közbe egy fiatalabb legény.

- Honnan tudod, te számár?

- Mert a mi szolgabírónk, ahányszor utazik, mindig Csehországba megy.

- Akkor hát mi is elmegyünk Csehországba - fejezte be a vajda, s amellet meg is maradtak, az volt a cigány országgyűlés pozitív eredménye.

Hangos öröm ütött bele az egész táborba. A nagyabonyiak nem tudták, mi lőtte az ő cigányait, mert olyan sürgés-forgás, sütés-főzés állott közöttük, mintha tíz lakodalmat tartanának ki egyszerre. De hát mit konyítottak ahhoz a nagyabonyiak, fogalmuk se volt, mit tesz hazát cserélni. Elcserélni azt a földet, hol annyit küzdöttünk, reméltünk, örültünk, bántódtunk, s mely, ha rongyoknál nem is ad egyebet, mégis kedves, mégis olyan édes, hogy nehéz attól elszakadni.

A cigányok is temetni készültek a hazájukat. Fájt a szívük, azért hatalmas torral akartak tőle elbúcsúzni: úgy könnyebb vigasztalódni. Akkor történt, hogy a levélhordó a vajdájukat kereste. Az öreg éppen egy nyulat nyúzott és furcsán bámszkozott a jövevényre. Ugyan mit akar az ő vele? Semmit sem akart, csak levelet adott át neki. Arra a vajda még furcsábban nézett. Forgatta hol jobbra, hol balra, nézte a címzést, nézte az üres oldalát s úgy látszik semmihogyan sem akart beleférni a dolog a fejébe, mert úgy rázta, hogy röpiült az ősz fürtökből álló sörénye.

- Azstán mért hozta kend nekem ezt a levelet? - kérdezte végezetül, hogy szóhoz jutott.

- Mert a tied, dádé - volt a levélhordó válasza -, vagy nem te vagy a cigányok vajdája?

- De azs vagyok.

- No, hát akkor úgy is jó. Ez a levél a nagyabonyi cigányok vajdájának szól.

- Sól, sól - töprengett az öreg bőgős.

- Az van ráírva - magyarázta ki magát a levélhordó, s nyilván, mert az egész telepen nem akarta a cigányfartályban eltölteni, hát odább állott. Az öreg még akkor is forgatta azt a levelet. A cigányok összefutottak s kíváncsian várták, mi lészen már most. Merthogy ez a levél nagy újságot jelent, azt már betéve tudták.

Hanem hát annak az újságnak ők valamennyien csak a farkát fogták. Nem volt az egész telepen egy írástudó ember. Más dolga volt akkoriban a cigánynak, hogysem iskolába járjon, s ott a betűvetést megtanulja. No és mert olvasni nem tudott egyikük se, hát a vajda föl se bontotta azt a levelet. Csak amúgy gondolomformán kezdték találgatni, mi lehet benne.

- Tudjátok, ki írta ezt a levelet? - vette végre föl a szót hosszú találgatás után a vajda.

- Kicsoda? - hangzott össze-vissza a kíváncsi kérdés.

- Kicsoda más, mint Kossuth Lajos - emelte meg büszkén ősz a fejét bőgős -, azs ismer egyedül, annak voltam negyvennyolczban katonája. Más nem küldhet nekem levelet idegen országból.

Minden lélegzet a cigányok torkán akadt. Ünnepléses csönd állott be. A vajda folytatta:

- Azs ír énnekem, azs akarja, hogy menjünk utána, muzsikáljunk neki, megvigasztaljuk bánatában... - itt elakadt, hanem utána kidüllesztette mellét s úgy folytatta - és mi elmegyünk, mind elmegyünk utána, elhúzzuk neki a Rákóczyt, kit olyan régen nem szabad, elhúzzuk neki, hogy...

Nem tudta befejezni, pillái alól könny perdült ki. A végén azt hányták-vetették meg, kivel olvastassák el azt a levelet. Az öreg azt mondta, hogy veszedelem éri őket, ha valaki megtudja, hogy kitől kaptak ők levelet. Úgy elhajtják valamennyiüket a börtönbe, ahogy az ő uraságukat elhajtották annak idején. S komisz világot élnek, a századik emberben se lehet bízni.

- Elmegyek a tisztelendő úrhoz - kiáltott föl a vajda örömmel -, megvan! Azs nem árulja el a segény cigányt.

És nyomban vitte is a levelet.

- Tisztelendő sentatyám, csókolom a kezsit - vette föl a papnál alázatosan a szót -, olvassa nekem azst a levelet. Kossuth Lajostól jött, mással nem lehet megolvastatni.

A pap mosolyogva elolvasta, s mikor a végére ért, még jobban mosolygott.

- Hej, Laczi - mondta jókedvvel -, mástól jött ez a levél, nem Kossuth Lajostól.

- Mástól? - képedt el a cigány.

- Mástól bizony - volt a jóságos válasz -, titeket valami Orbán Farkas nevezetű főhadnagy Csehországba hív muzsikálni.

A muzsika hallatára pillanatra fölcillant a bőgős szeme, hanem utána megint kialudt benne a fény, és csöndesen mondta:

- Talán mégis Kossuth Lajostól jön az a levél. Nézz meg jobban tisztelendő sentatyám.

- Öreg, bibaszt, te - sajnálkozott fölötte a pap -, hát nem hiszel énnekem? Ha egyszer mondom, hogy Pardubitzba hívnak, muzsikálni!

- Azs nem lehet - tekerte fejét a vajda -, mert... mert azs a levél senki mástul nem jött, csak Kossuth Lajostul.

- Itt a leveled s eredj Isten hírével, ha egyszer nem lehet okosan beszélni veled - küldte el szegény öreget a pap.

S az öreg cigány ment. Bánatos szívvel húzta be maga után az ajtót. Hanem mielőtt még a plébániát elhagyta volna, azt gondolta, még tesz egy próbát: bemegy a káplánhoz. Bekopogtatott hozzá nagy alázatossággal, s attól is megolvastatta a levelét. Mikor azután az se mondott mást, mint hogy Csehországba hívják, akkor hangos elkeseredéssel fakadt ki:

- De mikor mi nem megyünk Csehországba!

Konyult fővel ment hazafelé. Otthon újból tanácskozásra gyűjtötte az ő népét, s szomorodott lélekkel adta tudtukra, hogy hiba van a dologban. Kossuth Lajos írt ugyan nekik, de a komisz postás elcserélte a levelét. Ezt adta helyébe, melyikben Csehországba hívják őket. De ők oda el nem mennek. Becsületes magyar ember el nem hagyja hazáját, s ha elhagyja, akkor is csak Kossuth Lajos kedvéért hagyja el. Mert hát Kossuth, ha megtudja, mit csinált a német postás az ő levelével, akkor megint ír neki s akkor... igen, akkor megindulnak, elmennek messze idegen országba, hogy ott elhúzzák neki a nótáját, hogy „Esik eső karikára...”

Addig pedig ők nem mozdulnak Nagyabonyból. Négy ökörrel húzzák, akkor se mennek, mert hát mit keresnének ők Csehországban?

(Folytatása következik)

„A tehetség ott van!”

Szokolszky Ágnes: Így muzsikáltunk
– Déki Lakatos Sándor cigányprímás élet- és családtörténete –
Személyes Történelem, Budapest, 2023

A világhírű Déki Lakatos Sándor sodró lendületű elbeszélésében egy többszáz éves cigányzenész család, a „Lakatos dinasztia” lebilincselő története elevenedik meg a rendhagyó oral history kötet hasábjain. Az olvasmányos és autentikus szöveg Szokolszky Ágnes munkáját dicséri, aki vitathatatlanul értő és érző módon kérdezte a cigányprímást.

A szerző és egyben a szöveg szerkesztője huszonnégy beszélgetés során, mintegy harminc órnyi hanganyagot rögzített, de a beszélgetések sokszor akkor is folytatódtak, amikor már a diktafont leállították. A családtörténeten keresztül betekintést nyerhetünk a viharos XX. századba; az Osztrák-Magyar Monarchia, majd a Horty-korszak cigányzenész társadalmába, mindezt egy cigányprímás elbeszélésében. Másrészt bevezet a keleti blokk és a poszt-szocialista átmenet cigányzenészeinek a világába.

Éppúgy terítékre kerül a dzsentrí világ, mint ahogy a szocializmus cenzúrája, vagy a rendszerváltást követő privatizáció. Meg-elevenednek a Monarchia fényűző kávéházai, kitarja ajtaját a Kádár-korszak turista-csalogató Mátyás Pincéje. A rendszerváltást követő évtizedekben pedig szemtanúi lehetünk a magyaros éttermek bezárásának, a cigánymuzsikások sorozatos elbocsátásának, valamint a cigányzene presztízsének nagy-

mérvű csökkenésének. Déki Lakatos Sándor a magyarországi cigányzene mélypontjára süllyedésén merengve, azért bizakodóan nyilatkozott a műfaj sorsát illetően, mivel, ahogy fogalmazott: „A tehetség ott van!”.

A cigányzenész társadalom rejtett világába is bepillantathatunk, szokásokról, zenei szocializációról, a cigányzenész feleségek szerepéről olvashatunk. Pontos felsorolását kapunk Déki Lakatos Sándortól, hogy szerinte milyen tulajdonságokkal kell bírnia

egy sikeres cigányprímásnak: „Kiemelkedő hangszer tudás, nagy repertoár és jó memória, magas fokú művészi előadókészség, zenei intelligencia, emberi intelligencia, emberismeret, vezetői készség, üzleti tárgyalási készség, nyelvtudás.”

Mindezt még izgalmasabbá teszik a kalandos epizódok és meghökkentő anekdoták. Megtudhatjuk például, hogy ki és mivel érdemelte ki a „cigány Kubelik” nevet? Mire használták a babszemet a hegedűoktatás során? Miért öltött rabruhát egy cigányzenekar a hévízi tónál? Gyermekként, melyik cigányprímás életét mentette meg Rákosi Mátyás? Ki „csicsergett” Hruscsovnak Moszkvában?

A képekkel gazdagon tűzdelt kötetet egy zárótanulmány teszi teljessé, amely a cigánymuzsikások múltját tárja elénk Déki Lakatos Sándor családja történetének prismáján keresztül.

Szokolszky Ágnes kötetét, valamennyi érdeklődőnek jó szívvel ajánlom, valóban egy rendhagyó kötetet vehetünk a kezünkbe neki köszönhetően. A téma iránt érdeklődők figyelmét éppúgy felkeltheti, mint ahogy a tudományos közönség érdeklődésére is joggal számíthat. Mégis a legnagyobb elismerés Déki Lakatos Sándort illeti, aki a kötetben elbeszélte páratlan zenei karriert bejárta és mindezt megosztotta velünk.

Dr. Hajnáczy Tamás

MEGJELENT!

Magos: Bartók 1914 – Egy erdélyi gyűjtőút nyomában | Fonó, 2023 | FA-531-2

Az 1914-es áprilisi Maros-Torda megyei utazás volt Bartók Béla utolsó nagy erdélyi gyűjtőútja az I. világháború kitörése előtt. A pár hónappal később kezdődő világégés, s az azt követő történelmi folyamatok végleg elsöpörték a parasztnének azt az állapotát, melyet az itt készített felvételek őriznek. A „Bartók 1914” lemez ennek a zenei anyagnak állít emléket. A lemezen közreműködik a térség népzenejével kiemelten foglalkozó Magos együttes, Dumitru Toderic felsőrépai adatközlő prímás és Várallyay Fülöp zongorista, az album zenei rendezője Salamon Soma. Bartók 1914 áprilisában az erdélyi Maros-Torda megye magyar- és románlakta falvaiba tett látogatást feleségével. Gyűjtőútjai közül minden bizonnyal az a legizgalmasabb a hangszeres anyag interetnikus kapcsolatát tekintve. Nagyobb lélegzetvételű korábbi gyűjtéseire sokszor homogén etnikai környezetben került sor, noha előfordult, hogy egy-egy alka-

lommal több népcsoporttól is rögzített anyagot. Az 1914 tavaszán bejárt útvonal azonban egyaránt bőségesen merített a magyar és a román anyagból: a Felső-Maros vidékének román népességű területei felől a marosszéki és Felső-Maros menti magyarság és a szomszédos román népesség nyelvi-etnikai határvonalán keresztül a Nyárad mente magyarul lakta területeire vezetett. Bartók így egy gyűjtőút keretei között készíthetett gazdag dokumentációt homogén magyar és román lakosságú területekről, s a két nép kulturális kontaktusánál fekvő falvakból is. Az 1914-es Maros-Torda megyei gyűjtőút anyaga Bartók több művében is megjelenik, amelyek közül ezen a lemezen is megszólal néhány az eredeti gyűjtésekből, a „Cantata profana” szövege pedig Bartók előadásában, versszakonként tagolva viszi végig a hallgatót az 1914-es gyűjtőút anyagán.

Hamuban sült pogácsa

– LEPÉNYKENYEREK A PARASZTI TÁPLÁLKOZÁSBAN –

„Elmúlt a rövid farsang...” – megkezdődött a negyven napos böjti időszak. A hagyományos böjti étrendben számos olyan régi ételfajta maradt fenn, amelyet az év többi részében már nem készítettek. A húsnélküli levesek és főtt tészták mellett például az ország nagy részében jelentős szerep jutott az élesztő nélkül sült lepénykenyereknek is.

A „LAPOS KENYÉR” ROKONSÁG

A nemzetközi szakirodalomban a „lapkenyér” (*flat bread*) sokféle, egymástól alapanyagban és formában eltérő kovásztalan vagy kelesztett kenyérfajta összefoglaló neve, melyek egy dologban egyeznek: vastagságuk néhány millimétertől néhány centiméterig terjedhet. A kelesztés nélküli, csak lisztből-darából és vízből készült lepényfélék a legősibb ételek közé tartoznak, legalábbis ezt bizonyítják a 2018-ban, a jordániai Fekete-sivatagban talált, időszerűségünk előtt 12 400-ból (4000 évvel a földművelés kezdete előtt) származó, vadárpát, einkorn-búzát, zabot és *Bolboschoenus glaucus* gumókat tartalmazó maradványok. Az ókori Mezopotámiából, Egyiptomból és az Indus civilizációból származó leletek már a különféle lapkenyerek széles körű fogyasztásáról árulkodnak. A lapkenyerek ma a világ szinte valamennyi táján megtalálhatók. Bármely gabonaféléből, pszeudogabonából vagy hüvelyesekből, a legegyszerűbb módon – parázon vagy tűz fölött felforrósított fém- vagy kerámiafelületen is elkészíthetők. A lapkenyerek a világ több vidékén máig tányér, illetve a kanál vagy villa gyanánt szolgálnak – gondoljunk csak a különféle töltött, vagy töltelékkel megrakott tortillákra, pitákra, pizzákra és lángosokra vagy az indiai *naan* kenyérre.

A lapos kenyereket a napon vagy újrásütéssel kiszáritva jelentősen meghosszabbítható az eltarthatóságuk, emellett könnyen szállíthatók. Nem véletlen, hogy az ilyen száraz lapkenyerek oly széles körben elterjedtek a nomád állattartó kultúrákban. De ezeknek is megtaláljuk a mai változatait. Ilyen például a skandináv országokban a *knekkebrod* (*was*), de a zsidók és a keleti egyház rituális-ünnepi és hétköznapi pászka, vagyis kovásztalan kenyere is.

A világ földművelő kultúrái több földrajzi területen egymástól függetlenül alakultak ki: a *Termékeny Félholdban*, a Szaharától dél-

re, Etiópiában, Kínában, Új-Guineában, Mezo-Amerikában, Amazóniában, az Andokban és az Egyesült Államok keleti részén. Ezek mindegyikében termelt olyan növény, amelyből lapkenyér készült. Euráziában a lapos kenyerek a gabonafélékhez hasonlóan a Termékeny Félhold (a Közel-Kelet egy félhold alakú területe, ami Mezopotámiát és Kánaánt, majd a Nílus-völgyét, azaz az ókori Egyiptomot foglalta magában) területéről terjedtek el nyugat felé a Földközi-tengeren, Észak-Afrikában és Dél-Európában, észak felé az Anatóliai-félszigeten át a Balkánig és Közép-Ázsiáig, kelet felé pedig Indiáig. Az Arab-félszigeten emellett az etiópiai agrokultúra is hatott, amely hozzájárult néhány ottani őshonos növény, például a cirok és a pigmentált tetraploid búza észak felé terjedéséhez.

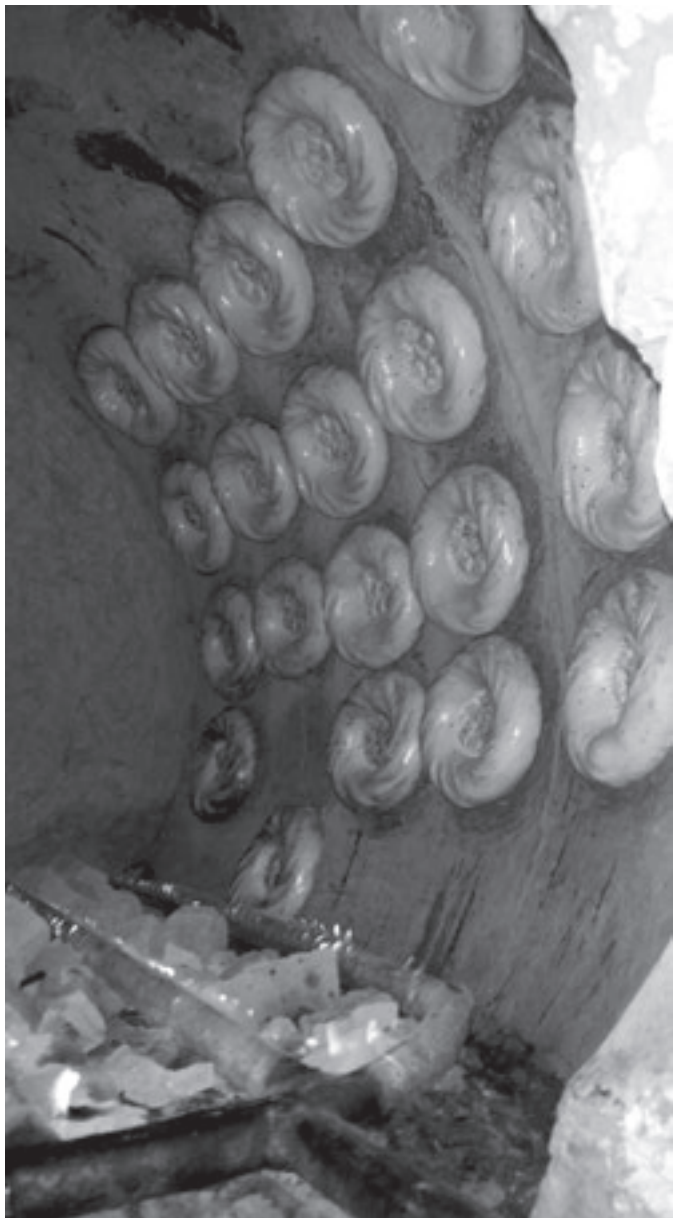
A kovásztalan lapos kenyér sütésére használt primitív agyagkemencék (héberül és arabul *tannur*, törökül *tandır*, urdu/hindi nyelven *tandur/tandir*) a szeldzsuk és az oszmán korszakban gyakoriak voltak Anatóliában és a Közel-Keleten. Az ékirásos forrásokból ismert több száz kenyérfajta közül a kovásztalan kenyeret úgy készítették, hogy egy fűtött hengeres kemence oldalfalára ragasztották a megformázott tésztát. Ez a fajta kenyér ma is központi szerepet tölt be e vidék étkezési kultúrájában.

A különféle lapkenyereket a tészta állaga, a kelesztés megléte vagy hiánya, az alkalmazott sütési módszer, valamint a kész kenyér vastagsága és szerkezete szerint osztályozzák. Eszerint megkülönböztetnek önthető tésztából nyert palacsintaszerű, kovásztalan vékonyabb és kelesztett, vékony vagy vastagabb változatokat. A sütés módja is többféle lehet: nyílt tűzön/parázs fölött, kemencében/sütőben, serpenyőben szárazon, vagy forró olajban. A fogyasztás pedig történhet frissen, vagy hosszabb tárolást követően, szárazon.

*

A LAPOS KENYEREK FÖLDRAJZI ELTERJEDÉSE

AGYAGKEMENCE A FALÁRA TAPASZTOTT SÜLŐ LEPÉNYEKEL

LEPÉNYKENYÉR A MAGYAR TÁPLÁLKOZÁSKULTÚRÁBAN

A lapos kenyérfélék magyarországi történetét és a paraszti táplálkozásban betöltött helyét Kisbán Eszter részletes kutatásaiból ismerjük (legbővebben: *A lepénykenyér a magyar népi táplálkozásban*. Népi Kultúra – Népi Társadalom, 1968). Az alábbiakban az ő munkáiból idézek.

Kisbán Eszter a nemzetközi felosztástól eltérően már a terminológiában is megkülönbözteti a kelesztőanyag nélküli *lepénykenyereket* és az erjesztett tésztájú *kenyérlepényeket*. A korai írásos említésekben és a népnyelvben használt legrégebbi elnevezés mindkettőre a *kenyér* volt. „A *kenyér* valószínűleg ősmagyar kori jövevényszó, korai jelentése, rokon nyelvi adatokból következtetve, ‘kásaféle, darából készült ételféleség’ lehetett.” Mivel a magyarok már a honfoglalás előtt értettek a földműveléshez, minden bizonnyal lepénykenyeret is készítettek (mint a földműves neolitik kultúrákban máshol is). „A kenyér szó a honfoglalás idején feltételezhetően ezt a lepénykenyeret jelentette” – állapítja meg Kisbán Eszter a Magyar Néprajz kézikönyv negyedik, *Életmód* kötetében.

Az erjesztett kenyér készítése a köznép körében csak a XIV. század közepétől kezdődött, és fokozatosan vált egyre elterjedtebbé. Ezzel párhuzamosan kezdődött a kétféle tészta következetes nyelvi megkülönböztetése is. A lisztből, vízből, sóból gyúrt, kelesztetlen,

forró hamuban megsütött lepénykenyér legrégebbi önálló megnevezése a latin *panis focacius* (= hamuban sült lepénykenyér) terminusból délszláv közvetítéssel kölcsönzött *pogácsa* szó. (A latin *focacea* – sült tészta – szó a forrása az olasz *focaccia*, a francia *fougasse*, a spanyol *hogaza*, a német *Pogatsche* és a szláv *pogača* kifejezésnek is.) A magyar népmesék hamuban sült pogácsája tehát nem más, mint a lepénykenyér, ami nem hiányozhatott az útonjárók tarisznájából. A mesebeli Borsszem Jankó is ezt sütötte anyjával (cseppnyi anyatejjel), mikor Sárkányországba indult. Ennek az ízéről ismerik fel a sárkányok által még az ő születése előtt elrabolt növényei. A hamuban sült pogácsa egyik legkorábbi írásos említése Julianus és Gerhardus barát IV. Béla idején tett nagy útjával kapcsolatos: „Hat hónapig éltek Alániában, akkor végre néhány pogány társaságában útra keltek, és egy hatalmas pusztaságon át harminchét napig folyvást mentek. Ezalatt huszonnégy hamu alatt sült kenyérral éltek, olyan kicsinyekkel, hogy ha öt nap alatt megeszik, akkor sem laktak volna jól belőle.”. A hamuban sült pogácsa nemcsak étel, de jelkép is. A biztonság, a hűség, az ősök erejének szimbóluma. A latin *panis focacius* hamuban sült kenyeret jelent, de a latin nyelvben a hamu a múltat, az ősök tudását is jelképezi. Nem véletlen, hogy sok helyütt hamut kevertek a tésztahoz, amikor sütötték.

A különféle átmeneti szóalakok (pl. *pogácsakenyér*, *pogácsás kenyér*) helyett a XVII. századra már egyértelműen *pogácsa* lett a lepénykenyér és *kenyér* az erjesztett kenyér neve.

Ezt támasztják alá a Thököly erdélyi fejedelemsége idejéből származó, Szádeczky Lajos által idézett források is (*Századok*, 1898). A kurucok táborában „ahol sütőkemencze volt, »az ott való főasszonyok sütöttek fehér kenyeret és útravaló pogácsákat«”. Egy másik helyen: „Az erdélyi nagyasszonyok, ha egy kevés lisztre tettek szert, sütöttek jó puha, jó foszló, erdélyi módi fehér kenyeret és pogácsát, de nem mindig ők ették meg; az éhes és szemes kurucok addig nézegették, melyik sült meg, melyik nem, míg kóstolóba is alig maradt.”.

*

MOLNÁRPOGÁCSA

A *molnárpogácsa* (helyenként *molnársovány*, *molnárbodag*), a lepénykenyér, illetve a hasonló alakú kenyérlepény és a nagyméretű zsíros pogácsa gyakori elnevezései voltak, főként a dunántúli, alföldi és erdélyi nyelvjárásokban. A XVIII. század végén Kolozsvári Mátyás István e néven ismertette a kedvelt erdélyi lepénykenyeret. Az elnevezés a molnárok XVIII. század előtti természetbeni járandóságára utal. Ennek lényege az volt, hogy a szerződött őrlemlőmolnároknak a malomvámként összegyűlt, a malom tulajdonosát illető őrleményből meghatározott napi mennyiség járt. Ebből sütöttek önmaguk ellátására a mindenhol megtalálható nyílt tűzű főzőpadkán pogácsát (közönséges lepénykenyeret). Hogy milyen lehetett ez az őrlemény, arról Takács Sándor régi magyar malmokról írt tanulmánya ad támpontot (*Századok*, 1907). A XVI-XVII. században a magyar malmok többségében a korpát nem választották el a lisztől, sőt „nem is lisztet, hanem csak darát, kását és mixtúrát őröltek. A nép ugyanis csak dercével és mixtúrával élt. Ez utóbbi alatt olyan keveréket értek, amiben babot, lencsét, borsót (később tenge-rit is) összeőröltek a gabonaneműekkel. A legszokásosabb mixtúra babból, borsóból, árpából és zabból készült.”.

Az efféle durva őrlésű vegyes dara/liszt már egészen közel áll azokhoz a vadnövény-őrleményekhez, amelyeket éhínség esetén a legkorábbi időkől felhasználtak. A XIX. század elején például a szűk gabonatermés miatt az Alföldön a gyékény gyökértörzsnének lisztjéből sütöttek lepénykenyeret. A Nagykunságban a tölgyfa megőrölt kérgéből, a Szilágyságban őrölt tölgygakk- és kukoricaliszt keverékéből, máshol tarackgyökér-lisztből sült a lepénykenyér.

*

A LEPÉNYKENYÉR VISSZASZORULÁSA

A Kárpát-medencében az erjesztett kenyér előtérbe kerülésével a lepénykenyér nem tűnt el teljesen az étrendből, de szerepe az újkorban már nagyon beszűkült. Azokon a hűvösebb éghajlatú vidékeken, ahol csak árpa, zab, köles vagy kukorica termett meg, tovább fennmaradt. Olyan is előfordult, például a Szigetközben, hogy csak az év bizonyos szakában tértek vissza a lepénykenyérhez. Ezen a kevés földű, vízjárta területen ugyanis az árpaaratásra elfogyott a búza és a rozs, ezért az elsőnek aratott árpa lisztjéből a rozs betakarításának végétől nap mint nap árpalepényt sütöttek.

A XIX. század végétől kezdve a Dunántúlon és az Alföldön ritkán, sokfelé csak böjtös ünnepekre, illetve meghatározott főtt ételhez csemegének sütöttek, elsősorban már búzából vagy rozsából lepénykenyeret. A Felföldön szórványosan hétköznapiakon is megtaláljuk az étrendben, Erdélyben viszont még ekkor is gyakori és kedvelt étel a kenyérlepény, sokszor kukoricalisztból is.

Ha már részben ki is kopott a gyakorlatból, a XIX-XX. század fordulója körül még minden magyar vidéken emlékeztek a régi lepénykenyérre, és sok helyen, ha alkalmilag is, de készítették valamely változatát *pogácsa, sajtalan, sotalan, keletlen, laska, sovány, bodag, vakarcs, vakaró, lepény* néven, amihez gyakran *hammas* ('hamvas, hamuban sült'), *sós, borsos, molnár, cigány, paraszt* jelző járult. Búza-, rozs-, árpa-, kukorica-, olykor alakoros hajdinalisztból gyúrták. Helyenként borssal, paprikával, az árpalepényt mákkal fűszerezték. Formája a Dunántúlon néhol karika (perec), Erdélyben kis cipó alak is előfordult.

*

A LEPÉNYKENYÉR KÉT TÍPUSA

A lepénykenyér a fogyasztás módja szerint kétféle lehetett. Az egyiket frissen, puhán ették, tehát mindig közvetlenül az étkezés előtt sütötték. Az ilyen tésztát három-öt milliméter vastagságúra nyújtották, 15–35 cm átmérővel. Tetejét gyakran rovátkolták, hogy könnyebben törjön, mivel sosem vágták késsel. A magyar lepénykenyernek többsége ilyen formájú volt, és eredetileg nyílt tűzhelyen hamuval-parázzsal letakarva sütöttek. A sütés más módon is történhetett. Magyarország keleti vidékein például sütőkövön (tűzben felhevített kőlap vagy kerek vaslemez) készült a lepénykenyér mellett a palacsinta is. Egyes déli területeken – Délkelet-Dunántúl, Szlavónia, Baja környéke, kalocsai Sárköz, Torontál, Arad –, valamint Erdély délnyugati vármegyéiben a késő középkortól került használatba a balkáni eredetű, égetett agyagból, faragott kőből, öntöttvasból, olykor rézből készült, félgömb vagy füles, csonkakúp alakú sütőbúra/sütőharang. Ezt alatta tüzet rakva felmelegítették, majd a parazsat kikotorva a megsütni való ételt alátették. Kisugárzó hője – esetleg az eszközt beborító parázzsal is megerősítve – azt elkészítette. A nyílt tűzhelyes erdélyi háztartáson még a XIX. században is ezt az eszközt használták kemence helyett, amely a történeti Magyarország nagy részén az újkorban már uralkodóvá vált.

A lepénykenyér másik változatát kemény, ropogós formában használták fel és akár hónapokig is tárolhatták. Ehhez a tésztát igen vékonyra (egy-két milliméter) nyújtva sütötték meg. Késő középkori források szerint az úri háztartásokban is készült ilyen szárított lepénykenyér, amit eltördelve, leves ételekben megpuhítva fogyasztottak. E vékony lepény nagyon hamar megsült, ezért felforrósított

BUZSÁKI OPRESNYA (PAPRIKÁS POGÁCSA)

felületen – sütőkövön, vaslapon, ritkábban serpenyőben sütötték. Az újkorban egyes vidékeken a tésztát a majdnem kész kenyerek tetejére a kemencében sütötték. A vaslapos tűzhelyek elterjedése után a tűzhely vaslapján is sütöttek ilyen vékony tésztát közvetlen fogyasztásra.

*

POGÁCSA: LEPÉNYKENYÉRBŐL EU-LISTÁS „HAGYOMÁNYOS KÜLÖNLEGES TERMÉK”

Amint láttuk, a pogácsa a lepénykenyér elnevezése volt. Ez az utóbbi évszázadokban fokozatosan megváltozott. A régi nagyméretű, kelesztőanyag nélküli pogácsákból mára többnyire kelesztő/lazító adalékkal készült, sós aprósütemény lett, amelynek tésztáját igen változatos módon gazdagíthatják a háziasszonyok. Kerülhet bele zsiradék, tejföl, túró, aludttej, krumpli és még számtalan összetevő. Töppörtyűs pogácsát azóta készítenek, mióta a disznóöléskor már nem hagyják meg a teljes szalonnát, hanem egy részéből zsírt olvasztanak.

A tepertős pogácsa a Magyar Pékek Fejedelmi Rendje kezdeményezésére és az agrártárca jogászainak sikeres felterjesztése nyomán az első magyar élelmiszerként felkerült az Európai Bizottság „hagyományos különleges termék” jegyzékére.

Az indoklás szerint „a *tepertős pogácsa* különleges tulajdonságát a sertéstepertő és sertézsír alapanyag használata, a tésztakészítés sajátos technikája, a fizikai-kémiai jellemzők és érzékszervi tulajdonságok adják. A *tepertős* elnevezés utal a hagyományos alapanyag felhasználására, a *pogácsa* pedig a különleges, kerek, hengeres alakúra szaggatott sós sütemény hagyományos elnevezése Magyarországon.”

*

RECEPTEK

A lepénykenyér legegyszerűbb receptje a fenti áttekintésből már világos: tetszés szerinti lisztet vízzel, sóval összedolgozunk, lepényeket formázunk, és a forró hamuba helyezzük, tetejére is hamut/parazsat szórunk. Amikor megsült, lesöpörjük róla a hamut és máris ehetjük.

Mindezt persze mai körülmények között teflonserpenyővel is kipróbálhatjuk.

A népi ételeket tartalmazó receptgyűjteményeket böngészve én nem találtam olyan lepénykenyeret, avagy pogácsát, amely csupán e három hozzávalóból készült volna. Ha mással nem, legalább egy kis zsiradékkal, de igen gyakran tejjel, aludttejjel, tejföllel, főtt krumplival, ritkábban más zöldséggel – például sütőtökkel – is lágyítják, dúsítják, szaporítják a lepény/pogácsa tésztáját. Sok esetben a fűszerek sem maradnak el (lásd borsos, paprikás pogácsa), és lazítóanyag (élesztő/kovász, szóda, bikarbóna, sütőpor) is kerül az eredetileg anélkül készített tésztába. Ezzel pedig a lepénykenyérből máris kenyérlepény lett.

Most lássunk néhány, egy-egy vidéken vagy településen manapság is ismert receptet. (A buzsaí opresnya és a szatmárcsekei öntött pászka melletti QR-kódok az *Ízörzök* televíziós sorozat interneten visszanezhető adásaira visznek, ahol az adott étel elkészítése élőben is látható.)

*

Hetési káposztalevélen sült kukoricapogácsa

Fél kg kukoricalisztet egy evőkanál zsírral elmorzsolunk, a közepébe kis mélyedést csinálunk, beleteszünk egy teáskanál szóda, bikarbónát és egy csapott evőkanál sót, majd egy bögre aludttejjel közepes keménységűre gyúrjuk. Az így kapott tésztát kinyújtjuk és tenyérnyi nagyságú pogácsákat szaggatunk belőle. A pogácsákat egy-egy friss káposztalevéltre tesszük és forró sütőben vagy kemencében kisütjük.

*

Buzsaí opresnya (paprikás pogácsa)

1 kg lisztet, 2 teáskanál sót, 10 dkg őrölt paprikát, 1,5 dl tejfölt, 15 dkg zsírt összegyúrunk annyi vízzel, hogy rugalmas tésztát kapjunk. Lisztezett deszkán is alaposan átdolgozzuk, majd hosszú rudat formálunk belőle, amit nyolc részre szétválasztunk. Ezeket egyenként kicsipózzuk, és kerekre kisodorjuk. Késsel áthúzkodjuk a tetejét, vékonyan átkenjük zsírral, és enyhén megsózzuk. Előmelegített sütőbe, kizsírozott tepsibe tesszük. Amikor már az alja elkezd pirulni, átfordítjuk, és a másik oldalán is sütjük.

Nagybőjtben a paprikás pogácsát régen zsír és tejföl nélkül készítették, és böjtös leveshez vagy második fogásként, illetve reggeliként is fogyasztották. Elhagyható csak a tejföl vagy a zsír is, ilyenkor kicsit több víz kell a tésztához.

Ozorán ez a pogácsa paprikával és borssal, Kisbajomban csak feketeborssal készül. Van, ahol tejföl helyett aludttejet használnak. Ha több napra készítjük, a lisztbe tegyünk egy csomag sütőport, attól puhább, porhanyósabb lesz a pogácsa.

*

Kisbajomi molnárpogácsa

50 dkg lisztet 20 dkg sertészsírral, 1 tasak sütőport, 2 teáskanál sót, 3 teáskanál enyhén csípős őrölt paprikát, 2 dl aludttejet és 2 dl tejfölt jól összegyúrunk. Amikor már a táltól elválzik, lelisztezzük, és negyed óráig pihentetjük. Lisztezett deszkán kisodorjuk, berácsozzuk a tetejét, és nagy pogácsaszaggatóval kiszúrjuk. Sütőpapírral kibélelt tepsibe helyezzük. Előmelegített sütőben kb. húsz perc alatt megsütjük.

*

KAZÁRI LASKAFESZTIVÁL, 2023

Szatmárcsekei öntött pászka

A pászka a száraz lepénykenyerek közé tartozik. A zsidóknál macesz néven készítik. Eredetileg a liszt-víz-só hármából készítették, s a száraz lapokból azokat beáztatva sokféle étel készült a gombócoktól a töltelékeken át a laskafélékig. Szatmárcsekén tojással készül, s a száraz tésztát öntettel puhítva tesszik fogyaszthatóvá.

45 dkg lisztet 3 tojással összegyúrunk, vékonyra kinyújtjuk. Nagyobb darabokra felvágjuk, széthúzogadjuk, és a sparhelt lapján, vagy vaslemezen mindkét oldalán megsütjük. Ha kisült, összetörjük, és forró, sós vízzel leforrázzuk. Ruhával letakarva öt percet pihentetjük, míg megpuhul. Leszűrjük a vizet róla, és öntetel készítünk hozzá. 15 dkg füstölt szalonnát kis kockákra vágunk, zsírját kisütjük, a pörccöket kiszedjük belőle, és félretesszük. A visszamaradt zsírba beleöntünk fél liter tejfölt, és összesütjük. Ezzel az öntetel locsoljuk meg a pászkat, a tetejére morzsolunk fél kg túrót, és megszórjuk a tepertővel. A szegények régen csak egy kis zsírral meglocsolva ették, állítólag úgy is finom.

*

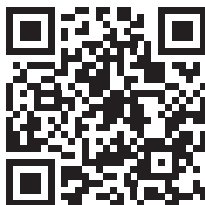
Palóc krumplis laska

Ez a vékony lepénykenyér a pászkaéhoz hasonlóan hagyományosan forró vaslapon sült, de a krumplinak köszönhetően a végeredmény a palacsintához hasonló lágy lepény.

2 kg krumplit megtisztítunk, felkockázzuk, és enyhén sós vízben megfőzzük. Leszűrjük, áttörjük, és hűlni hagyjuk. Egy evőkanál sót és annyi lisztet (kb. 80 dkg) adunk hozzá, hogy gyúrható tésztát kapjunk. Alaposan összedolgozzuk, gyúrótáblán is átforgatjuk. Hosszú rúddá alakítjuk, ebből gombócnyi darabokat vágunk. Sodrófával palacsintányi nagyságúra elsodorjuk, és kicsit állni hagyjuk. Ezután masinán, platnin, vagy palacsintasütőben mindkét oldalukon szép barnás színűre megsütjük. Ízlés szerint megkenhetjük kacsazsírral, szilvalekvárral, megrakhatjuk mindenféle feltéttel, mint a lángost, és meg is tölthetjük, mint a palacsintát.

Némiképp elrugaskodva a hagyományoktól, egyfajta „globál crossover” megoldásként tortilla tekercset is készíthetünk belőle chilis babbal, salsával, de kreativitásunkat szabadjárá engedve még számtalan ízletes étel alapja lehet a palócok krumplilaskája.

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 5 Memories from a **Bukovinian Hungarian woman's childhood**. Mrs Pál Boldizsár Orbán Anna was born in the village of **Hadikfalva/Dornești** in 1913, a year before WWI broke out – years of hunger and upheaval followed. It was a tough life. She tells about the period until about 1928 when she began attending the village dances. A large number of the Bukovina Hungarians were resettled in Serbia (then southern Hungary) in 1941, then because of WWII they had to flee several more times before finding more permanent homes in Hungary. As told to and documented by Szávai József in the mid 1980s in the Hungarian town of Dombóvár.

Page 5 Announcement for **All Hungarians Dance/Minden Magyarok Tánc** – a performance featuring selected dance material and choreography to be held in Budapest **within the framework of the 2024 National Dance House Festival on Sunday April 7**. Participation in the event is open to Hungarians who are folk dancers living in the diaspora, bringing them together in one performance. This year's material will be dances of the Transylvanian town of Szék. Leaders, choreographers this year are Kádár Ignác and Nagypál Anett. Participants must register by e-mail before March 31, 2024. Dance material and details of the performance will be posted a few weeks before the event. The event is sponsored by the Táncház Association, the Élő Forrás Tradition Preserving Association and Hunyor Folk High School Association. Announcement by Kovács Norbert Cimb, Berán István.

Page 6 In Memoriam: **Kovács András Ferenc** (1959 Szatmárnémeti/Satu Mare – 2023 Dec. 30 Marosvásárhely/*Târgu Mureș*) – a **Transylvanian Hungarian poet, essayist, translator** who published from 1977 on. He was buried in Marosvásárhely on January 4th. Sebő Ferenc met Kovács in 2008, explored his musical world and went on to collaborate with him on a Transylvanian recording released in 2018. Included here are five selections of poetry from that CD. By Sebő Ferenc. Also reprinted here is death announcement from MTI.

Page 9 New Publication: **Varga Sándor**: [**Changes in the traditional dance culture of a village in Transylvania's Mezőség Region**]. Hagyományok Háza, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, Romania. 2023 ISBN: 978-606-9015-36-0. Traditional dance researcher/ethno-choreologist Varga Sándor began work towards this book in the early 1990s and it became the theme of his doctoral dissertation. The book brings a full picture of the dance culture of the village of **Visa/Vîșea** in Transylvania's Mezőség region. Printed here is Varga's introduction to the book.

Page 12 Description of a **carnival custom that occurs in the village of Moha in Hungary's Fejér County**. Locally the custom is known as "tikverőzés" which can very roughly be translated as "chicken beating" – a custom that was originally part of the circle of wedding traditions. Over time the tradition transformed in this village and became part of the carnival custom involving a group of local men and boys who go around the village in maskerade humorously 'frightening' the other residents. This account describes origins and changes in this custom.

Also discussed here is the fact that this custom is now on the list of national intellectual treasures and how the added attention has changed the event. The village now consciously preserves the event by maintaining local leadership and organization. By Nagy Veronika; photos by Dénes Zoltán.

Page 22 Interview with **photographer Mohos Zsófia**. Zsófia has published two books of her photos. She describes her work that has concentrated on the people and **traditional life of two villages: Rimóc (Palóc region, Hungary) and Kupuszina (Voivodina, Serbia)**. She has taken the time to seek out and befriend elderly residents in these villages to get to a deeper level with her photographs. She has been inspired by the work of Hungarian photographer Korniss Péter, who has become her mentor and curated an exhibition of her work in Budapest at Kolta Gallery in Budapest (which opened on February 8th). Interview by Grozdits Károly.

Page 30 **Traditional Hungarian dances of Visk/Vysheko** – a town in the **Khust region of western Ukraine** near the Hungarian border. Historically an ethnically mixed region, 20 years ago about half of the population there claimed ethnic Hungarian origin. The town is located in the historic Northern Maramureș region, on the banks of the **Tisza/Tysa** river. This brief study is based on notes from previous field work and interviews. Until recently the Hungarian dances of Transcarpathia had largely been overlooked by Hungary's dance house movement. Now there has been slight interest and some choreographies have appeared. According to folk dance researcher Martin György the Hungarian dances of this area belong to the so-called Upper Tisza region and dance dialect. This study looks at local aspects of the csárdás couple dance and mentions the stamping style footwork. By Módos Máté.

Page 37 **Musician Kerényi Robi** has been an **important figure in Budapest's Gyimes and Moldavian dance house life since the late 1980s**. In December 2023 Robi's 60th birthday was celebrated at Budapest's Marczibányi tér's Guzsalyas dance house. Many friends and musicians came out to help celebrate. Printed here is the speech given by his long-time friend, colleague and co-founding member of Tátros Band and Guzsalyas dance house, Sándor Ildikó.

Page 38 **Two short stories by Kincs István 1867–1942**, priest, journalist, children's writer: lived in Western Hungary. Sometime in the 1860s there was colony of Hungarian hussars stationed in the Czech city of Pardubitz/ Pardubice. The hussars were sad and homesick and continuously escaping from the barracks. It was decided that the cure would be to send them a band of Gypsy musicians from Hungary to lift their spirits. The second story is about Gypsies of the village of Nagyabony/*Velké Blahovo* (today in southwestern Slovakia near the Hungarian border). The vajda of the Nagyabony Gypsies was a musician. When their favorite person Kossuth Lajos left Hungary, the Gypsy vajda decided they should leave too. As they prepared to leave, a letter arrived for the Gypsy vajda. They couldn't read but assumed it was a letter from Kossuth calling them to go play for him in

exile. When they found out it was only a letter calling them to Pardubitz to play for the Hungarian hussars stationed there – they decided not to go.

Page 41 New publication: Szokolszky Ágnes: [**The life and family history of Déki Lakatos Sándor**] Személyes Történelem, Budapest 2023, ISBN 9786156439277. An oral history told personally by violinist Déki Lakatos Sándor (born Budapest 1945). It takes the reader into the life of a Gypsy musician and member of a famous musician family dynasty. According to Déki-Lakatos, a successful Gypsy musician needs: "...extraordinary instrumental knowledge, large repertoire, excellent memory, high level of artistic and performing talent, musical intelligence, human intelligence, insight into human nature and outstanding leadership, negotiation and language skills..." Recommendation by Dr. Hajnáczy Tamás.

Page 42 **Traditional foods: flat breads in the Hungarian peasant kitchen**. Starting with a glance at flat breads in international food traditions, the writer then hones-in on the history of flat breads in Hungarian eating culture, making the distinction between unleavened flat breads and flat breads made with leavening. [*A basic understanding here is that today Hungary is a nation dedicated to the raised loaf of bread. S.F.*] A brief survey of remnants of variations on flat breads still in existing in Hungarian culinary tradition is followed up with selected recipes: Cornmeal flatcakes baked on cabbage leaves, Buzsák baked paprika flat bread, Kisbajom miller's wafer, Szatmárcseke paska (or matza type) cracker, Palóc potato flat bread. By ethnographer Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAGazin

2024/1, XXXI. évfolyam, 1. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gősi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levélcím: 1253 Budapest, Pf. 71

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@tanchaz.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest,

Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány

IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB

11701004 20171625 00000000

Támogatóink:

NKA Népművészet Kollégiuma

Magyar Kultúráért Alapítvány

Petőfi Kulturális Ügynökség

Belső borító: Amikor senki nem kérdezte, hány óra van, Kupuszina (2023) | Búcsús menet, Rimóc (2022) – fotó: Mohos Zsófia

— XLIII. ORSZÁGOS —

Táncháztalálkozó

ÉS KIRAKODÓVÁSÁR

2024. ÁPR. 5. FONÓ BUDAI ZENEHÁZ

2024. ÁPRILIS 6-7. BUDAPEST SPORTARÉNA

BROADWAY.HU

Megvalósult a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával

tanchaztalalkozo.hu

20241

5 999548 111840

MAGYAR
KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY

PETŐFI
KULTURÁLIS
ÜGYNÖKSÉG

FOLKMAĞAZIN

Nemzeti
Kulturális
Alap